

interkom

ČS FANDOM

informační
servis
fandomu
2-3/2020

Comic-Con Prague 2020

Comic-Con Prague 2020 (od do) je pro mě i s odstupem pořád těžko popsatelný extatický zážitek, který se čím dál tím víc zdá tak trochu jako něco, co se stalo někomu jinému.

Věřila jsem od začátku, že to dobře dopadne, ale že až takhle? Každý průchod chodbou nabíjel neskutečnou energií, všude nadšení a smějící se lidi, záplava povedených cosplayů. Bála jsem se, že v tom davu (23 tisíc člověkůdní!!!) se ztratí ten podstatný rozměr setkání s přáteli, ale naopak mi ze všeho nejvíc chyběl čas moct si pokecat se všemi, na které jsem narazila. Mimořádná událost vytáhla z nor dokonce i dlouho zalezlé dříve aktivní fany. Říkala jsem si, že budu postrádat tu domáckost, možnost oslovit známé z publika jménem, užít si nějaké ty internější fórečky – ale díky komornější besedě s Tracy Scoggins o Babylonu 5 jsem si splnila i tohle.

Ne že bych toho z programu stihla mnoho, ale co ano, to mě nadchlo. Úplně mi vyrazila dech narvaná literární linie včetně pořadů v E2 sále pro pomalu pět set lidí! Všeobecně mi udělal mimořádnou radost zájem o tradiční fanouškovský program v „menších“ sálech (okolo 100 míst) ze strany návštěvníků, kteří na žádném jiném conu nikdy nebyli – a měli o nich dosud povědomí jen z Teorie velkého třesku (v tomto geniální tah s hlavičkou Comic-Con). Domnívám se, že jde o světový unikát na akcích takové magnitudy, který nám mohou ostatní jen závidět. V zahraničí mezi besedami s herci a frontami na podpisy nebo fotky můžete tak leda nakupovat nebo zírat do zdi. Upřímně mě dojali i komiksáři v tzv. uličce umělců, kteří, včetně těch nejslavnějších, kreslili za příspěvek na charitu.

A jak to všechno skvěle vypadalo! Všudypřítomná grafika – na fasádě zvenčí, na zástěnách backstage, útulný greenroom pro hosty, prezentace na pódiu, CCP merchandising, prostor

zabydlený tematickými obřimi modely a sochami, možnost posílat otázky pro hosty živě přes aplikaci... Jak mám ráda ten neokázalý bastlířský styl na FFku, takhle profi tvář mě ohromila.

Samotnou kapitolou byly pořady ve velkém sále pro až 1500 diváků, který tepal takovou energií, že by se libovolný Kámen nekonečna mohl jít zahrabat. Publikum vděčně reagovalo jako jeden muž/žena/emzák a momenty, kdy se jeho nadšení unisono projevilo jako antický chór, připomínaly svou silou rockové koncerty nebo sportovní kotel. Myslím, že se tu leckdo cítil tak mezi svými, jako ještě nikdy. Včetně některých herců, kterým se zde dostalo nejspíš největších ovací jejich kariéry.

Musím pochválit i servis, který jsem si měla možnost zažít jako moderátorka, technický i osobní. Každý organizátor mi maximálně vyšel vstříc, když jsem potřebovala. V zákulisí celkově vládla atmosféra vstřícné pospolitosti, jaká se obvykle objevuje jen při živelních katastrofách :) Přitom se většina z nás vzájemně neznala. Za tohle jsem možná nejvděčnější, ten pocit, že patříte do smečky, které vzniká pod rukama něco výjimečného. V neznámém prostoru a přese všechny průkopnické zádrhly vydřela záznak, o kterém ještě dlouho budou bardové pět legendy.

Ted' už CCP čeká jen ta největší hrůza – nezklamat při druhém, podle všech pravidel TV seriálů nejnevěděčným ročníku. A já tomu zase věřím! Děkuji všem, co se podíleli letos, že ze sebe vydali totální maximum, a za možnost si tohle prožít s nimi. Nejvíc Vaškovi Pravdovi a Pavlu Renčínovi, kteří táhli celý ten megacirkus silou své vůle kupředu navzdory všem problémům po cestě a mnohým pochybám ostatních. **Draky**

pokračování na str. 16

OBSAH

Comic-Con Prague 2020	1	RE: Zkostnatělá česká fantastika	17
Čtenářův průvodce po Interkomu	2	Robert Jackson Bennett: Město mečů	20
Hvězdný bulvár	3	Profesorove řeši a cesty	22
Nejslavnější Čech? Robot přece!	6	Morfologie pohádky a jiné studie	23
Naše ztírký s roboty	8	Vířaz ankety Fantastická kniha 2019	25
Ten, který nezištně pomáhal	9	Časem s vědou – únor	26
Kroniky Pandarve	12	Vlastně o naději	27
Juliet E. McKennová	15	Časem s vědou – březen	28
Pár dojmů z Comic Conu	16	Putování k počátkům	29
Zkostnatělá česká fantastika	17	Redakční PS	29

Kniha o filmech ne nejvyšší úrovně 30
Věž a náměstí 32

Čtenářův průvodce po Interkomu

K obsahu tohoto čísla

Milí čtenáři a předplatitelé, letos se vás po minulém Interkomu (a vlastně i po posledním loňském) docela dost chytilo za nos a uhradilo nedoplatky, takže jsme v plusu o dost dlouhou chvíli než v předchozích letech. Díky všem.

Toto číslo otevíráme, jak jste jistě nepřehlédli několika postřehy, které učinila Silvie „Draky“ Šustrová na Comic-Conu Praha, k těmž se na straně 16 vrací i Karolina Francová. Blíží se nám Čapkovské výročí spojené s jeho hrou RUR a slovem robot, článek na toto téma nám poskytl Jaroslav Veis. Ivo Fencel se vrací k HP Lovecraftovi, tentokrát jako učitelí svých mladších kolegů, Milan Krejčí dodal doslov ke knize Kroniky Pandarve a otiskujeme i poslední z rozhovorů, které Honza Křeček pořídil na BristolConu, tentokrát s autorkou Juliet E. McKennovou. Jirka Grunt nám poslal recenzi Města mečů od Roberta Jacksona Bennetta a toto číslo by nebylo úplné bez

textů Járy Míkovce a Miloše Ferka. Dále zveřejňujeme výsledky dvou anket, které by vám mohly pomoci se zorientovat jak v české, tak i slovenské produkci roku 2019. Anketa Sardenu navíc ke svému pátému výročí přidává žebříček i pro uplynulou pětiletku.

Ze Sardenu přetiskujeme článek o Zkostatnělé české fantastice od recenzentky Eylonwai, asi by k tomu nedošlo, kdyby na něj, přes spoustu jiných (a mnohdy velmi zajímavých) komentářů, polemicky nezareagoval i Leonard Medek. Přece jen je původní text pouze víceméně ledabylé zřetězení argumentů, kde už první, totiž že jsme stále o dekádu za světem, je poněkud diskutabilní, a celek budí dojem, že má jen dojít k předem vytčenému závěru. V mých očích textu nepomohla ani historka *napsali jsme s kamarádem-spisovatelem povídku*. Dle mého se u nás psaní fantastiky věnuje tak pět autorů, které můžeme nazvat spisovateli, a o žádném Eylonwai zjevně nemluví, všechny je znám :-). Ovšem když Leonard začal svůj text odkazem na Alphonse Allais, stalo se pro mě přetištění v našem plátku nutností, a když k tomu požadoval i přetištění textu, na který reaguje (přestože všechny podstatné pasáže cituje, za vzniklé duplicity se omlouváme), rád jsem souhlasil a díky dobré vůli autorky i Moniky Slívy ze Sardenu najdete oba texty na stranách 17 až 19.

Polemika sama mi připomenula dobu, kdy jsem i já nepředloženě upozorňoval na nedostatečnost naší fantastické tvorby, měl jsem tehdy ovšem zpátečnický zato, že je to dané tím, že valná většina autorů nezná nic, co by (mnohdy lépe) nevěděli i jejich čtenáři, a jejich životní zkušenost sestává hlavně ze strachu před maturitou a chvěním před prvním rande. Kdybych tehdy jen tušil, že je to tím, že se nevěnují feminismu, genderu, rasismu a ekologii :-)

Zdeněk Rampas

interkom

INFORMAČNÍ SERVIS ČESKOSLOVENSKÉHO FANDOMU

číslo 2-3/2020 (332)

Adresa redakce

INTERKOM

Letecká 6,
161 00 Praha 6, ČR

e-mail: zrampas@gmail.com
<http://interkom.vecnost.cz>

Šéfredaktor

Zdeněk Rampas, MCL

Grafická redaktorka

Kristýna Benediktová

Redakční kruh

Franta Houdek a Michaela

Autoři tohoto čísla

Eylonwai, Fandom SK, Ivo Fencel, Miloš Ferko, Karolina Francová, Jiří Grunt, František Houdek, Milan Krejčí, Honza Křeček, Juliet E. McKennová, Leonard Medek, Jára Míkovec, Prasman Dunka, Zdeněk Rampas, Silvie „Draky“ Šustrová, Jaroslav Veis

Fotografie

František Novotný, Sargo

Sponzoři tohoto čísla

Jiří Doležal, Jiří Grunt, Jan Haberle, Pavel Kavánek

Vychází nepravidelně.
Uzávěrka tohoto čísla
byla dne 9. 3. 2020

ISSN 1212-9089

Všechny články a recenze
© INTERKOM

Dřevořez Briana Reedyho
[www.outregallery.com/collections/
brian-reedy](http://www.outregallery.com/collections/brian-reedy)

Hvězdný bulvár

Odposlechnuto

Hodně lidí se mě ptá, co dělám proti koronaviru. Ten morovej sloup na Staromáku je vám jako málo? **Tonda Blaník**

Málo se to ví, ale Pivní puč v roce 1923 v Mnichově začal tak, že si chtěli Adolf Hitler, Ernst Röhm, Rudolf Hess a Hermann Göring vypít půlku ve džbánku v pivovaru Bürgerbräukeller a druhou půlku si vzít s sebou.

Elektromobil je vozidlo na politický pohon. **Ondřej Neff**

Dnes jsem pro návštěvu koupil dvě nealko piva. Za chvíli volali z banky, jestli nedošlo k zneužití bankovní karty... **NYX**

... tvrzení „se stářím přichází moudrost“ je pravda jen někdy. Mnohdy přijde stáří samo. **Václav Vlk st.**

Pivo Poutník a Chotěboř, to je jako vybírat si mezi osmdesátiletou a sedmdesátidevítiletou prostitutkou.

Nejmenovaný nakladatel v restauraci na Fénixconu

Smoothie. Způsob, jak někomu prodat dvě broskve za devadesát korun.

Důchodová reforma na 11? Coronavirus.

● **1. února** píše Vilma: *Příští víkend je Comic Con a v sobotu tam máme nějaké pořady (Karolína ve 12:00 a v 15:00, já v 15:00 a 18:00). Čili Karolína bude v Praze a ze soboty na neděli u nás bude přespávat. Nechci svolávat regulérní večírek, protože na tom conu budu od dopoledne až do sedmi a nestihala bych to připravit (a vy tam koneckonců někteří možná budete taky). (...) kdybyste chtěli zajít v sobotu na víno a předpůlnoční popovídání, budeme tady na Vydrovce zhruba od osmi večer sedět u krbu a něco dobrého si k tomu otevřeme. Vzhledem k pozdní hodině to nebude tak miminko-friendly jako jindy a taky nemůžu příslibit obvyklé pohoštění. Ale, koneckonců, po osmé večer už se stejně správně nemá jíst, tak se prostě musíme tiše opít :) Jestli vás tato omezení neodradí, jste vítáni!*

Zase je na co se těšit. Jen budeme muset stihnout vše, nač obvykle máme šest až osm hodin, o něco dřív :-)

● **4. února** mě upozorňuje Vífa Štach, že v četbě na pokračování na ČRo 2 je k zaslechnutí František Novotný: Prsten od věvodkyně. Tajemný příběh, ve kterém se skutečné události ze života Boženy Němcové prolínají s fikcí, minulost se současností. Četbu na pokračování pro rozhlas připravil Tomáš Vlček. V režii Izabely Schenkové účinkuje Martin Finger.

● **6. února** pořádám modifikovanou verzi kanadského trojboje a v jednom dni navštěvuji zubaře, poštu a holiče.

Večer u Regenta Petr a Inka Hanušovi, donesl jsem jim zvo-

rek knihy Marie Urbanové: *Horrory a jiné příběhy*, kterou u mě přátelé zesnulé autory vydali v malém nákladu.

Zavolal mi tam Zdeněk Řehák z Třebíče, pošle mi rukopis detektivky, což mi připomenulo, že tu od Vánoc mám text Vládi Mátla, na který jsem se ještě nestihl podívat.

● **8. února** nastal večírek po Comic-conový, začal vlastně v obvyklém čase, protože Vilmě odpadla jedna přednáška, takže místo slibovaných rozinek a sucharů jsme našli tradiční opulentní hostinu.

Nějak se stalo, že jsme dorazili s Mišou první, pak Milena s Martičkou (už je větší než matka), Karolína se zdržela v centru nakupováním korejských pochoutek, pak dorazil Honza Vaněk, jr. trochu ještě chorobný a nakonec Viktor s dětmi. Hanička se v DOXu starala o Petra Sise.

Vilma poreferovala o CC, ale byla vlastně jen na svém pořadu (vybrala si zkrátka to nejlepší ☺), byla tam s Uršulou, podle které tam bylo nečekaně cizinců a cosplayů, dále tam měly pořad i Karolína Francová, Julie Nováková a Lucka Lukačovičová, ale podobně jako Vilma se moc necouraly okolo.

Pak jsme probrali článek *Zkostnatělá česká fantastika*, vyšel na Sardenu (sarden.cz/2020-02-07-0941/zkostnatela-ceska-fantastika), který si čtenáři kvůli zmínce o zanedbném nakladateli odmítajícím povídky s homosexuálními hrdiny přeložili tak, že projevem té zkostnatělosti je, že se na rozdíl od rozvinutého světa nevěnuje dost LGBT+ komunitám a oteplo-gender-femi problematice. I když vlastně podle věty: „žádná z těchto žen se nebojí psát o tématech, která páli moderní společnost – feminizmu, genderu, rasismu, ekologii,“ se kritici zase tak moc nesešli. Závěrečné slovo měl asi Honza Vaněk, když řekl *Fašismus neporazíš kargokultismem*. I když mám za to, že tak daleko, aby po vzoru mimofandomových potažmo mainstreamových aktivistů identifikovala českou imunitu vůči západnímu pokrokářství jako fašismus, Eylonwai (ještě) nedošla.

Později jsem prolétl celou diskusi, přispěla spousta zajímavých lidí se zajímavými názory (Franta Kotleta, Jakub Hoza, Leonard Medek), nejvíce mi konvenoval Standa Ertl ml., když napsal: *Za mě je celá ta úvaha spíš jakýmsi provoláním konformismu maskovaným za snahu „bořit zdi“ a překračovat „obzor“. Stav domácí fantastiky, témata, styl, použitá klišé – to vše si zaslouží diskutovat. Ale kdyby si podobné články vzal k srdci Vláci, natočil by Markétu Lazarovou v duchu Bena Hura a Herzův Spalovač mrtvol by se podobal na Frankensteinu od Hammeru.*

● **9. února** se pracovně zastavil Jarda Olša, dovlekl zase spoustu věcí na skenování a nových objevů o Breuerovi. A potkal v sobotu v DOXu jak Sise, tak Haničku.

● **10. února** v RUR nová XB-1, jinak asi nic..., ale papírové čtení se bude zítra hodit.

● **12. února** v naší ulici na půl dne vypnuli proud za účelem výměny nějaké šilené krabice (rozvodny) v našem plotu. Když jsem viděl na palec tlusté kabely, kterými přitéká proud do našeho domu a našich polámaných, často ještě hliníkových drátů, trochu jsem se orosil.

Nevěřili byste, co všechno je dnes na elektriku, že nebude fungovat televize, počítač a varná konvice, s tím jsem tak tro-

chu počítal, ale celkem mě překvapilo, že nepracuje měřič tlaku, vytápění, lednička, mrazák a tchánova polohovací postel. (A to stále ještě fungoval plyn a tekla voda.)

Představil jsem si Německo po třídenním blackout, lucerny ozdobené zelenými aktivisty a davy ohřívající se u jejich zapálených domů...

Večer jsem dočetl duchařskou archeodetektivku Vládi Máta, Keltové, vykopávky, duchové prokletých... a začal číst trochu autobiografickou (hrdina je lékař z menšího města, zabývající se akupunkturou a šermem) detektivku Zdeňka Řeháka. Asi je jen náhoda, že jak Máta, tak Řehákovu hrdinovi utekla žena, potom co otěhotněla s úplně jiným chlápíkem.

● **13. února** dopoledne zavolal Zdeněk Pobuda, následky dobrý činů se vracejí, před časem jsem beta četl román Pepy Pecinovského *Mirzova vize* a přičinil pár poznámek. Teď abych udělal konečnou redakci... Večer vynechávám průzkum bojem *Na Břežance* (u Regenta to už po desáté výměně personálu nějak není ono), ale kdo jsem já, abych hodnotil kvalitu tamního piva... Místo toho honem na Řeháka, a samozřejmě jsem slíbil i Pecinovského, ach jo.

● **14. února** mě Miša odvěkla na výstavu *Grafika 2019 a Cena V. Boudníka 2019* v Obecním domě.

Tam se chystal velký ples ČT, takže k výstavním síním byl přístup jen historickými výtahy (opravdu nádhernými) s liftboyem (v tomto případě spíše liftoldmanem), našťestí jsme na výstavě byli sami (v šatně jsem získal lístky s čísly 1 a 2), takže ve výtahu nebyl nával.

Nejsem odborník, nerozpoznal jsem žádný originální nápad (snad dvojitá Tři sněžené brambory), proto se mi asi nejvíce líbilo kolektivní dílo dětí od 6 do 9 let z Lesní školky Řevnice.

Mladá uvaděčka nám, když jsme v katalogu hledali, zda tam něco nemá Bětka Klímová, prozradila, že mnozí návštěvníci odcházeli mírně zklamáni, potažmo s miněním, že loni to bylo lepší.

● **15. února** Petr a Inka + Lucka stihli geocaching rychleji, než čekali a zastavili se u nás už před pátou, leč zničili se tak řádně, že se zdrželi sotva hodinku, naložili zbytek knih Marie Uhrové a jeli se rehabilitovat do Kobyliš.

Tak jsem v ušetřeném čase dokončil knihu Jirky Olšanského, opět povídkový triptych.

● **16. února** jak už se v nedělních podvečerech stalo zvykem, zastavil se Jarda Olša, jr. Zjistil, že krajský kalendář *Amerikán* je takřka kompletně digitalizován v MZK v Brně a objevil další Breuerovu SF povídku. Hned jsem si ji přečetl, šlo tam o plyn z kosmické lodi mimozemšťanů, když se ho hrdina nadechl, začal hned uvažovat racionálněji, chovat se zdvořileji a vůbec se mu začalo dařit. Napadlo jej také, že by mohl *dotat pár válců [toho plynu] do Ženevy, aby se členům mírové konference rozbřesko, jak navždy zažehnatí nebezpečí války* –

ovšem nejdříve by se musela poslati velká dávka do Berlína, aby Němci našli způsob jak zaplatit svoje válečné dluhy, a do Paříže, aby mohli Francouzi zajistiti bezpečnost své vlasti bez vydržování milionové armády. Napadlo mu, že i do Prahy by poslal štědrú dávku, aby osvětila rozumu tamních politiků a státníků, aby zbavili novou republiku nevyslovitelného názvu, na kterém si kde kdo za hranicemi brousí svůj vtíp.

Hledme, problém s pojmenováním má naše otčina déle, než by jeden řekl.

Večer jsem si všiml, že Leonard Medek zareagoval na text *Zkostnatělá česká fantastika*, i s komentáři zde: sarden.cz/2020-02-16-1745/rezkostnatela-ceska-fantastika a v tomto čísle IK. Připomnělo mi to článek Jana Šterna v LN:

My máme pravdu, ale jich je víc, na který pak velmi zajímavě odpověděli třeba Marian Kechlibar, Alexander Tomský, Jiří Weigl nebo Pavel Matocha a Vladimír Fišera (oba poslední také v LN).

● **17. února** mě Lenka Cellindra upozornila na post o ComicConu Praha, kde Draky vychrlila své bezprostřední dojmy. Začínám litovat, že jsem se na CCP nešel podívat, ale já už nechodím skoro nikam, kam nejsem pozván...

Draky pak svůj post pro IK přepsala, na jednu stranu je srozumitelnější pro generaci boomerů (když místo *neokázalý DIY styl* napíše *bastlířský styl na FFku*), na druhou stranu vypustila taková mile osobní sdělení, jako *„jak jsem první dítě plánovala podle FFka, případný druhý už bude podle Comic-Conu Prague“*.

Přišla faktura za lednový Interkom, papír je zase dražší, ještě pár let a nedá mi to, a spočítám skutečné náklady na výrobu a možná se zvýší předplatné ☺

Rozesílám pozvánku na čtvrtek Na Břežanku.

● **20. února** testujeme bojem restauraci Na Břežance, lovecký salonek s 12 místy jsme právě naplnili, pivo a jídlo dražší, ale možná trochu vyšší kvality. Vrchní zrovna slavil narozeniny, jestli to byl důvod, že zbytek hospody byl docela narvaný, tak to možná za dva týdny bude lepší.

● **21. února** mi distribuce oznamuje, že Interkom bude rozesílat asi o korunu pade za číslo draž, ach jo, po zvýšení ceny papíru druhá jobovka...

● **24. února** v Čáslavské takřka v plném počtu, jen Bidlo se někde zatoulal, no uvidíme se snad ve středu. Honza Macháček přinesl nové číslo A2 věnované SF a kosmonautice, našli jsme v něm článek Julie Novákové, Tomáše Petráska a samozřejmě i Borise Hokra.

A domluvili jsme se na příštím herním pondělí, jsem zvědav, zda se přes jídlo, pití a klepy k nějaké hře dostaneme...

● **26. února** 2020 Klub Julese Vernea vs. literární večer Slova mají křídla. Opravdu hloupý zvyk pořádat veškerá měsíční setkání vždy poslední středu v měsíci. Tedy opět nutnost vybírat si mezi přednáškou Leonida Křížka (spojenou s večerí) a setkáním s Danielou Kovářovou (při čaji). Minule jsem dal přednost Čornejovi a jeho knize o Žižkovi, asi to budu střídát.

Honza Vaněk, jr. (vlevo), jako Roman Lipčík (vpravo)

Přednáška excelentní, Leonid ostatně v devadesátkách napsal o Cizinecké legii knihu, která do ní pravděpodobně pár Čechů i přivedla...

- 28. února jsem se vrhl na (tento) únorový Interkom.
- 29. února jedeme s Michaelou na první veřejné vyhlášení ankety Sardenu. S tou myšlenkou přišel Honza Vaněk, jr. a jako fanoušek ze staré školy svůj nápad také z větší části sám realizoval. Účast byla výborná, vedle duše ankety (našeho občasného přispěvatele) Honzy Křečka (dále jako Jan), šéfredaktorky Sardenu Moniky Slívy a zakladatele Sardenu Pagiho, se zde sešla početná skupina účastníků ankety a spolupracovníků redakce a hlavně oceněných tvůrců, překladatelů a nakladatelů. S Monikou jsem si domluvil přetištění článku o Zkostnatělé české fantastice, a hned mi mezi přítomnými ukázala i Eylonwai, takže jsem mohl získat souhlas i od autorky. Objevil se i Leonard Medek, ale s tím jsem si věc už domluvil po mailu. Richard Podaný mi přinesl nový *Inkal*, já naopak dotáhl *Hvězdné hry* pro vítěze čtenářské ankety Sardenu.

Pořad moderovali Honzové Vaněk, jr. a Křeček vskutku nepopsatelným způsobem, takže se o to ani nebudu pokoušet. Ale je možné, že se na Youtube objeví video... jeden obraz určitě vydá za víc než tisíc tam řečených slov. Jen na vysvětlení k fotografiím výše: Honza připomenul, že loni více jak po dvaceti letech neproběhla Akademie SFFH a že ji tedy anketa Sardenu musí, pokud to lze, suplovat. A protože v prvních letech Akademii moderoval Roman Lipčík, pokusil se jej napodobit. Asi i proto byla anketa vyhlášována v několika kategoriích.

Výsledky byly celkem nepřekvapivé, zvítězil excelentní Banksův *Hráč*, jeho překladatel Pavel Bakič byl také přítomen (recenze viz minulý IK), také jsem pro něj hlasoval, a tak bude asi poprvé mé jméno spojeno s anketou, jinak obvykle navrhuji knihy, které nikoho jiného nenapadnou, a výsledky se obvykle zveřejňují, až když má kniha alespoň dva hlasy.

Zklamáním pro mě byla kategorie česká kniha, kde zvítězilo *Imferium* Romana Bureše. To jsem shodou okolností četl na dovolené ve Špindlerově Mlýně ve chvílích, kdy mi Michaela

obsadila počítač a já nemohl na Youtube sledovat přednášky Zbyňka Kubáčka o matematické analýze. Riemannův integrál mi, přes několik opravdu povedených vítipků a hlášek v Inferiu, přišel zábavnější a hlavně v přednáškách bylo víc vnitřní logiky a řádu, což je věc, která odpovídá kráse v jiných oborech.

Ani si nevzpomínám, pro koho jsem letos v české kategorii hlasoval, když něco neční jako *Mycelium*, bývá každé srovnávání dost nahodilé a lokální vrcholky snadno zapomenutelné.

Z oceněných se ukázali Jakub Němeček, nakladatelství „Gnóm!“ (Honza jeho nakladatelství označil jako butikové, právě vydalo knihu Lucius Shepard: *Americká modlitební příručka*) a Veronika Marhounová z Planety9, za Romana Bureše přebírala potřesení tlapkou Jana Jůzlová, za Vilmu Sargo.

Ceny vyhlášovali Františka Vrbenská (slíbila poslat recenzi), Roman Lipčík, Franta Novotný, moje maličkost, Pagi, a až mi Sargo pošle fotky, tak si třeba vzpomenu na další.

Po vyhlášení výsledku jsme se věnovali konzumaci a komunikaci (mimo chodem restaurace U Pecků je docela dobrá a mohli bychom se tam scházet i při jiných příležitostech). Michaela s Janou Jůzlovou (dorazila s Jirkou Pavlovským) probraly poslední opusy Wardové a Miša rozšířila její obzory o fanfiction tvorbu...

Milan Pohl se seznámil s Honzou, ten se chystá na Eurocon... a jistě se tam navázalo i dost dalších kontaktů, ale u toho jsem nebyl. Škoda, že už nasmlouvané kulturní pořady zabránily u účasti Viktoru Janišovi a Vilmě. Chyběli nám jak v programu, tak jinak...

Večer vrcholí slovenské volby, doufám, že vyberou alespoň tak dobře, jako na Ukrajině. Tuším, že ve vedení jedné strany (tuším, že Progressívne Slovensko) je i Miro Beblavý z pradávného SF Workshopu ještě s Janou Výraštekovou...

- 1. března Mirova strana propadla, zvítězila ta s nejstrašnějším jménem a stejným (protikorupčním) programem jako druhdy u nás Babišovo ANO. A večer se na chvíli zastavil Jaroslav Oliša, jr. Asi z toho bude zase nějaká exotická kniha.

Zdeněk Rampas

Nejslavnější Čech? Robot přece!

Asi před sto lety se ve vsi Petroviči poblíž rusko-běloruských hranic v židovské rodině Azimovových narodil syn, jemuž rodiče dali jméno Izák. Přesný den jeho narození není znám, bylo to někdy mezi říjnem 1919 a počátkem roku 1920, nicméně rodina, která 3. února 1923 dorazila na palubě lodi Baltic z čerstvě zrozeného sovětského Ruska do New Yorku, uváděla jako úřední narozeniny nejstaršího ze tří dětí 2. leden 1920. Od té doby se také jmenoval americky: Isaac Asimov. (O záměně „z“ za „s“ rozhodl otec s tím, že tak lépe zachová původní výslovnost rodinného jména. Syn, kterého oslovovali „Ajzek Ejzimev“, se později proslavil natolik, že ho znají po celém světě. Otcovu snahu dokonce reflektoval v povídce nazvané „Spell My Name with S“ (Mé jméno pište se S).

Zhruba v téže době, kdy se chlapec narodil, přemýšlel o čtrnáct set kilometrů na západ od Petrovičů v Praze třicátník a nastupující literární hvězda čerstvě zrozené Republiky československé Karel Čapek o nové hře pro Národní divadlo. Jejimi hrdiny by měli být „umělí dělníci“ či „živé a inteligentní pracovní stroje“. Když přemýšlel, jak je pojmenovat, napadlo ho zprvu, že by to mohli být *laboři*, ale moc se mu to nelíbilo. Řekl o tom staršímu bratru Josefovi, který byl malířem a s kterým už pár věcí napsal společně, takže na jeho názor hodně dal. „Tak jim řekni *roboti*,“ mumlal malíř se štětcem v ústech a maloval dál. A bylo to,“ popsal to později sám Karel Čapek.

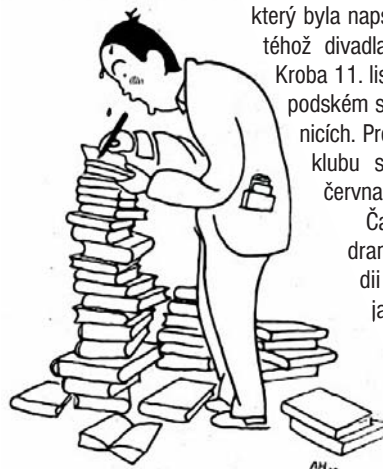
I Čapkův robot byl odvezen hned v útlém věku do New Yorku. Dorazil tam dokonce o čtyři měsíce dřív než Azimovovi: americkou premiéru hry R. U. R. uvedla divadelní společnost The Theatre Guild v broadwayském Garrick Theatre už 9. října 1922.

Vraťme se však do Československa. Karel Čapek hru R. U. R. začal psát počátkem roku 1920 s tím, že ještě do konce roku bude mít světovou premiéru v Národním divadle. Tuto třetí hru stále oblíbenějšího autora chtěli samozřejmě uvést i jinde, přičemž neaktivnější byla Jednota divadelních ochotníků „Klicpera“ z Hradce Králové. Agentuře Universum, která Čapka zastupovala, ochotníci slíbili, že samozřejmě počkají až po Zlaté kapliče, a svou premiéru stanovili až – nebo už – na 2. leden 1921. Pražská premiéra však byla na poslední chvíli odložena až na 25. leden! Hradeckým ochotníkům byl samozřejmě včas odeslán dopis se žádostí o odložení i jejich představení, bohužel však obyčejnou poštou a nikoli doporučeně.

Kde přesně se do plánu vloudila příslovečná chybička, nikdo přesně nezjistil. Každopádně ochotníci tvrdili, že dopis nikdy nedostali, a premiéru odehráli v původně stanoveném ter-

minu. Podle pozdějšího svědectví pamětníků zaznamenaného divadelním historikem Františkem Černým dopis prostě „ztopili a tvrdili, že nedošel“. Každopádně světová premiéra zřejmě světově nejproslulejší české divadelní hry dvacátého století – při vši úctě k tvorbě Václava Havla – se paradoxně konala v podání ochotnického souboru v regionálním divadle.

(Jako bychom si u nás v paradoxech libovali: podobným dějinným paradoxem, byť jeho důvody byly velmi odlišné, byla i odvažná světová premiéra Havlovy verze Žebrácké opery odehraná nikoli souborem Činoherního klubu v Praze ve Smečkách, pro který byla napsána, nýbrž kulíšáky téhož divadla pod režii Andreje Kroba 11. listopadu 1975 v hospodském sále v Horních Počernicích. Premiéra v Činoherním klubu se odehrála až 14. června 1990.)

Čapkovo „kolektivní drama o vstupní komedii a třech dějstvích“, jak zní podtitul R. U. R., se stalo okamžitě hitem. Na repertoáru Národního divadla vydrželo šest let a lístky se prodávaly do-

konce na černém trhu. Mělo to svou logiku, Čapek šikovně vyhmátl důležité téma své doby – potenciálně ničivý vliv technologické civilizace na společnost (což dokazoval i v řadě dalších děl) – a zároveň stvořil působivou varovnou metaforu modernity ovládané víc než duchem sebevědomým a bezohledně praktickým rozumem i dravým podnikatelem Rossumem.

Interpretací jeho metafory bylo víc, od názoru, že jde o tvrdou kritiku sobeckého kapitalismu, po úsudek, že autor varuje před pravým opakem, hrozbou vzpour a revolucí. Pro jedny byli stěžejními postavami hry lidé, pro jiné roboti.

S odstupem století se nabízejí i novější interpretace Čapkových metafor i figur. Společnost Rossum's Universal Robots je viděno dnešními očima globální biotechnologická korporace srovnatelná, pokud jde o hodnotu, inovátorství i vliv na světové dění, s Googlem, Apple a společností Tesla dohromady. Stěžejní lidská hrdinka dramatu Helena Gloriová pak je předobrazem aktivistky současné celosvětově působící lidskoprávní nevládní organizace, jimž se u nás pejorativně říká politické neziskovky. Lidmi stvoření roboti zahubí své stvořitele stejně, jako je (ba celou planetu) může zahubit lidmi nezvratně proměněné klima.

Soudobá kritika však nebyla jen příznivá, jakkoli ta výrazně převažovala. Zejména levá kulturní avantgarda Čapkovi vyčítala, že se jen zmocnil chytřavého tématu, přičemž nic nového vlastně nepřináší, podbízí se, vlastně jde o sofistikovaný kýč, jehož smyslem je oslovit zahraniční publikum a proniknout do světa.

Což sice nejspíš nebyl autorův první plán, nicméně právě to

se stalo. R. U. R. oslovovalo publikum všude, kam hra dorazila. Jak vypočítává Jana Horáková ve své důkladné a výborné monografii věnované nejen R. U. R., ale i dalším kontextům robotického tématu, z níž řadu faktů čerpal i autor tohoto textu (*Robot jako robot*, Praha, KLP 2010), ještě téhož roku mělo drama premiéru v Cáchách, o rok později ve Varšavě, v Bělehradě, a jak již řečeno, v New Yorku, v roce 1923 v Londýně, ve Vídni, v Berlíně, Curychu a v dalším roce v Paříži, Tokiu, Budapešti a v Krakově. Oceňoval je H. G. Wells, slavný autor Války světů a jeden z nejvlivnějších světových veřejných intelektuálů své doby, který později prosazoval i Čapkovu nominaci na Nobelovu cenu. V roce 1938 se R. U. R. stalo první televizní inscenací science fiction historie, když je jako jeden ze svých prvních dramatických počínů uvedla BBC.

Podobně razantně jako hra vtrhla na světová jeviště, začal český rodák robot obsazovat celosvětový kulturní, avšak i vědecký a všeobecně veřejný prostor. Na rozdíl od člověka, který se může stát jen globální celebritou, stal se globálním fenoménem, jedním ze symbolů stále mohutnější technologické civilizace (technosféry).

Stejný, ne-li dokonce větší podíl než robotův rodný otec Karel Čapek však na tom má jeho otec adoptivní, o třicet let mladší Isaac Asimov.

Syn brooklynského obchodníka s cukrovinkami začal na Columbijské univerzitě studovat zoologii, diplom však nakonec získal v biochemii a tu pak na lékařské fakultě Bostonské univerzity několik let učil. Mezitím psal science fiction, a to se stále větším úspěchem. Tón žánru, který ve 40. a 50. letech minulého století stále víc přesahoval ghetto uhrovitých mládečků, ostýchajících oslovovat dívky, udávala Amerika – jak také jinak v americkém století – a v ní především dva autoři: Robert A. Heinlein a Isaac Asimov (slavné trojhvězdy zlatého věku „tvrď“ science fiction doplňoval Brit Arthur C. Clarke).

Do dějin žánru se Asimov zapsal zejména dvěma tematickými okruhy a s nimi spojenými knižními řadami: vedle galakticky rozmáchlé ságy Foundation (Nadace či Základna) to byla série jeho příběhů o robotech. Tvoří ji několik desítek povídek (známý je zejména soubor Já, robot z roku 1950, česky vyšel v roce 1981) a romány Ocelové jeskyně (1954, česky 1970), Nahé slunce (1957, česky 1994), Roboti úsvitu (1983, česky 1993) a Roboti a Impérium (1985, česky 1993).

Pro rozvoj jakéhokoli oboru či tématu jsou důležité nejen objevitelé, ale také ti, kdo soustavně rozvíjejí a adaptují. Asimov dokázal právě tohle. Vlastně staré téma umělých bytostí či živých strojů (homunkulů, androidů, automatů) obohatil Čapkovým robotem a přidal od něj odvozenou robotiku (robotics). S invencí víc přírodovědce než právníka pak definoval tři zákony, jimiž se jím stvořený svět, v němž vedle sebe žijí/fungují lidé a roboti, bezvýhradně řídí:

1. Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby bylo člověku ublíženo.
2. Robot musí uposlechnout příkazy člověka, kromě případů, kdy jsou tyto příkazy v rozporu s prvním zákonem.
3. Robot musí chránit sám sebe před poškozením, kromě při-

padů, kdy je tato ochrana v rozporu s prvním nebo druhým zákonem.

(Inspirován nepochybně termodynamickými zákony později doplnil ještě „nultý“ zákon robotiky, fakticky ovšem čtvrtý: Robot nesmí ublížit lidstvu nebo tím, že nezasáhne, způsobit lidstvu škodu.)

Formulací těchto zákonů však Asimov především učinil jeden zcela zásadní krok: robot jako umělá bytost přestal být člověku hrozbou, ale stal se jeho partnerem, ochráncem, služebníkem. Politickou terminologií bychom mohli říci, že Asimov stvořil robota s lidskou tváří, přičemž bychom mohli díky politické zkušenosti se socialismem s lidskou tváří zároveň dodat, že i toto byl pokus záslužný, avšak dočasný a marný. Nejen Terminátor 1 až 3 jsou toho důkazem.

I proto jsou Asimovovy zákony dodnes sice citovány, ale také modifikovány a rozšiřovány o další, které více odpovídají světu nikoli jen fiktivnímu, ale skutečnému, do něhož se roboti postupně přemísťují. Už dnes jsou součástí výrobních hal, výzbrojí armád, operačních sálů i kuchyňských linek. Vlastně, zatím roboty, ne roboti. Alespoň pokud o nich mluvíme česky. K užitečným půvabům naší mateřštiny totiž patří schopnost gramaticky rozlišit živé od neživého, stroj od bytosti. Počínaje univerzálním kuchyňským strojkem a autonomně řízeným taxíkem nekonče nás zatím obklopují roboty. Roboti jako naši skuteční partneři, jakými jsou Čapkoví Primus a Helena nebo Asimovovi Robbie a Daneel Olivaw, jsou stále ještě fikcí.

Isaac Asimov robotův český původ i Čapkovu hru vždycky připomínal. Nikoli sice přímo v příbězích svých robotů, ale vždy tak činil v populárně vědeckých dílech, jichž napsal víc než kdo jiný.

Samotná hra ho však nijak nepoznamenala ani nezaujala. Autor tohoto textu to ví přímo od něho. Koncem roku 1988 ho navštívil v jeho penthousu vysoko nad manhattanským Central Parkem a samozřejmě se na to nemohl nezeptat. Asimov odpověděl, že ji samozřejmě zná, ale nic víc. Nápad to podle něho byl dobrý, ale v té hře o roboty zas až tolik nejde, alespoň ne o to, co na tématu považoval za podstatné a zajímavé on.

Sud' bůh, co by na to řekl Čapek. Možná by se ho to ani tolik nedotklo. Jana Horáková v závěru již zmiňované studie Robot jako robot cituje amerického slavistu Williama E. Harkinse, podle něhož „hru měl nejméně rád ze všech svých dramatických děl“. Odtahitý Čapkův vztah k R. U. R. podle Harkinse dokládá i jeho věta v jednom rozhovoru: „Tu hru mohl napsat kdokoli“.

Možná mohl, nicméně napsal ji on. Díky němu se v Praze před sto lety zrodil nejen robot jako nejslavnější Čech všech dob, ale aby se podporován a definován v New Yorku Isaacem Asimovem stal jedním z nejvýraznějších moderních světových mýtů, který se od té doby víc a víc přetváří v realitu.

Jaroslav Veis

Odposlechnuto

Přijde robot do baru.

Robot: Dejte mi něco na uvolnění.

Barman: Tu máte šroubovák.

– autorem tohoto vtipu je umělá inteligence

Naše zítřky s roboty

Jel jsem z hor přes Bavorsko a jako vždy si pustil místní rádio. Zrovna byl kulturní magazín a rozebíralo se tam vše možné. Jeho součástí byl i rozhovor s doktorkou z Vídeňské univerzity, filozofické fakulty, katedry robotické etiky (nebo tak něco), která zrovna vydala novou knihu *Úvod do robotické etiky*.

Redaktorka začala rozhovor vcelku ostrou otázkou, zdali mají robotické zahradní sekačky svá práva. Doktorka robotické filozofie vysvětlila, že zatím robotické sekačky (a vysavače!) svá práva nemají, ale je otázkou, kam bude budoucnost směřovat. Ale sama nadhodila velký problém současné robotické etiky - a sice sexuální roboty. A na zákeřně si položenou otázku začala i sama odpovídat. Je to totiž velký problém, protože lidé si sexuální roboty kupují podle toho, co je jejich ideál a s kým by chtěli provozovat sex, jedná se podle ní tedy o to, že zákazníci vnášejí do nákupu své preference a chtějí robotické panny dokonalých tvarů, dlouhých řas, velkých očí a bohatých vlasů, což úplně pomíjí pestrost společnosti. Tedy by podle paní doktorky měla vzniknout komise, která by určovala, jak mají/nemají sexuální roboti vypadat, aby to odráželo veškerou pestrost lidského vzhledu a všech genderů.

Střih do mé hlavy: do obchodu označeného „Domácí potřeby“ vchází pan Novák. Za pultem stojí prodavač v béžovém plášti.

Prodavač: „Dobrý den, máte-li přání?“

Pan Novák se stydlivě rozhlíží po obchodě a pak šeptem a zmateně praví: „Dva jídlonoše, jeden smeták, půl hadru a nádobí na žinku.“

Prod.: „Aha, takže Vy chcete robotickou pannu, já to na Vás, Vy šibale, hned poznal, bejk, co? Koukněte, lidi, tady máme pořádnýho bejka, manželka mu nestačí, tak chce umoit robotku!“

Pan Novák se chce hanbou propadnout, není kam a nakonec je v obchodě sám, zašmátrá do kapsy a vyndá zmuchlaný, stokrát přečtený a zkontrolovaný papírek s požadavky na předmět koupě. Prodavač se na něj ani nekoukne, dívá se do papírů na pultě a ptá se: „Datum narození?“

Pan N.: „Prosím?“

Prod.: „Kdy jste se ráčil narodit.“

Pan: „22. 4. 1965, proč?“

Prod.: „Bejk, já to tušil hned, mám na to čuch! A ještě potřebuju průměr ruky v loketním kloubu, velikost kloubouka a jak vysoko máte doma poštovní schránku.“

Pan N.: „Ale já chci robotickou pannu.“

Prod.: „Nezdržujte a odpovězte.“

Pan Novák nesměle: „Mám tu takový seznam, jak by měla ta, ehm, panna, vypadat...“

Prodavač poděšeně a naštvaně: „Seznam?! Požadavky! Vy preferujete, jak má robot vypadat? Co jste to za zvíře? Přistál jste sem z pravěku? Pokud ano, tak Vám stačí ta Vaše Venuše!“

Pan N.: „Tak já vlastně nic nepotřebuju, nashledanou.“

Prod.: „Už jsem Vás zadal do systému, objednávkou nelze zastavit.“ Chvilě ticha, zákazník kouká na prodavače jak králíček na hladového chřestýše. A prodavač se tak i tváří.

Z pokladny se ozvou zvuky jehličkové tiskárny a leze z ní papír. Prodavač se do něj vážně dívá a pak k zákazníkovi: „Tak Vám systém vybral Zuzanku.“

Pan N.: „Vážně?“

Prod.: „Ano, pane, výborná volba.“

Pan: „Ale já nic nevol-“

Prodavač ho nepustí ke slovu: „Poslední generace, úplně jako pravá, až uvidíte, jak je to reálné, to vám klesne čelist, pane, už umí udělat každý faldík, každou bradavičku, dokonce už i jizvy jsou jako pravé, jen vyndat stehy. A ten generátor potu poslední generace!“

Pan Novák nešťastně a rezignovaně: „A jak vypadá ta Zuzanka?“

Prodavač koukně do papíru: „Jak ta Zuzanka... nevnucujte Zuzance konstrukt pohlaví, jo a je to ten Zuzanka!“

Pan Novák je k nerozeznání od solného sloupu.

Prodavač je nepokrytý na koni: „Zuzanku Vám přivezou do týdne, jo a máte dost silný strop? Zuzanka není žádné peříčko.“

Pan Novák se nepřítomně otáčí a chce odejít z krámu.

Prodavač na něj ještě zavolá: „A nezapomeňte, pětkrát týdně, vy bejku!“

Pan Novák se otáčí: „Jak pětkrát týdně?“

Prodavač: „No pořádně mu naložit, vrazit náboj do hlavně, naštekát do boudy, protáhnout komín, metrem do tunelu, rakeťou do sila, vrtákem do díry, rakví do hrobu, prostě ukažte toho bejka v sobě!“

Pan Novák jenom němě mlčí.

Prodavač pokračuje: „Zuzanka v sobě má čip, a když není spokojený, tak pošle zprávu komisi pro diverzitu.“

Pan Novák vyťeští oči a praví: „Komise diverzity...“

No nic, zas jsem se zaposlouchal do toho rozhovoru a doktorka robotické filozofie zrovna řešila vcelku zajímavou věc, a sice že algoritmy a programy pro roboty v sobě obsahují vzorce chování jejich tvůrců, což je problém, protože většina programátorů jsou muži, takže je to třeba vidět u navigací, které mluví na uživatele podle doktorky převážně ženským hlasem, na to se redaktorka pokusila o vtípek, když pravila, že je to třeba tím, že ženský hlas řidiči lépe poslechnou, hned poté nastala v rádiu ta nejzlověstnější vteřina ticha v dějinách stře-doevropského rozhlasu (včetně toho po drátě), našťestí doktorka se přes to přenesla a pokračovala dál.

Ale to už mi zase v hlavě ze šuplíku zapomnění, kde zaprášen pod nánosy lenosti ležel, vytanul starý nápad, kdy jsem si chtěl poslechnout všechny Vúdcovy projevy, následně z nich vystříhat slova či věty a vytvořit z nich pokyny do navigace, což jsem samozřejmě nikdy neudělal. Navigace by pak řidiči jasně a velmi rezolutně udílela pokyny jako: „Nach Osten!“, „Immer nach Osten“, „Ziel wird erreicht“, „Nutzen sie die Wunderwaffe“ a podobně. Samozřejmě by pak navigace při zadání jakéhokoliv cíle řidiče spolehlivě dovedla na průmyslové předměstí Volgogradu (dříve též Stalingrad), kde by tato se slovy „Wir haben unser Ziel nicht erreicht“ s navigováním skončila.

Prasman Dunka / FB

Ten, který nezištně pomáhal aneb Lovecraft a Hemživý chaos

Známý odborník na Lovecraftovo (1890–1937) dílo Sunand Tryambak Joshi (*1958) sestavil dvojdílnou antologii próz, na kterých se legendární objekt jeho zájmu podílel jen jako spoluautor; oba svazky vydá letos Argo. Druhý se má jmenovat *Smyčka medúzy*, ten první je již pod titulem *Hemživý chaos a další příběhy* v prodeji a sestává ze sedmnácti povídek. Nejznámější z nich je nazvána *Pod pyramidami* (1924) a nevznikla pod pyramidami, nýbrž na zakázku Harry Houdiniho (1874–1926). Pod jeho jménem taky původně byla dvakrát zveřejněna. Je psána v první osobě, jako by mág vyprávěl.

Před sto lety a vlastně dodnes populární kouzelník maďarského původu zveřejnil počínaje rokem 1906 víc než deset literárních prací včetně autobiografie a v časopise *Weird Tales* měl sloupek *Ask Houdini*. To bylo redakci při jeho slávě málo, vyžadovala i povídky. Došlo na ně, ale psali *ghostwriteři*. A když si šéfredaktor Henneberger vyžádal příběh „zpod pyramid“, šanci dostal také Howard Phillips Lovecraft (dále jen HPL).

Sporu nejspíše nebude, že Houdini uměl vyprávět, a povídal například i o tom, jak mu v Egyptě nasadili pouta, aby jej svrhli do šachty Pakapovy hrobky, která leží mezi Velkou pyramidou a Sfingou. Měl vůbec šanci přežít? HPL dospěl k názoru, že ne. Ale ani v nejmenším to nevadilo. Už napřed Lovecraft inkasoval zálohu sto dolarů a od šéfredaktora dostal svolení, že smí máguv příběh patřičně opentlit. Rozpracovat po svém. Původně mu dokonce slíbili, že bude uveden jako spoluautor, ale to posléze padlo.

Lovecraft byl samostatný, ale při tvorbě této povídky se nejprve rozhlédl a nepříznaně těžil z Gautierovy prózy *Kleopatřina noc* (1838). Výsledný strojepis sice ztratil na nádraží, ale naštěstí nezahodil (dodnes existující) rukopis. S ním jel z Providence do New Yorku a po svatbě s ukrajinskou židovkou Soniou Greenovou (1883–1972) strávili večer novým přepisem. Aby dílo získalo charakter blízký světu populárního iluzionisty, připojil ovšem HPL do finále obrovské klíše. „Tu se probudil“.

Další čtyři povídky napsal ve spolupráci s C. M. Eddym, dvě s Winifred Jacksonovou, dvě s Gustavem Adolphem Danzigerem, dvě se Zealíí Bishopovou, po jedné s Annou Helen Croftsovou, Wifredem Blanche Talmanem a Soniou Greenovou.

Manželé Eddyovi a Lovecraft

První z těchto spoluautorů Clifford Martin Eddy (1896–1967) byl rodák z Providence a spolu se svou manželkou Muriel se s HPL seznámil nejpozději v létě 1923. Sama Muriel Eddyová později uváděla, že Lovecrafta znala od roku 1918, kdy se seznámily jejich matky. Její muž psal od roku 1919 do po-

kleslých časopisů, ale ve *Weird Tales* narazil. Určitě právem, protože s mizernou prózou *Popel* (1923). Podobně jako jeho konvenční duchařský příběh *Požírač duchů* (1923) sice *Popel* posléze přijat byl, ale teprve po Lovecraftově intervenci a s jeho úpravami. Výsledek se řadí k tomu nejhoršímu z veškerých Lovecraftových revizí a *Požírač* navíc je přesně ten typ povídky, jaké HPL zásadně neplořil. Naštěstí byly ostatní Eddyho povídky podstatně lepší. Eddy psal úsečněji a méně poeticky než HPL a vytasil se i se zvláštním textem *Hluchý, němý a slepý* (1924) – o postiženém muži, který vnímá navzdory handicapům v odlehleém domku přítomnost čehosi *zlověstného*. Lovecraft umělecky povyšoval Eddyho práce a navíc je možné, že je občas nenápadně zvrátil do polohy parodií. Z nekrofilní prózy *Milovaní mrtví* byl tak či onak natolik nadšen, že ji během návštěvy u Eddyových nahlas přečetl. Měl tou dobou zvyk jim předčítat i ze svých povídek, ale pokud se v tomhle případě opravdu jednalo o parodii, čtenáři to tak vesměs nepochopili a někteří zůstali šokováni. Jiní ne,

ale došlo k „pozdvížení“ a v Indianě dokonce zakázali prodej textu. Od onoho frapantního momentu se prý vydavatel Farnsworth Wright opakovaně zdráhal, ba patologicky děsil přijímat od Lovecrafta jeho „krajně extravagantní“ povídky s explicitně vyličenými hrůzami.

Lovecraft a W. V. Jacksonová

Byli i další spoluautoři. O čtrnáct let starší Winifred Virginie Jacksonová (1876–1959) se s Lovecraftem potkala v komunitě amatérských žurnalistů a zamilovala se. Jen v útržcích je zachována jejich korespondence. Winifredina zádušně básnivá črta *Zelená louka* otevírá naši knihu a její povídka *Hemživý chaos* jí dala titul. Můžeme se nad tím pousmát, ale obě povídky vznikly podle snů autorů, které se jim zdály v letech 1918–1919.

Inspirací pro *Zelenou louku* navíc je reálný, hieroglyfy pokrytý meteorit nalezený předtím v Mexiku. Do *Hemživého chaosu* napsala Jacksonová patrně jen vnitřní sekvenci, aby její přítel doplnil začátek a hrůzné finále o zničení světa. Dodnes neidentifikovaný americký politik tenkrát napsal, že by Lovecraft „zasloužil“. Zač? Prý za „pokusy napodobovat Poea“.

Lovecraft a Adolph Danziger

Sta let se dožívší Adolph Danziger (1859–1959) je dalším ze zapomenutých spoluautorů. V mládí se osobně poznal a přátelil s Ambrose Biercem a je tedy pomyslným spojovníkem dvou es hororu. Roku 1893 vydal pod Bierceovým vlivem po-

vidku *Oběť vědě*, a právě tu HPL na jeho žádost přepracoval s titulem *Clarendonův poslední test* (1927). Téhož roku na podzim poprosil Danziger o revizi své biografie Ambrose Bierce, ale HPL odmítl. Za pouhých 16 dolarů ovšem upravil už zmíněný, víc než třicet let starý Danzigerův text, za jehož zveřejnění mohl pak původní autor inkasovat pozoruhodných 175 dolarů.

Zatímco původní verze povídky není ani náhodou nadpřirozená, dvakrát tak dlouhé přepracování ano. A HPL napsal o vřichálu: „Z úmorné monotónnosti té pitomosti jsem málem vybuchl.“ Je to možné, ale Joshi konstatuje, že i nová verze je „poněkud“ monotónní. A komická povídka *Elektrický popravčí* (1929)? Ta je Lovecraftovou verzí Danzigerovy fantaskní prózy *Automatický popravčí*. Původně byla vážná, což si lze ověřit, neboť náš svazek na konci obsahuje jak *Elektrického popravčího*, tak *Oběť vědě*. Obě původní verze. A jak zjistíme, nežádně vtípný byl *Elektrický popravčí* už v původním, toporně bezkrevném podání. Teprve HPL děj rozvinul, vklínil do duší postav motivace, oživil jejich svět a jménům svých pseudomytologických bytostí zde vtípně dodal úžasné „aztécké“ zabarvení. Tak by jim totiž Aztékové říkali, kdyby je vzývali. Ale realitou je ještě cosi. Zápletky, lokality a charakteristiky postav, vše cílí zcela proti duchu příběhů, jaké psal Lovecraft pod vlastním jménem. Není tu souladu. Bez jeho příspěví by se však ty povídky dávno ponořily do kalu zapomnění jako nezdar. S ním žijí a – bohužel – vyjevují vlastní průměrnost.

A Ambrose Bierce? Danziger skutečně sepsal (velice slabou a misty nechtěně komickou) knihu *Portrét Ambrose Bierce* (1929), ale zde už si všimněme jisté mladé matky.

Lovecraft a madam Bishopová

Tou matkou je studentka žurnalistiky na Kolumbijské univerzitě Zealia Brown-Reedová Bishopová (1897–1968) z Kansas City. Lovecraft nejprve upravil její povídku o srubu postaveném nad hnízdem chřestýšů a nazval výsledek *Yigova kletba* (1928). Dámě byl zjara 1927 doporučen básníkem, dramatikem a knihkupcem Samuelem Lovemanem (1887–1976), jedním ze svých přátel. HPL si přečetl původní text a zasypal autorku pokyny. Byly něco platné? Sotva, a výsledný horor označil později za „svůj ze 75 %“. Dokonce tvrdil, že se spoluautorka zmožila leda na synopsi, zatímco on toho požeňnaně přimísil. Vlastně vše ostatní. Prolog, zeměpisný kolorit, motivace postav, kletbu, hadí božstvo, ženu se sekerou, identitu hadovy oběti, epilog z léčebny. V podstatě vymyslel veškerý děj a je také fakt, že jde o jednu z nejkompaktnějších a nejpůsobivějších jeho povídek.

Co je kuriózní? Autorce nejprve veledůležitě zaslal *dotazník* ohledně místopisu a dějin Oklahomy. Pokorně jej vyplnila. Od časopisu inkasovala 45 dolarů, o které se jí jednalo především (měla malého syna), a HPL po ní chtěl sedmáct a půl dolaru. Možná je ani nedostal, ale revidoval taktéž další její prózy včetně *Smyčky medúzy*. Osud tomu chtěl, že měly obě být zveřejněny teprve po jeho smrti.

Jednou z nich je *Pahorek*. Ten jeho texty v našem svazku uzavírá. Právem. Je to nejlepší a nejdelší z veškerých Lovecraftových revizí, bohatě strukturovaná a esteticky „výživná“. Sám

řekl, že mu spoluautorka poskytla pouze nápad, bezhlavého ducha v blízkosti indiánské mohyly. Zdálo se mu to málo. Přesto pracoval, a to opět anonymně, a *Weird Tales* výsledek roku 1930... odmítl. Určitě neprávem. Literárním agentem paní Bishopové byl totiž další Lovecraftův přítel Frank Belknap Long (1901–1994), podezíraný zde rovněž ze spoluautorství, a ten oddaně napsal: „Tento zádušný, ponurý a grandiózní atmosférický text je lovecraftovský od první až do poslední stránky.“ A byl to právě Long, kdo rukopis přepsal na stroji a kdo 82 jeho stran omezil o třináct, na 69. V časopise je příběh ještě kratší a vydavatel August Derleth ho opět krátil, takže v původní, nezkrácené podobě byl zveřejněn teprve roku 1989. **Jedná se přitom o jeden z příběhů, ve kterých Lovecraft využil motivu mimozemšťanů jako metafory budoucího vývoje západní civilizace.** I když budoucí lidé zvítězí nad stárnutím, i když využívají různé vynálezy, drtí je úpadek. Praktikují také jakési výběrové „šlechtění“, aby zajistili sílu vládnoucímu druhu. Ale i navzdory tomuto (takřka eugenickému) motivu nic nenasvědčuje, že by dílo původně bylo odmítáno pro podezření, že je kladnou asociací na projevy nacismu.

Roli hraje rukopis v kovovém válci, což je situace inspirovaná knihou Jamese De Milla (1833–1880) *A Strange Manuscript Found in a Copper Cylinder* (1888), a další prvky pocházejí z povídky Abrahama Grace Merritta (1884–1943) *Tvář v propasti* (1923). Vcelku lze říct, že ze všech Lovecraftových revizí mají právě *Yigovo prokletí* a *Pahorek* strukturou a kvalitou nejbližší jeho vlastním výtvorům. Fakt, že se odehrávají na americkém Jihozápadě, jim navíc vdechuje fascinující neotřelost.

Lovecraft a Anna Helen Croftsová

Další z jeho spoluautorek, prostá učitelka Anna Helen Croftsová (1889–1975), žila ve státě Massachusetts a většina „její“ povídky *Poezie a bohové* (1920) zjevně pochází z Lovecraftova pera. Je navíc obtížné si vůbec představit (píše Joshi), čím by tu mohla přispět. Text napodobuje styl „Lady Dunsanyho“, respektive jeho skicy z Francie devastované první světovou válkou, a volným veršem podané sekvence jsou vlastně od básničky Elizabeth Jane Coatsworthové (1893–1986). Croftsová je prostě opsala z časopisu. Je zábavné, že měl HPL autory volného verše za „nesourdou hordu hysterických a slabomyslných rapsodů“, jejichž hlavní zásadou je zaznamenávání vlastních momentálních nálad a psychopatických fenoménů v beztvarych a nesmyslných obrazech, které je napadnou v okamžicích inspirativního nebo epileptického záchvatu“. Ani podobně provokativní výrok ovšem nezmění pranic na tom, že **měl poezii za nejvyšší projev imaginace.**

Wilfred Blanch Talman

Básník Wilfred Blanch Talman (1904–1986) se s Lovecraftem setkal v srpnu 1925 a dal mu čistý koncept či synopsi své povídky *Dvě černé láhve*. HPL byl zaujat a počal provádět změny. Dílo bylo dokončeno v říjnu a především díky hovorovému jazyku se daří vyvolat přesvědčivou atmosféru svíravé hrůzy. Přesto Talmanovi připadalo, že hovorová mluva vyznívá

v Lovecraftových úpravách škrobené. Je to možné. Ale nejde o tragédii. I mimo „škrob“ vnímáme sekvence nepokryté prozrazující Lovecraftův rukopis.

Dílo Lovecraftovy choti

A povídka *Hruža na Martinově pláži*? Tou výčet uzavřeme. Ten příběh je v podstatě banálním plodem návštěvy Howarda a Soniy v místě zvaném Magnolie v Massachusetts. Absolvovali ji koncem června a začátkem července 1922 a ona později ve svých (místo dost negramotně formulovaných) vzpomínkách *Privátní život H. P. Lovecrafta* tvrdí, že po jeho výzvě jedné noci sepsala hrubý náčrt, jenž zredigoval. Stalo se, ale Lovecrafta se dotklo, když výsledek práce časopis *Weird Tales* zveřejnil ne pod zrovna nápaditým titulem *Neviditelné monstrum*.

V tom samém čase – dva roky před jejich svatbou – sepsala Sonia ještě banálnější povídku *Ve čtyři hodiny*, u které HPL navrhl změny v prozaickém ztvárnění, ale nezůstalo zřejmé, zda byl jeho podíl významný, takže Joshi dílo odmítá přijmout do corpusu. Opět je aspoň zveřejnil na konci knihy, a to před příběhy Danzigerovými. Některá místa disponují lovecraftovským duchem a Joshi má za to, že HPL přispěl víc, než dáma přiznala. Ani zdaleka mu nepřipadala jako „logicky uvažující spisovatelka“ a *Ve čtyři hodiny* bylo (neznámo kterými) redakcemi odmítnuto. Text poprvé vyšel teprve roku 1970, tedy dva roky před její smrtí.

Ten, který nezištně pomáhal

Jak vůbec lovecraftovský specialista Joshi přistupuje k výběru a ošetření povídek?

Zdá-li se mu, že HPL nějakou napsal na základě cizí synopse *celou*, upraví vždy text v souladu s obvyklým lovecraftovským způsobem. Ale v případě próz, kde to vypadá, že HPL jen revidoval, se přidržuje „nejspolehlivější předchozí varianty“, ať už tištěné nebo rukopisné. Ve většině případů jsou ale rukopisy považovány za neexistující.

Odposlechnuto

Ptá se malá holčička maminky:

„Mamí, až se vdám, budu mít manžela, jako je tatínek?“

„Ano, až se vdáš, budeš mít manžela, jako je náš tatínek.“

„A mamí, když se nevdám, budu stará panna jako tetička Lída?“

„Ano, když se nevdáš, budeš jako tetička Lída.“

„To jsou teda vyhlídky...“

Kdyby prostitute byla uznána za živnost, dovedete si představit tu daňovou škálu dle Schillerové?

21 % v křoví, 15 % v autě, 10 % v bordelu?

V potravinách vyndává slečna z košíku nákup na pult ... 1x pizza, 1x musli tyčinka, 1x kapučíno, 1x banán, 1x jogurt...

Kluk za ní soucitně: „Slečno, vy jste sama?“

Dívka se lehce začervená a špitne: „Jak jste to poznal?“

Kluk: „Jste hrozně ošklivá!“

Jak Joshi konstatuje, jen málo lidí je ochotno věnovat se současně „revizím“ i produkování vlastních děl, ale Lovecraft byl výjimkou. Výjimkou, které se jednalo o ekonomické přežití.

K pozdější své lítosti neměl ani středoškolský diplom či jakoukoli přípravu k práci úředníka, a tak námezdně upravoval díla jiných. Už roku 1920 revidoval učebnice psychologie, ale i „nevýslovně špatné“ verše jejich autora Davida van Bushe. Závěrem už jen otázka.

Mohl si vybrat horší zaměstnání, než práci upravovatele cizích výtvorů? Kdo ví. Ale při své povaze stěží. Gentlemansky si totiž účtoval treštuhodně nízké sazby a na revizích pracoval s takovou svědomitostí, že mu nezbyl čas k práci na vlastním. V letech 1927–1936 nakonec psal stěží víc než povídku ročně, zatímco se věnoval více než dvaceti revizím a spolupracím nej-různějšího rázu, ať už s nadějnými nováčky, nebo zavedenými veterány. Ústřední platící klientkou mu byla v poslední dekádě života spisovatelka Hazel Healdová (1896–1961), pro niž vytvořil dokonce pět solidních příběhů.

Sám napsal, že se nikomu začínajícímu nedostane jeho podpory po dobu víc než roku, ale mimo to pomáhal starým či handicapovaným, kteří potřebovali povzbudit. Pomáhal jim i navzdory tomu, že někdy odhalil, že nebudou schopni se jako spisovatelé zlepšit. „Ale ti staří dobří braši potřebují, aby jim poslední léta prosvětlilo několik slunečních paprsků,“ napsal Lovecraft, a kdyby prý lidem nepomáhal, považoval by sám sebe za ješitného.

Už byl takový. Působil až podivuhodně velkoryse, laskavě a ohleduplně. Právě za ty vlastnosti byl chován v úctě. Jeho revize snad vždy nesvědčí o literární velikosti, ale pokaždé o lidskosti.

Ivo Fencel

„Hemživý chaos a další příběhy, revize a spolupráce H. P. Lovecrafta, svazek první.“ Z anglických originálů uspořádal a poznámkami opatřil S. T. Joshi. Přeložili Milan Žáček a Stanislava Pošustová-Menšíková. Ilustroval Mikuláš Podprocký. Odpovědná redakce Patrik Linhart a Petr Stejskal. Vydalo Argo. Praha 2020. 464 stran. 398 Kč

Lahváč přelítý do kelímku a potom do džbánku už je v podstatě karuselový podvod.

Kolik místa uvolnil Brexit Evropské unii? 1 GB

A: Koronavirus je Boží trest za to, že lidi šukaj netopyřly!

B: Oni je snad nešukali.

A: Ne? A jak by se to asi přeneslo?

B: Myslím, že je jedli.

A: No fuj!

Dneska k nám na poštu přišli dva v rouškách. Nastala panika. Nakonec se ukázalo, že můžeme být v klidu, šlo jenom o přepadení.

Zubař: „Teď to bude trochu bolet.“

Já: „Dobře.“

Zubař: „Nikdo tě nemiluje a nikdy milovat nebude.“

Kroniky Pandarve

Text vyšel jako doslov ke knize Storm - Kroniky Pandarve, nakladatelství Crew 2019

Dnešní svazek MDEK obsahuje pět alb populární SF komiksové série Storm. Český čtenář již sice o ní slyšel a dokonce si něco přečetl, protože měl možnost seznámit se s hlavním hrdinou na prvních šestnácti stránkách třináctého* příběhu *Zabiják z Eribanu*** (Comics Arena, 1993) nebo v kompletním desátém albu *Piráti z Pandarve* (Albatros 2012). To je ale vzhledem k popularitě série a jejímu rozsahu i dějovému rozmachu hodně málo.

Než se narodil Grek

Za devatero slunci, devatero galaxiemi a devatero mlhovinami, blízko jednoho červeného trpaslíka a černé díry bylo na planetě Elekton jedno království, respektive říše, ještě přesněji impérium nazývané Triganské, které založili tři bratři (Trigo, Brag a Klud). Komiksová interpretace historie obyvatel impéria, jejich evoluci a expanzi na okolní planety (včetně Země), je dílem britského sci-fi spisovatele Mika Butterwortha a britského kreslíře Dona Lawrence. Celý komiksový epos se jmenuje *The Rise and Fall of the Trigan Empire (Vzestup a pád Triganského impéria)* a poprvé se objevil v britských populárně naučných týdenících pro děti *Ranger* (1965) a *Look and Learn* (1966). Lawrence vydržel tvořit příběhy Trigů, jejich přátel i nepřátel jednáct let, a to celkem úspěšně, protože si komiks získal obrovskou popularitu hlavně mezi mladými britskými fanoušky. Velkou měrou to bylo tím, že byl malován, což v té době nebyl zrovna standardní výtvarný styl pro komiksovou tvorbu.

Triganské impérium si získalo velkou popularitu i v Evropě, o čemž se Lawrence osobně přesvědčil během své návštěvy holandského komiksového festivalu (a později i v italské Lucce) na jaře 1976, kde si převzal speciální cenu IPC pro nejlepšího kreslíře vydavatelství. Vědom si svého ocenění i toho, že jeho dílo dosáhlo zahraničního úspěchu, požádal prostřednictvím svého agenta redakci *Look and Learn* o zvýšení platu. Jejich nabídka ale byla tak tragická a chaotická, že se Lawrence pod vlivem emocí rozhodl práci na komiksu ukončit. Vzápětí toho sice zalitoval, živil přece rodinu, ale okamžitě dostal nabídku na kreslení komiksu z nového holandského týdeníku *Eppo*, kde jeho práce znali. *Eppo* totiž vzniklo sloučením dvou komiksových magazínů *Sjors* a *Pep* jen o rok dříve (1975) a právě *Sjors* otiskoval Triganské impérium už od roku 1968. Holanďané sice výtvarníka žádali o spolupráci již dříve, ale nepochodili. Teď se konečně dočkali a zpočátku pro Lawrencea nepřijemná situace se stala pro komiksovou budoucnost doslova požehnáním.

Redakci byla jasná jen jedna věc, musí to být zbrusu nový komiks a námět by měl být z ranku science fiction. Dva čelní představitelé redakce Eppa, Martin Lodewijk a Frits van der Heide, navštívili kreslíře u něj doma v anglickém Eastbourne, aby s ním prodiskutovali zrod nového komiksu. V tu dobu už měl Lodewijk o komiksu základní představu, ale musel se

vzdát tvorby scénáře, protože měl jiné závazky. Ať již jako umělecký ředitel v Eppu nebo coby autor textu i kreseb úspěšného komiksu *Agent 327*, parodujícího filmové bondovky a další špionážní hrdiny, a také jako scénárista seriálů *Johnny Goodbye*, kresleného Dinem Attanasiem, a *Bernard Voorzichtig* s kresbami Daana Jippese. Zbývalo jen najít vhodného scénáristu, který by akceptoval Lodewijkovu rámcovou představu.

Lawrence neuměl holandsky, a tak se redakce snažila najít anglického nebo amerického scénáristu, který by garantoval projektu úspěch. Jako prvního oslovili scénáristu *Triganského impéria* Mika Butterwortha, ale byli odmítnuti. V té době dokončoval Lawrence poslední tabule s Triganem pro *Look and Learn*, což mu plynulo ze smlouvy, a chtěl už pracovat na novém komiksu. Navrhl proto svého dřívějšího scénáristu Vince Wernhama, se kterým v letech 1973-75 vytvořil erotický seriál *Carrie* pro magazín *Mayfair*. Lodewijk i van der Heide souhlasili s Wernhamem, poněvadž měli obavy, že by zpoždění ohrozilo spolupráci Lawrencea a *Eppa*.

Lawrence a Wernham započali práci v létě 1976, vycházejíce z odsouhlasené koncepce mezi Lodewijkem a výtvarníkem. Základem příběhu měl být svět na mořském dně, který zůstal po zmizení všech oceánů a moří. Nápad dostal Lodewijk při čtení podobně laděného článku, uveřejněného v časopise *National Geographic*, kde byl rovněž přiložen plakát, představující Zemi bez oceánů. Oficiálně neměl komiks ještě pojmenování, ačkoliv Storm byl už na Lodewijkově seznamu možných názvů. Avšak van der Heidemu se více líbil **Commandant Grek**, vymyšlený samotnými autory.

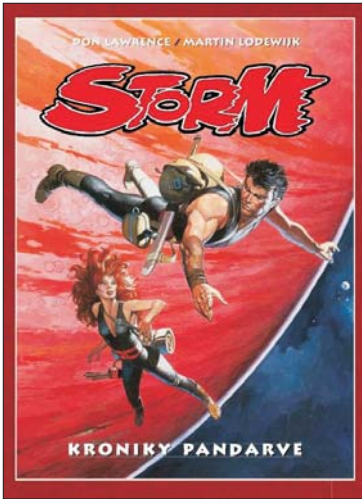
Astronauti Grek a Rick se po návratu z kosmu ocitnou na Zemi posunutě v čase, kde neexistovaly žádné oceány. Setkávají se s ryboidními hominidy, kteří vytlačili zbytky lidí do ústraní. Rick na počátku zahyne, když oba objeví rusovlasou dívku a ta se pak stane Grekovou souputnicí. Jak se časem ukázalo, Wernhamovi chyběla nejen zkušenost se psaním delších scénických zápletek, ale v podstatě i se žánrem sci-fi. Takže jejich zpočátku euforická spolupráce začala notně skřípat. Martin Lodewijk i Frits van der Heiden nebyli rovněž nadšeni Grekem. Čím dál více bylo jasné, že je to úplně jiný příběh než ten, který původně vymyslel Lodewijk, a nehodí se k otiskování v *Eppu*. Práce byla přerušena, když Lawrence dosáhl jednácticáté strany. Naštěstí to nepokazilo vztah mezi Lawrenceem a redakcí magazínu. Grek byl dán k ledu, tedy vlastně skončil u Lawrencea v šuplíku a ten doufal, že už tam zůstane navěky.

Na scénu přichází Storm

A tak znovu započala anabáze s hledáním vhodného scénáristy. Lodewijk oslovil britské sci-fi spisovatele Briana Aldisse a Harry Harrisona, přičemž právě Harrison byl nejen výborný spisovatel, ale také scénárista kultovního komiksu *Flash Gordon* a mnoha dalších novinových stripů. Nakonec z toho vyšel vítěz

* Celkové pořadí alba bez ohledu na sérii.

** V *Comics Areně* bylo přeloženo jako *Chlapec z Eribanu* a vyšlo pouze jedno číslo magazínu.

ně jejich nakladatel a současně spisovatel Philip Dunn, jehož trilogii *Steeleye* (psal ji pod pseudonymem Saul Dunn) Lodewijk četl a zamlouvala se mu. Pozval Dunna a Lawrence do svého domu v Dordrechtu u Rotterdamu, kde v trojici prodiskutovali vznik nového komiksu a další epické rozvinutí příběhu. Dunn se vrátil do Anglie s plánem prvních osmi tabulí. Hrdina komiksu tady poprvé dostal své oficiální jméno *Storm*.

Na základě jejich pracovní rady a skic Storma i Zrzky, dodaných Lodewijkem, udělal Lawrence intuitivně několik prvních komiksových tabulí, ač podle jeho slov neměl ještě v ruce pevný scénář. Rozpory a detaily vyladili s Dunnem telefonicky. Protože se jejich spolupráce řešila převážně tímto způsobem a to ještě ve Velké Británii, byla holandská redakce poněkud mimo. Aby měla kontrolu nad vývojem příběhu pojmenovaného *Svět na dně*, přicestoval Frits van der Heide v listopadu 1976 za Lawrenceem do jeho bydliště a pak s ním zůstával v stálém telefonickém kontaktu.

Kreslíř použil na obě hlavní postavy svůj výtvarný muštr a tak Zrzka, stejně jako rusovláska z Greka připomínala eroticky svůdnou Carrie. Storm je zase věrný otisk svalnatého Tarzana, kterého Lawrence kreslil (černobíle) v letech 1969-70. Vstup Storma do světa na dně je pojatý až téměř ikonicky. Jeho jméno znamená v překladu „bouře“ a on se opravdu posune do vzdálené budoucnosti na Zemi díky výzkumu Jupiterovy rudé skvrny, což je skutečně podle astronomů obrovský bouřkový systém (hurikán-anticyklóna) v atmosféře největší planety naší sluneční soustavy.

I přes redakční kontrolu a Dunnovo ujišťování, že příběh se rozvíjí v domluvených parametrech, začalo být van der Heide i Lodewijkovi jasné, že naopak směřuje někam jinam. Dunn nesdílel Lodewijkovo nadšení pro koncepci světa na dně a povolna do komiksu prosadil svou myšlenku světa o dvou stranách, oddělených gigantickou zdí. Nakonec Dunn nechal dno oceánů zatopit a tím úplně pohřbil Lodewijkovu koncepci světa na dně. Komiks *De dieppe wereld (Svět na dně)* vycházel v Eppu v roce 1977 (č. 11-33).

V květnu 1977, tedy ještě během otiskování prvního příběhu, navrhl Dunn, že napíše další díl. Vydavatelství však už učí-

ně rozhodnutí, že v druhé části převezme scénář Lodewijk, ale současně se bude hledat jeho stálý nástupce. Anabáze se scénáristou pokračovala.

Úspěch nové série

Opětovné zatopení mořského dna vodou zničilo totálně Lodewijkovu ideu. Ten se s tím vypořádal docela excelentně, tuto skutečnost prostě ignoroval a svůj scénář k druhému dílu *De laatste vechter (Poslední bojovník)* koncipoval opět do světa nekonečných horských masívů a pustin oceánského dna. Nový příběh se otiskoval v Eppu v číslech 41/1977 až 12/1978. Storm si získával početné fanoušky. Není proto divu, že když se v roce 1979 objevil *Poslední bojovník* v albu, celý náklad (25 000 výtisků) se v několika měsících vyprodal i spolu s předcházejícím dílem (v albu 1978). Byl to zasloužený úspěch autorské dvojice Lodewijk-Lawrence.

Ač byl Storm Lodewijkovo dítě, musel jej opět vzhledem ke svým závazkům redakčně-profesním i autorským přenechat jiným scénáristům. Těch se v následných letech vystřídal více – Dick Matena 4x, Kelvin Gosnell 2x a jedenkrát i Don Lawrence. Storm se stal vlajkovou lodí *Eppa* a jeho příběhy dále vycházely nejen na jeho stránkách, ale i v albech. Vydavatelství Oberon na knižních veletrzích nebo komiksových festivalech s úspěchem prodávalo licence a Storm se tak objevoval v prestižních komiksových magazínech Evropy, včetně samostatných kompletů.

Změna je život a v nejlepším se má odejít. Takto nějak uvažoval dosavadní šéfredaktor *Eppa* Frits van der Heide a odešel z redakce čelit novým životním výzvám. Na jeho post od 1. května 1981 nastoupil Jaap Bubenik, který předtím působil v hudebním časopise *Muziek Expres*. Obavy redakce i autorského týmu z nevratných nekonceptních změn se časem ukázaly jako liché. Naopak, Bubenik vnesl do organizace klid, zajaté a fungující zvyklosti neměnil a kreslíře uvolnil zpod presu termínů.

Těsně před nástupem Bubenika do redakce se scénáře Storma chápe samotný kreslíř, za souhlasu van der Heideho, vyzbrojen letitými zkušenostmi a natlakovanými nápady. Devátý

díl je tak doslova v jeho rukou a režii, jenže po několika pokračováních mu dochází pára a musí si zavolat o pomoc. Ta přijde v podobě Martina Lodewijka, spolu dokončí syžet příběhu, aby mohl Don nestresován kreslit. Ostatně, už během tvorby prvních stránek kreslíř prolašoval, že už nikdy takovou chybu (psaní scénáře) neudělá. Devátý díl *De sluimerende dood (Uspaná smrt)** byl opět prvně publikován na pokračování v Epu č. 26-47/1981 a byl to poslední příběh ze série *Kroniky Světa na dně*, jak ji předtím pojmenoval Lodewijk, jenže jinými autory i vydavatelem nebyl akceptován.

Pandarve a její svět

Opětovný problém s novým scénáristou, který teď nastal, vyřešil návrat Martina Lodewijka do série, což mu navrhl Jaap Bubenik. Potěšen byl i Don, protože jej s Martinem pojilo letité přátelství a také jej považoval za kvalitního scénáristu, se kterým si navíc profesně výborně rozuměl. Lodewijk si ihned položil otázku, zda má smysl se vrátet ke své několik let staré koncepci světa na dně, anebo přijít s novým nápadem. Zvolil druhou možnost.

Pro Storma i Zrzku nehledal jiné místo na Zemi v budoucnosti, ale nechal je rovnou přenést paprskem přes mezgalaktické vzdálenosti do jiného vesmíru, na planetu Pandarve, absolutně odlišnou od Země. Dřívějším průchodem času a teď i universa se Storm stal anomálií, tedy jakýmsi zdrojem energie a chybějícím elementem k ovládnutí všehomíra, což je cíl místního teokrata Marduka, který ho, Zrzku i nového přítele Nomáda neustále pronásleduje. Hnacím motorem nové série nazvané Lodewijkem *Kroniky Pandarve* je motiv „cizince v cizí zemi“.

Teokrat Marduk** je vizuálním zosobněním králů Asýrie, s příměsí čínského zlosyna doktora Fu Manchu z románů Saxe Rohmera a Minga Nelítostného z komiksů Flash Gordon kreslíře Alexe Raymonda. Lodewijk přidal ke Stormovi a Zrzce třetího kladného hrdinu, rudého muže Nomáda, jenž vyplňuje uvolněné místo jednoho z nich, který se v ději momentálně nachází někde jinde. Marduk je potřebný záporák, jeho činy a intriky přinášejí do příběhů potřebné zápletky a napětí.

Vyspělá technologie a dech beroucí architektura je dána do kontrastu s primitivními nástroji, zbraněmi, plachetnicemi a různými čluny, které neplují po moři, ale v atmosféře Pandarve nebo v meziplanetárním prostoru. Vyskytují se tu úchvatná stvoření typu atmosférických velryb, přelétavců nebo obrovských dopravních šneků a ještěřů. Oblečení obyvatel je přehlídkou pozemské oděvní historie a módy, udivující bizarními kombinacemi. Platí i neplatí tu fyzikální zákony, zvláště na orbitě kolem planety. Lodewijk si vytvořil toto universum jako mix science fiction, fantasy, steampunku, thrilleru, mýtů, orientálních pohádek i nejsmělejších vědeckých teorií, kde je možné všechno, včetně těch nejláznivějších nápadů. Svou erudicí a fantazií ale dal tomuto světu jakousi kontinuitu a přitažlivost.

Veškerou iniciativu na tvorbě komiksu a směřování celého projektu, ponechal Bubenik v rukou a myslí Lodewijka, které-

mu důvěřoval nejen jako člověku, ale i jako zkušenějšímu novinářskému kolegovi. Sám se zaměřil na redakční chod, kdy třeba hodně pomohl Lawrencovi, když po ukončení příběhu *De piraten van Pandarve (Piráti z Pandarve)* nepovolil otiskování dalšího Stormova dílu. Dal tak šanci Donovi, aby si stihl udělat do zásoby několik jednotlivých pokračování. Aby fanoušci Storma a kreslíře nezůstali bez svého oblíbeného komiksu a taky aby neklesl náklad magazínu, rozhodl se použít šuplíkový komiks *Commandant Grek*. Protože ale komiks nebyl nikdy dokončen, bylo dopsání finální části svěřeno Keesovi Vuikovi a kresby musel vyhotovit Don, kterému pomohla manželka Elizabeth. Grek tak navzdory odporu kreslíře spatřil světlo světa v roce 1982 (Eppo č. 35-49).

Půlroční stormovská přestávka v Epu skončila hned prvním číslem ročníku 1983, kde naskočil nový příběh *Het dolhof van de dood (Labyrint smrti)*. Lawrence se stačil předzásobit hotovými tabulemi, a tak ve svízňém třístránkovém taktu v každém sešitu byl příběh u konce v čísle patnáct. Pak následovaly komiksy po větších či menších pauzách: *De Zeven van Aromater (Sedmíčka z Aromateru)*, č. 20-49/1983; *De doder van Eriban (Zabiják z Eribanu)*, č. 11-36/1984 a *De honden van Marduk (Mardukovi psi)*, č. 50/1984-19/1985.

Ke dnešnímu dni se v sérii *Kroniky Světa na dně* a *Kroniky Pandarve* objevilo 31 dílů, poslední (*Het Gesticht van Krijs*) v listopadu 2018. Po smrti Dona Lawrence, který jako svůj finální namaloval dvaadvacátý příběh, kreslili komiks další výtvarníci (Romano Molenaar a Jorg de Vos). Rovněž u scénářů došlo ke změně, když Martin Lodewijk skončil u pětadvacátého alba. Doteď v nich pokračovali Jorg de Vos, Rob van Bavel a starý známý Dick Matena. Existují ještě další spin-off řady, kde se objevily další příběhy s jinými autory, ale ty vesměs zamrzly po několika málo dílech.

Jak bylo uvedeno v úvodu, tento svazek obsahuje pět počátečních příběhů *Kronik Pandarve*. Je dobře, že se Storm dostal k rukám českých čtenářů v takovém rozsahu. Lze jen doufat, že si získá i jejich oblibu.

Milan Krejčí

* Někdy překládáno jako *Plazící smrt*.

** Marduk je babylonský bůh války.

Juliet E. McKennová

Medailonek: Mohlo by se zdát, že je toto jméno v české kotlině neznámé. Ale stačí trochu zapátrat a zjistíte, že se ní v lkarii vyšel rozhovor a že o ní psal Martin Šust na FantasyPlanet v září 2005 (psal tehdy výborný seriál *Historie moderní fantasy*, tento díl byl o roce 1999; doporučujeme!), konkrétně jako o „nadějně debutantce“ se „svěráznou a velmi přitažlivou hrdinkou“. Recenze z téhož webu z prosince 2004 hodnotí *Zlodějčinu hru* (2004, Triton, překlad Robert Čapek, v orig. *The Thief's Gamble*, 1998) jako průměrnou fantasy, což mnohé příznivce nadzvedlo že židle natolik, aby se ozvali v diskuzi. Prodeje asi nebyly bůhvíjaké – sága *Einnarin* sice vyšla celá, ale nic dalšího od Juliet McKennové v češtině nevyšlo. V angličtině její tvorba zaznamenala dostatečně velký ohlas, aby to autorku motivovalo k dalšímu psaní. Proto jí po sériích *The Aldabreshin Compass*, *The Chronicles of the Lesdari Revolution* a *The Hadrumal Crisis* a mnoha povídkách zrovna vychází i poslední série: *The Green Man* (*Zelený muž*). Její první díl, *The Green Man's Heir* (*Dědic Zeleného muže*), se probojoval do užšího výběru British Fantasy Awards 2019*, což se jí naposledy povedlo se dvěma díly *Einnarin* v roce 1999 – tehdy zvítězil Kingův *Pytel kostí*.

Juliet McKennovou jsem na BristolConu odchytil jako první. Byl jsem nervózní, ale ona se ukázala jako dáma a zkušená autorka. Odpovídala obsírně, úspěšně si domýšlela, na co jsem se svojí neobratnou angličtinou toužil zeptat, byla nesmírně milá a vstřícná, ale zároveň brala moje otázky velmi vážně – a vzniklo interview, které otevírá prostor pro mnohé další dotazy. Podezření, že tahle paní je zatraceně chytrá a dobře si rozmyslí, než něco plácne, se potvrdilo v panelech, kterých se zúčastnila. Snad se opravdu nějaký nakladatel chytí a něco od ní vydá, jak doufáme na konci rozhovoru.

Zajímavé odkazy pro anglicky čtoucí:

Stránky Juliet McKennové: www.julietemckenna.com

Twitter Juliet McKennové: twitter.com/julietemckenna

Něco mezi rozhovorem a představením autorky na Oxford Mail: www.oxfordmail.co.uk/news/1262390.life-fuelled-fantasy

Rozhovor zejména o *Einnarin*: www.gamesradar.com/blog-welcome-to-einarinn-an-interview-with-juliet-e-mckenna/

Rozhovor pro lkarii (dnešní XB-1; přeložený vyšel v květnovém čísle v roce 2005): www.julietemckenna.com/?page_id=214

Zajímavé odkazy pro anglicky mluvící:

Rozhovor k četbě i poslechu na SciFiFantasyNetwork:

www.scififantasynetwork.com/juliet-e-mckenna-interview-writers-fantasy

Autorské čtení a rozhovor na YouTube (chcete-li přeskočit úvodní povídání, samotná autorka se objeví až v čase 2:56):

www.youtube.com/watch?v=WH1hBR2sKY

Rozhovor – český překlad:

Některé z vašich knih byly přeloženy do češtiny, konkrétně sága Einnarin v roce 2004. Co si o tom dnes myslíte?

Když se zpětně podívám na ty knihy? Nedávno jsem kontrolovala text, revidovala je a připravovala k novému vydání. A mohu s úlevou prohlásit, že se drží docela dobře. Je nesmírně zajímavé sledovat, jak se můj styl za těch dvacet let změnil. Je také zajímavé pozorovat, jak u mě některá témata přetrvávají. Přátelství, loajalita, osobní zodpovědnost. V mém podvědomí je očividně hluboce zakořeněno něco, co prochází celou mou tvorbou až dodnes. Jedna zajímavost z té doby: velmi záměrně jsem psala postavu ženského hrdiny spíše než hrdinky, čímž myslím skutečnost, že hlavní postava nebyla definována svými vztahy k mužům. Určitě jsem v té době nebyla jedinou spisovatelkou, která to dělala, ale byla to ve fantasy relativně nová věc. V mém případě se to vyvinulo z krimi, kterou jsem v té době četla a kde se nezávislé ženy v roli detektivů objevovaly, třeba V. I. Warshawski, Kinsey Millhone, Kate Brannigan, a první recenze se zaměřily na tuto skutečnost jako na něco neobvyklého a odchylovajícího se od poznávacích znaků fantasy. A teď, o dvacet let později, je to pevně zakotveno ve fantastickém mainstreamu, což pokládám za pozitivní a povzbuzující. Zajímavé také je, jak se v současné fantastice hled po rozmanitosti, který začal právě se silnými a nezávislými hrdinkami, orientuje na rasová a genderová témata a na téma sexuální orientace, která se prostě neobjevovala, když jsem začala fantasy číst.

*Zrovna nedávno vyšel v češtině článek o ženských hrdinkách N. K. Jemisinové, její Zlomené zemi a hrdinech, respektive hrdinkách v té trilogii! Pamatujete si překlad do češtiny? Spolupracovala jste s překladateli**, nebo vůbec ne?*

Na překladu do češtiny jsem se nepodílela. Jedna z obrovských výhod e-mailu je, že když mají být moje knihy přeloženy, vždy dávám překladatelům k dispozici svoji e-mailovou adresu, aby se mě na cokoliv mohli zeptat. Spolupracovala jsem s nizozemskými, japonskými a tureckými překladateli a je fascinující, které prvky se v překladu ztrácejí. Zejména v případě Japonců a Turků – věci, které jsem si vytáhla z britské nebo západoevropské historie, byly pro tyto překladatele naprosto cizí. Nejsem v kontaktu s českými a slovenskými fanoušky, ale ohromilo mě, kolik evropských fanoušků si knihu přečte v překladu a potom ještě jednou v angličtině jako jazykové cvičení. Mám fanoušky v Německu a v Rusku a ti mi říkali, že překlady do jejich jazyků jsou velmi povedené. A také vím, že fanoušci v Maďarsku... ehm... vznesli námitky proti chybám v překladu. Vědomí, že se evropský fandom tolik zajímá o tuto problematiku, mě velmi těší. Musím ale přiznat, že mě poněkud překvapily obálky českého vydání.

* Pro ty, kteří stejně jako já neznali fenomén Zeleného muže, doporučuji pro začátek Wikipedii: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zelen%C3%BD_mu%C5%BE.

** První díl série přeložil Robert Čapek, všechny ostatní pak Adéla Bartlová.

Pozitivně, nebo negativně?

Mno... všechny ty spoře oděné ženy v kroužkové zbroji a celý ten pirátský vzhled byly poněkud překvapivé. Řekla bych, že ti, kteří si ty knihy koupili na základě obálky, nemuseli najít zrovna to, co očekával. Ale snad aspoň to, co našli, poupravilo jejich smýšlení o některých drobnostech.*

Mohu vás ujistit, že se situace od té doby změnila a že obálky v České republice jsou dnes výrazně lepší.

To je povzbudivé. Ale víte, jak to je: nakladatelé vědí, co se nejlépe prodává.

Myslím, že se od té doby změnil diskurz, což je dobře.

Tak... bylo to před dvaceti lety.

Ještě jedna otázka. Která vaše kniha by měla být přeložena do češtiny a proč?

Všechny!

No, tak to samozřejmě, ale pojďme vybrat jednu knihu nebo jednu sérii.

Hodně by mě zajímal překlad série *The Green Man* (*Zelený muž*).

To je vaše poslední série, že?

Ano, ta nejnovější. Jsou hodně zakořeněné v anglickém venkově a zajímaly by mě reakce lidí ze zcela odlišných zemí. I když věci jako *Zelený muž* a vztah obyvatelů měst k lesům, krajině, řekám, vodě byly vždy součástí evropské literatury a myšlení přinejmenším ve stejné míře jako v Anglii a na britských ostrovech. Narazila jsem na zpodobnění *Zeleného muže* třeba ve Slovinsku. Bylo by velmi zajímavé pozorovat, co si čtenáři z ČR promítnou do svých knih z vlastní zkušenosti a jak to ovlivní způsob, jakým by ty příběhy četli. Vzpomínám si na některé fascinující konverzace s evropskými fanoušky o rozdílných zkušenostech, na kterých se zakládalo jejich čtení ságy *Einarinn* – a hodně by mě to zajímalo i v případě knih o *Zeleném muži*.

Třeba se najde nějaký nakladatel, který si přečte tento rozhovor a dostane zásluku na překlad vašich knih. Děkuji mnohokrát!

Není vůbec zač, bylo mi potěšením.

Honza Křeček

Pár dojmů z Comic Conu

Z programu jsem viděla jen malinko, protože jsem se zastavila jen na sobotu a většinu času strávila na Book Line, i tak na mě ale udělala dojem profesionalita, se kterou se dalo setkat na každém kroku. Na jiných conech jsem vždycky měla pocit, že jsou to spíš akce „*my fanoušci sobě*“, ale tentokrát na mě con působil spíš jako výkladní skříň nebo lákadlo pro ostatní typu „*pojdte se všichni honem podívat, jak to má fantastika skvělé, jak je zábavná a jaký má záběr*“. Rozměrnost prostor byla impozantní, a přece se všude něco dělo a každá místnost našla využití. Všechno fungovalo, nikde jsem nestála dlouhou frontu, líbily se mi LCD panely s programem i vybavení a komfort v místnostech, a obecně čistota a příjemné prostředí. Nadchlo mě množství cosplayerů a propracovanost kostýmů, až jsem nostalgicky zavzpomínala na to, jak to dřív bylo složitější. Potkala jsem Daenerys, borgy, princeznu Leiu a další a další. A taky známé a kamarády, které jsem ráda viděla. Pro děti jsem nafotila modely lodí ze Star Wars. Překvapilo mě, kolik lidí si kupovalo merch a knížky a jak byly prodejní stánky úplně obsypané. Jednu chvíli se mi zdálo, že snad každý druhý má u sebe obrovskou tašku potíštěnou obrázkem z anime plnou dárků. A u srdce mě zahřálo, že na literární linii byl v podstatě plný sál. Když vezmu v potaz, kolik jiné zábavy se lidem na conu všude nabízelo, beru to jako potvrzení toho, že knížky pořád žijí. Jinak jsem viděla jediný pořad mimo Book Line, a sice přednášku „*Podivné předměty (nejen) v anime*“. Na škrábátko na ušní maz a barvitě povídání o něm jen tak nezapomenou. Jídlo a pití bylo trochu dražší, taky 50 Kč za šatnu mi přišlo dost, a bezpečnostní opatření byla přísná, ale to na akcích tohoto typu beru jako standard. Nikoho, kdo občas zajde na hokej nebo na nějaký větší koncert, to nemůže zaskočit. Celkově ve mně Comic Con zanechal dobrý dojem, a pokud se bude příští rok opakovat, ráda se na něj zase podívám.

Karolina Francová

Odposlechnuto

Přijde chlap na paralympiádu, a nikde ani noha.

Přijde chlap v Praze na nádraží k pokladně: „Listek, pičo!“ „Svinov, nebo Hlavní nádraží?“ zeptá se pokladní.

Přijde chlápek do lékárny a ptá se: „Máte viagru pro ženy?“ „Ne, ale zeptejte se támhle naproti ve zlatnictví.“

Přide chlap domů úplně zřízenej, a bez oka a ruky. Vyděšená manželka křičí: „Co se ti stalo?“

„Ááááale, vsadil jsem se s chlapama v hospodě o oko, že mi neutrhnou ruku.“

Přijde Kohn do sexshopu a ptá se: Máte Roubíček?

* I v českých recenzích se objevily reakce kritizující obálky. Viz např. zde: www.fantasyplanet.cz/literatura/knizni-recenze/hra-osudu-mckenna-juliet-e/

Zkostnatělá česká fantastika

Že jsme u nás ve všem asi o dekádu pozadu za moderním světem, na to už jsme si zvykli. To, co tady opěvujeme jako nejzřejmější novinku, je za mořem už dávno pasé. Některé změny holt přicházejí pomalu a nic s tím nenaděláme. S čím bychom ovšem něco dělat mohli, je literatura, respektive fantastická literatura.

Už delší dobu mám takový neodbytný pocit, který se mi postupně spíš potvrzuje, než vyvrací. Pokaždé, když otvírám knížku od českého autora – a v posledním roce se mi to vlivem okolností stávalo častěji než dřív – se nedokážu ubránit neblahému očekávání. Můj strašák? Zažitá schémata, tradiční hodnoty, konzervativní postoje a hlavně – obavy z vykročení do neprobádaných končin.

Pojďme si dát konkrétní příklady. Podívejme se, co v posledních letech ve světě získává žánrové ceny. Máme tu Becky Chambersovou za vesmírnou trilogii Poutníci, N. K. Jemisinovou za Zlomenou zemi, komiks Netvora od Liu a Takedy, Naomi Novikovou za Ve stínu hvězdy či Ursulu K. Le Guinovou za všechno možné (ze seznamů vybírám s výjimkou Guinové to, co bylo přeloženo do češtiny). Co z toho můžeme vyvodit? Tak zaprvé, i po letmém projetí seznamů je zřejmé, že dominují ženské autorky. Zadruhé, žádá z těchto žen se nebojí psát o tématech, která pálí moderní společnost – feminizmu, genderu, rasismu, ekologii. A to tak dobře, že sbírají jednu literární cenu za druhou. Tohle jsou knihy, které dokážou změnit svět.

A u nás? U nás jsou výše zmíněné pojmy málem sprostá slova, a že by se nějak propašovaly do fantastiky? Nechtějte mě rozesmát. Jak já to vidím, typickým českým autorem SFF je tělnatý strejda, který na stránkách svého románu jakožto bijec v conanovské bederní roušce máchá obrovským mečem, aby vysvobodil vděčnou princeznu. Nebo se vybaven zaklánačskými hláškami honí za svou osudovou femme fatale. Případně si navlíkne maskáče a ve zpomaleném záběru střílí všech-

no okolo, ženský nevyjímaje. Namakaní borci, co všechno zvládnou levou zadní, a dlouhohlavé krásky na ozdobu všude, kam se podíváš.

Přeháním? Samozřejmě. Tak zjevná ta klišé zase nejsou, to ale neznamená, že tam nejsou vůbec. Jen mají pěkný obal a obroušené hrany. A víte, co je nejhorší? Máme mladé autory a máme mladé (i starší) autorky, jistě, ale získávám takový nehezký dojem, že v tomhle případě jablko fakt nespadlo moc daleko od stromu. Povídky čerstvě vylíhnutých talentů sklouzávají do stejných schémat, která se nám tady neustále opakují. Mají strach, že by se jim zkostnatělá česká společnost vysmála? Nebo pročeji výběrovou čistkou strejdů v nakladatelství?

Možná vám to přijde radikální, a tak přihodím osobní historiku z doby před několika lety: napsali jsme s kamarádem-spisovatelem povídku a přemýšleli, do které soutěže ji přihlásit. „Tak třeba do [název soutěže],“ říkám. „Tam radši ne,“ namítne kamarád, „máme tam homosexuální vztah, a to [jméno nakladatele] nemá rád.“ A tak jsme hledali dál. A víte co? Nebyla to sranďa. Přijde vám to v pořádku? Mně ne.

Současná česká fantastika má co nabídnout. Občas narazím na opravdu originální námět a dobrý nápad, nechybí tu humor a příjemný ironický nadhled. Nebere sama sebe moc vážně a neplácá se v patosu. Ale to nestačí. Zároveň se totiž nedokáže odputat od svých předků a vzorů a přinést něco doopravdy nového. Máme spousty hezkých blýskavých obalů, ale jádro – to nám tady zatím bolestně chybí.

Samozřejmě je to jen můj pohled vycházející z mých čtenářských (i osobních, bohužel) zkušeností. Nejsem žádný náruživý čtenář české produkce, a tak to může být poněkud zkeslené. Budu ráda, pokud mi dáte v komentářích vědět, jak moc se mýlím, a hlavně pokud uvedete nějaké příklady, proč tomu tak je.

Eylonwai / Sarden.cz

RE: Zkostnatělá česká fantastika

Slečna – či paní? - Eylonwai tady nedávno zveřejnila článek, kterým v sobotu po ránu leckomu zčeřila žluč. Mne nevyjímaje; ani ne tak tím, CO hlásala, jako spíš tím, JAK... (Že to celé mělo velmi útočný tón, mi přestalo připadat až při čtvrtém čtení; pocitu, že je mi tu vnučováno něco, o co ani v nejmenším nestojím, jsem se nezbavil dosud – ale to tom až nakonec.) Diskuse pod onou statí je velmi výživná, a leccos z toho, co tam padlo – hlavně reakci Leoše Kýši –, bych ochotně podepsal. Sám jsem ale měl pocit, že budu potřebovat trochu víc místa... Takže tady to máte. Jen mějte na paměti, že mluvím sám za sebe – aneb, jak to kdysi formuloval kterýsi z montmartreských klasiků, tuším, že Alphonse Allais: „To jest můj názor a já sám jej sdílím...“

* * *

Pro začátek obecně. Autorka článku říká tohle:

Pokaždé, když otvírám knížku od českého autora – a v posledním roce se mi to vlivem okolností stávalo častěji než dřív – se nedokážu ubránit neblahému očekávání. Můj strašák? Zažitá schémata, tradiční hodnoty, konzervativní postoje a hlavně – obavy z vykročení do neprobádaných končin.

A o kousek dál:

Jak já to vidím, typickým českým autorem SFF je tělnatý strejda, který na stránkách svého románu jakožto bijec v conanovské bederní roušce máchá obrovským mečem, aby vysvobodil vděčnou princeznu. Nebo se vybaven zaklánačskými hláškami honí za svou osudovou femme fatale. Případně si navlíkne maskáče a ve zpomaleném záběru střílí všechno okolo, ženský nevyjímaje. Namakaní borci, co všechno zvládnou levou zadní, a dlouhohlavé krásky na ozdobu všude, kam se podíváš.

(Tady si neodpustím malé rýpnutí: proč to zdůraznění „ženský nevyjímaje?“ Buďto trváme na rovnoprávnosti, a pak ty „ženský“ jsou – podle okolností – naprosto stejně ozbrojeni protivníci nebo stejně politováníhodné oběti z řad kolemjdoucích jako chlapi. Anebo zaujíme postoj, že jakožto slabší pohlaví si zaslouží zvláštní ochranu – znáte to: „Ženy a děti napřed!“ -, ale už jsou přesně ty odmítané „tradiční hodnoty a konzervativní postoje“... Leč zpět k věci.)

O popisu v druhé citované části sama říká, že je to nadsázka. Já bych jej označil za docela přesný – s jednou výhradou: taktó vypadala česká fantastika v druhé půli devadesátých let, před více než dvaceti roky. (Tedy snad až na toho nešťastníka se za-

klínačovskými hláškami a *femme fatale*; nic takového si nevybavuji ani tehdy, ani v současnosti.) Od té doby jsme se dostali nepoměrně dál. Autorů fantastiky již není s bídou několik desítek, ale spíše několik stovek, a žánrová pestrost dosáhla míry, jakou jsme si tehdy ani nedovedli představit... Stejně jako počet vydávaných titulů – míním tuzemských, ovšem o překladových to platí taky.

Pochopitelně, kvantita a kvalita nikdy neznamenaly totéž, a ani jedna z nich zároveň nezaručí originalitu. Co se kvality týče, Jan Křeček v komentáři u původního článku zmínil, že jedním z největších současných problémů je zřejmě práce s jazykem, a že se to týká české literatury obecně, nejen fantastiky. Nuže, právě ve fantastice s tímhle asi nenaděláme nic: pracovat s jazykem (jako vůbec psát) se člověk naučí jediné tak, že sám (dlouhodobě) píše, a že přečte tuny (co nejrůznějších) knih. To zabere čas, spoustu času, jenže fantastika je především doménou mladých – přičemž podle staré americké zkušenosti málokdo u ní vydrží déle než deset let... (Odtud označení „dinosaurus“. Kterýsi komentátor Eylonwaina článku jej použil hanlivě, avšak původně mělo význam naopak úctyplný, znamenalo autora, jenž se udržel u žánru – a na výši – několik desítek let. Na druhou stranu nepopírám, že stejně jako mladé psavce, kteří se doopravdy pracovat s jazykem ještě neměli kdy naučit, tu máme i postarší, kteří se to zjevně už nenaučí.)

Na tohle si ovšem paní – či slečna – Eylonwai nestěžuje, a popravdě řečeno, ani já. Jistě, nevidím v dohledu – snad kromě Petra Stančíka – nikoho, kdo by po této stránce dorovnával kvality Eduarda Basse, Karla Čapka nebo Vladislava Vančury, jenže ono to ani není potřeba; dobrý příběh je důležitější než slovní ekvilibristika. A že se občas dostane ke knižní publikaci (nemluví o časopisech, tam platí jiná měřítko) text, nad kterým si říká: „Provůch, ten chlap/ženská neumí poskládat kloudnou větu?“ To padá na hlavu odbyté redakční práce – když už nakladatelství přijme něčí dílo, mělo by si dát tu námahu a spolu s autorem je došlechtit do stavu takové dokonalosti, jak to jen jde... Ta povětšinou to dělají.

Takže jinak. Teď zdánlivě odbočím – je dobře si uvědomit, že literatura (respektive beletrie) odjakživa měla a má tři základní funkce:

1. **ZÁBAVNÍ.** *Poskytnout úlevu od všedních starostí, prostě vzít čtenáře na chvíli někam jinam a nechat jej zapomenout. Termín „úniková literatura“ byl kdysi zaveden jako deklasu-jící, ale já to tak neberu – únik je potřeba, a v čem rušnější svět žijeme, tím víc*
2. **EDUKAČNÍ.** *Poučit čtenáře o věcech, které nezná, a/nebo jej vychovávat.*
3. **REFLEXIVNÍ.** *Být zrcadlem společnosti, poukazovat na její nešvary a nedostatky a – v ideálním případě – ukázat cestu k nápravě.*

Ovšemže málokterá kniha splní všechny tři najednou (čiré dystopie jako Orwellova *1984* první úlohu dokonce už z podstaty vylučují). Nicméně trvám na tom, že splnění i jen jedné postačuje, aby kniha měla právo na existenci.

Nic si nenalhávejme, v případě fantastiky (české stejně jako jakékoli jiné) platí, že naprostá většina produkce nemá větší ambice než naplnit *bod číslo jedna*. Ale nemyslím si, že je to špat-

ně: i tak čtenář dostal, co měl... S tím souvisí častý výskyt „zažitých schémát“ – ano, v knihách, které se dostanou na trh, převažují, převažovala a vždycky převažovat budou. Nikoli z autorské lenosti (každý spisovatel hodný toho jména je šťastný, když se mu podaří vymyslet, no, když už ne „něco, co tu ještě nebylo“, tak aspoň způsob „jak to udělat jinak“), ale z toho prostého důvodu, že *fungují*... A čtenář (většinový čtenář) je má rád. Neočekává, že když se hrdina půlku románu honí za proradným čarodějem-únoscem princezny, ve třetí čtvrtině náhodou potká děvečku, do které se zamiluje, na všechno se vybodne a po zbytek života bude v místní stáji kydat hnůj; on se chce na konci dočkat pořádného epického souboje, po němž hrdina vítězně odkráčí do západu slunce (ať už s princeznou nebo bez). A tak dál, podle typu příběhu si doplníte sami...

Zároveň je tohle první místo, kde se se slečnou – či paní – Eylonwai dostávám do rozporu. Srovnávat *celou* českou fantastiku s překladovou literaturou není fér; aby to mělo smysl, bylo by se potřeba držet jednotlivých (sub)žánrů. Totiž: šlo by to u těch, jichž u nás vychází mraky – což je především tzv. „krmná fantasy“ (pejorativní, leč přílehlavé označení pocházející už z devadesátých let), jenže tu u nás vlastně nikdo nepíše, a young adult (ta v Čechách své autorky má, a mám dojem, že kvalitativní úroveň je zhruba stejná; nechtu to, tohle nechť posoudí jiní). Ze světové sci-fi ale vidíme jenom výběr, ponějvíce právě ty knihy, které si vysloužily nějaké ocenění, a byť posledních několik let bohmžel udílení prestižních cen hodně ovlivňuje „společenská správnost“, pořád díla, která na ony ceny dosáhnou, patří ke špičce. Museli bychom znát i zbytek toho ledovce, všechnu tu neoceněnou droboť, aby srovnání mělo smysl; takhle kulhá na všechny čtyři.

No nic, pojďme dál. *Druhý bod*, edukační funkce... Poučit čtenáře o novinkách v oboru vědy, to je už od Vernových časů výsada technické, „hardcore“ odnože SF. Ta je u nás nedostatkové zboží – z prostého důvodu: vyžaduje obrovskou vědeckou erudici autora... Takových lidí je málo – v Čechách vím o třech (Dufková, Fritz a Julie Nováková), na Slovensku jen o jednom (Plauchová). Pokud jsem někoho přehlédl, nechť mi to odpustí; není v mých sílách sledovat všechno. Částečně tuhle roli ovšem supluje space opera (která tady v posledních letech utěšeně květvě) a military SF (ditto). Kromě toho máme dosti silně zastoupenou historickou fantasy, která pod pláštíkem fantastiky přináší čtenářům střípky dějepisu. Je to málo? Já myslím, že ne...

Druhá část druhého bodu, vychovávat čtenáře; jinými slovy, předkládat mu mravní vzory. To už je trochu ošemetnější... Avšak dokonce i (anti)hrdinové „české akční školy“ mívají v sobě kousek cti, která je žene; v klasické sword and sorcery býval mravní kodex protagonisty (chránit slabé, pomáhat utlačovaným, bojovat proti zlu atd.) natolik silný, že si nezadala s flogarovkami. V posledním čtvrtstoletí, pravda, díky obecné relativitaci dobra a zla, prosazované všelikými pokrokáři, se i v české tvorbě tenhle princip dost oslabil, což je škoda (tím neříkám, že by postavy měly být černobílé; jen, že by každý autor měl bedlivě uvážít, kam až se na té stupnici mezi oběma póly pustí). Celkově ale myslím, že i tohle je u nás v pořádku; pisálků, kteří si za mistr vezmou někoho jako Lobo, máme zaplatbohům pořádku.

Třetí bod, společensky reflexivní funkce. Ano, tady je zdejší

situace tristní, uznávám. Jde o statistickou záležitost: autorů, kteří „mají co říci“ - a mají vůli to říct a dožrali natolik, aby byli schopni to adekvátně sdělit - se obecně rodí pomálu, všude, nejen v Čechách... V současné době jediný žijící, kdo tyhle podmínky splňuje (a o kom vím), je podle mne František Novotný, a buďme vděční aspoň za něj. Malér je v tom, že to nijak neovlivníme - tohle puzení musí být přímo v člověku, nadiktovat je nelze. Jediné, co můžeme, je čekat a doufat...

Když to shrnu, ano, současná česká fantastika má takřka výlučně zábavní ráz a děl, jež si zaslouží přívlastek „s přesahem“, je v ní žalostný nedostatek. Taky bych viděl rád, kdyby se jich objevovalo víc... Avšak ta „pouze zábavní“ tvorba je natolik rozmanitá a v obecném průměru natolik dobrá, nakolik může být. Za posledních přibližně pětadvacet let jsme učinili takový pokrok, že jen žasnu. A jsem spokojen.

* * *

Následuje ta ožehavá část. Velmi pravděpodobně leckomu taky zčeřím žluč, ale co už... Paní - nebo slečna - Eylonwai napsala ještě toto (mluví o vybraných oceněných amerických autorkách):

Zadruhé, žádná z těchto žen se nebojí psát o tématech, která pálí moderní společnost - feminismu, genderu, rasismu, ekologii. A to tak dobře, že sbírají jednu literární cenu za druhou. Tohle jsou knihy, které dokážou změnit svět. A u nás? U nás jsou výše zmíněné pojmy málem sprostá slova, a že by se nějak propašovaly do fantastiky?

No dobře, v zásadě by se dalo říct, že žádá, aby se u nás vyskytlo víc autorů, věnujících se oné třetí funkci literatury; nic proti tomu. Dělá to nicméně dost nešťastně. Když jsem v komentáři u jejího článku poznamenal, že volá po agitkách, bránila se, že ne, jenže ono to má obezličku. Každé dílo, postavené primárně na tom, aby propagovalo to či ono (nebo boj proti tomu či onomu), je agitkou; Ayn Randová stejně jako třeba Hugovi *Bídníci* (ti dokonce hned dvojmo, v prvním plánu mlhavě socialisticky a v druhém se velmi konkrétně - o to však nenápadněji - opírají do problematiky opuštěných a zanedbávaných dětí). Rozdíly jsou jen v tom, jak moc to z nich čiší; u těch nejkvalitnějších si toho ani nevšimnete... Leč o to koneckonců ani nejde. Podstatné je, že výběr dotyčných „témat, která pálí moderní společnost“ (v článku jinde byla ještě zmínka o homosexualitě), spolu s již citovaným odporem k „tradičním hodnotám a konzervativním postojům“, celkem jasně říká, že autorka zároveň chce, aby ten někdo zaujímal docela přesně politicky vymezené posice. A to je malér.

Neskrývám, že sám stojím na opačné straně barikády. Tradiční hodnoty (a konzervativní postoje) vnímám jako pilíře, jež (dosud a jakžtakž) drží pohromadě naši chátrající civilizaci, a některá z těchto citovaných témat - tak, jak jsou v současné době traktována - považuji za marginální a přefouknuté zveličovaná, zatímco jiná považuji za umělé a společensky škodlivé konstrukty. (Mohl bych rozepsat, co z nich jak a proč, a vlastně jsem to původně i zkusil. Nechal jsem toho, když jsem si uvědomil, že už jenom heslo „ekologie“ by vydalo na článek delší než tenhle... A že tahle stať by měla být pojednáním o literatuře a na zírání na ni, nikoli politickým provoláním.) Rovněž si uvědomuji, že svrchu uvedená pasáž mne tak nazvedla především právě proto. Jenomže ono je to špatně i bez toho. Je to úplně stejně

špatně, jako kdybych já zatratil českou fantastiku dejme tomu proto, že nedostatečně reflektuje ruskou snahu znovu kompletně opanovat bývalé dominium Sovětského svazu... Jednostrannost je špatná vždycky. A literaturu nemůže postihnout nic horšího, než když jí někdo diktuje, o čem má být. *Probatum est.*

* * *

Ale vraťme se do obecnější roviny. Témata, o nichž je řeč, jsou - ponejvíce ke škodě právě těch skupin lidí a záležitostí, jichž se dotýkají - těžce zpolitizovaná; to je jejich neštěstí. Zptejme se ale na tohle. Proč vůbec někdo píše právě o nich? Napočítal jsem celkem tři možnosti:

Za prvé, MÓDNOST. Přístup „Hele, tomhle teďko frčí, já o tom vlastně nic moc nevím, ale nevádí, napíšu o tom taky...“ Pohnutka dosti pitomá, nicméně obvyklejší, než by se zdálo. Z ní se rodí povídky, které veřejnost nikdy nepozná, protože v současných zákonitě propadnou kamsi na poslední místa; historiky, kam je „jen proto, aby to tam bylo“ nácpano tolik homosexuálů (nebo nadpřirozeně silných žen-bojovnic nebo černošských družiníků kněžny Libuše nebo čehokoli jiného) tolik, až to vypadá, že bez ohledu na běžnou realitu vůbec nic jiného neexistuje... (A než mi někdo začne oponovat, že třeba v Gaimanových *Anansiho chlapcích* vystupují jenom černoši a jaká je to skvělá knížka, podotýkám, že jednak ten příběh na tom, že se odehrává výhradně v černošských komunitách, stojí, a druhak, že je to napsáno takovým způsobem, že jsem přečetl víc jak půlku, než mi docvaklo, že tomu tak je. Klobouk dolů.)

Za druhé, PRACHSPROSTÁ VYPOČÍTAVOST. „Jsou to momentálně mocné skupiny, které tlačí na to, abychom psali právě o tomhle, tak to budeme psát...“ Přístup, ze kterého podezřívám naprostou většinu oněch (nejen) amerických autorek a autorů, kteří zmíněná témata volí (ano, včetně těch cenami ověřených; zmiňované tři dámy načtené nemám, ale třeba u Michaela Chabona, který ať píše, co píše, za každou cenu tam musí mít homosexuální židovský pár, to vnímám hodně silně). U nás se zatím snad neobjeví; psaní pro tuzemce není prostředkem obživy, čili si můžeme psát, co se nám líbí... Buďme za to vděční, společenský stav, který umělce k něčemu takovému žene, mi až moc připomíná první polovinu padesátých let s výběrem „buď socialistický realismus, anebo držet hubu“.

Za třetí, VNITŘNÍ POTŘEBA. Přesvědčení, že „tohle je to, co mě pálí a co říct musím...“ Ano, *tohle* je důvod, který schvaluji. Nezaručí, že vznikne dobrá kniha; zdaleka ne každý, kdo aspiruje na plnění *třetí funkce* literatury, má kvality - jak řemeslné, tak lidské -, aby v tom úkolu obstál. Případně se může stát, že i zkušnému harcovníkovi se ve svatém rozhořčení kormidlo jaksi vymkne z ruky (příkladem budiž Michael Crichton, *Říše strachu*: dialogové pasáže, ve kterých faktograficky rozebírá jednotlivé aspekty environmentalismu, jsou skvělé, avšak příběh, jímž je poslepoval, je prostě slabomyslný).

Jestliže tu potřebu *skutečně* máte, pište. Ale musí to být *vaše* potřeba, nikoli fábovek, kterým vám někdo mává před očima... A to je, co jsem chtěl říci.

Leonard Medek

Odposlechnuto

Existují tři typy umělců: židovští, homosexuální a špatní.

Vladimir Horowitz

Robert Jackson Bennett: Město mečů

Robertu Jacksonu Bennettovi se v knize *Město schodů* podařilo něco, co stále vnímám jako nesamozřejmé: vytvořit svět, na kterém záleží. Tedy nejenom vytvořit svět, který je zajímavý a má příchuť reality, ale současně i svět, v kterém se odehrávají příběhy, jaké by se v našem světě odehrát nemohly, ale které jsou přesto schopny nás zasáhnout. Velmi jsem se proto těšil na pokračování nazvané *Město mečů*, ale současně jsem se ho obával o něco více, než je obvyklé. Přišlo mi, že autor se v prvním díle nedržel nikterak při zemi. Nejenom, že *Město schodů* bylo v zásadě samostatným a uzavřeným románem, ale zdálo se mi, že vytěžil a použil většinu z materiálu a potenciálu, který nový svět poskytoval. Jak v takové situaci navázat, aby se výjimečný dojem nerozředil, nýbrž prohloubil? Pokusím se vystihnout, v čem se obě knihy liší, a zhodnotit, zda jde o odlišnosti pro čtenáře dostatečně zajímavé a přínosné.

Kromě stvoření světa se v prvním díle podařilo ještě něco dalšího. Hned na prvních stránkách představil vedlejší postavu městské guvernérky. Nevím, čím to přesně bylo způsobené, ale už po pár odstavcích bylo zřejmé, že tahle postava má charakter, že „bude fungovat“. Potěšilo mě proto, když se ukázalo, že půjde o hlavní hrdinku knihy následující. To je první velká odlišnost. Je jasné, že rázná, přímočará a poněkud cynická vojačka bude na svět hledět úplně jinými očima než uvážlivá a politicky mazaná tajná agentka, která nás provedla prvním dílem. Jejima očima jsme nový svět spíše poznávali, s hrdinkou druhé knihy ho bezprostředně prožíváme. Stejně mě ale překvapilo, o jak velký rozdíl jde. Takže už volbou hlavního hrdiny se autorovi podařilo do jeho světa vnést něco nového.

O jaký svět jde? Volně řečeno, jde o svět, ze kterého zmizela božstva. Ta zde po dlouhou dobu existovala, do světa přímo zasahovala, měla své vyvolené národy a garantovala existenci různých záračných jevů. Nakonec se ale lidem z jednoho z utlačovaných národů podařilo božstva zabít. *Město schodů* se odehrávalo ve zvláštní, neobvyklé atmosféře světa nedlouho po metafyzické katastrofě. V určitém smyslu znovu prožíváme zrod moderního světa, ale na podkladě naprosto odlišné historie. Není to ovšem přímá paralela našeho světa. Jde o situaci, která je sice v některých aspektech podobná, ale nesdílí téměř nic z emocí a peripetií, které emancipaci od náboženství provázely v našem světě. Autor si na základě obecné situace vytváří vlastní konflikt, a tudíž i nezávislý dramatický prožitek. Tuto metodu vzdálené podobnosti používá Robert Jackson Bennett šířeji.

Je totiž docela zajímavé sledovat, jakým způsobem se autorovi podařilo zajistit, aby svět pro nás odlišný byl srozumitelný. Na jedné straně odkazuje na věci známé z našeho světa. Jednotlivá božstva jsou volně inspirována – možná by bylo přesnější říci, že až karikována – náboženskými systémy našeho světa. Podobně různé národy nesou jasné charakterové i fyzické odkazy na nám známá etnika. Povědomě nám zní jména, odpovídá i řada technických vynálezů a společenských institucí, stejně tak jsou lidé v obou světech v zásadě stejní. To dodává novému světu všeobecný dojem známosti a srozumitelnosti.

Na druhou stranu autor mezi těmito prvky nezachovává prakticky *žádné* ani vnitřní ani vzájemné vztahy, které bychom znali z našeho světa. Jeho božstva mají zvláštní vnitřní povahu, která ale není odvozena od povahy náboženství, jež je inspirovala. Jeho národy si nezachovávají animozity svých předobrazů z našeho světa. To mu umožňuje skládat prvky překvapivými, a hlavně obtížně odhadnutelnými způsoby, což jeho světu dodává na novosti a zajímavosti. V takovém prostoru pak může poměrně snadno a věrohodně vymyslet nové – současně transcendentní i fyzické – mechanismy, kterými se má řídit svět, v kterém jsou božstva přímo přítomna.

Protože jednotlivá božstva měla svoji oblast činnosti a z té vyplývající jasný charakter, liší se i národy a místa, která jednotlivým božstvům sloužila jako doména. Druhým významným způsobem, jak se *Město mečů* odlišuje od *Města schodů*, je proto umístění: odehrává se v jiném z božských měst, takže má jinou atmosféru, zaobírá se jinými tématy, střetávají se v něm jiné emoce. Stojí za zmínku, že jde vlastně také o jiný literární žánr. V první knize byla sice hlavní hrdinkou tajná agentka, jednalo se však o příběh se zápletkou spíše detektivní. Zde je protagonistka poslána vyřešit problém v podstatě detektivní, ale zažije mnohem spíše historii špiónážní. Přišlo mi proto, že i když obě zápletky byly konstruovány podobně nápaditě, bylo tu z prvního dílu mnohem obtížnější prohlédnout, protože směřovala ke klasické závěrečné sérii překvapivých odhalení. V druhé knize se záhady vysvětlují průběžně a zhruba stejným tempem, v jakém docházejí hlavní hrdince, je má šanci odhadnout i čtenář. Ale to je nakonec také vítaná odlišnost mezi oběma knihami.

Obě zatím zmíněné odlišnosti se navzájem zajímavým způsobem doplňují. Hlavní hrdinka, která je po celý život vojačkou, se pohybuje v místě, která byla po staletí doménou bohyně války. S vojenstvím je tak či onak spojena i řada dalších postav – a každá z osob do příběhu přináší poměrně odlišný názor na to, jaká by měla (nebo neměla) být povaha armády, ozbrojeného konfliktu a války. A neliší se jen názory, demonstrují rovněž velmi odlišné osobní zkušenosti a životní strategie. Tento komplexní pohled je následně ještě konfrontován se zdařilou postavou inženýrky, která má za úkol obnovit místní přístav. Ta pochopitelně představuje naprosto odlišné hodnoty, postupy a zájmy. I když zápletkka není na kontrastu mezi vojenskou a technickou utilitárností nijak zvlášť založena, je výsledkem přítomnosti tolika odlišných postav překvapivě široké spektrum psychologických reakcí i následných lidských osudů, byť jsou nakonec všichni účastníci navenek stejných událostí.

Zápletkka prvního dílu byla ve své hlubší podstatě založena na nutnosti vyrovnat se se základní, ontologickou změnou světa. Božstva byla mrtvá, ale zdálo se, že některé jejich záznaky z neznámých důvodů ještě fungují. Ocitli jsme se tak ve chvíli, kdy se odvozeně měnila přímo fyzická podstata známého světa. To je pro nás děj poměrně abstraktní, podle našich současných představ zůstává fyzikální povaha světa neměnná i ve velmi dlouhých horizontech. Není to ale prožitek úplně nepřed-

stavitelný, protože sociální proměny pro nás mají podobně zásadní význam a ty si umíme – díky dnešní dříve nevidané znalosti historie lépe než kdykoliv jindy – představit celkem dobře, a to včetně jejich někdy nečekaně rychlé dynamiky. *Město schodů* tedy díky zásahům božstev patřilo ještě částečně do starých časů. Konec těch časů byl představen jako metafyzické drama, které navíc bylo zobrazeno bez zvláštního využití metafor:

překvapivě konkrétně, vlastně téměř doslovně.

Přes všechny odlišnosti obou knih se po nějakou dobu zdá, že jsme v *Městě mečů* vstoupili do překvapivě obdobné situace. Opět se setkáváme s událostmi a projevy, které lze přisoudit pouze mrtvým božstvům, takže mě jako čtenáře zneklidňovalo, zda autor přeci jen neplánuje nějak zrecyklovat zápletku z prvního dílu. Ta sice byla skutečně originální, ale zátěž opakovaného použití by i podobně nápaditá zápletky unesla přeci jen obtížně. Zda nebo do jaké míry se tak stane, je vlastně součástí záhady, která se v příběhu řeší, takže bych nerad prozrazoval detaily. Ale snad mohu obecně říci, že i v této oblasti se oba díly určitým podstatným způsobem liší. Třetí zásadní odlišností je proto posun od příběhu zakotveného metafyzicky k příběhu založenému spíše psychologicky. První díl zkoumal přímý, téměř tělesný šok, když z naší přítomnosti zmizí něco bezprostředně nadpřirozeného. Druhá kniha se věnuje pozdějším, řekněme spíše společenským následkům podobné změny. Co se stane, když metafyzično zmizí i z našeho vědomí, když i naše paměť musí uznat, že je pryč. Jsou to stavy, které mají podobnou vnitřní strukturu, ale velmi se liší svými zákonitostmi, vnitřním založením, vnějšími projevy i naším prožitkem. Teprve tento posun zajišťuje, že je druhá kniha nakonec úplně jiná, než byla první, byť se odehrává ve stejném světě a podobné situaci.

Zaujalo mě, jak se tato třetí odlišnost – tedy námět, který má jinou modalitu – podepsala na charakteru příběhu. My na starý svět božstev hledíme z vítězné strany vzbouřenců proti nim. Tedy snad s jistou dávkou zvědavosti a lítosti, ale v zásadě spíše neromanticky. To, k čemu došlo, když byla božstva zabita, bylo správné. *Město schodů*, kde se se zbytky starého nadpřirozena nakonec setkáme zcela otevřeně, je svojí povahou příběh klasičtější, uspokojivější, skoro by se dalo říci hrdinštější. A podle mě je to právě díky tomu, že námět příběhu je transcendentnější. Ve *Městě mečů* musí hlavní hrdinka čelit dilematům, která jsou podstatně méně děsivá, ale současně jsou méně srozumitelná, nemožují tak elegantní řešení, zůstává po nich i přes závěrečné vítězství ne úplně příjemná pachuť neúspěchu. Nakonec i oběti, které musí postavy přinést, jsou tam větší a pro čtenáře bolestivější. Stále jde sice o příběh stejné

dobrý, ale v jakémisi smyslu je zraňující, méně uspokojivý. Je to zajímavé svědectví o tom, čím vlastně platíme za modernitu.

Dovede-li Robert Jackson Bennett tuto ztrátu přesahu v závěrečném *Městě zázraků* k logickému, nabízejícímu se závěru, bude to představovat obtížné dilema. Buď by se měl propracovat k povaze příběhu, která bude zcela světská. To by ale znamenalo redukovat povahu zápletky v podstatě na „politiku“, což by po předchozích událostech bylo čtenářsky jen obtížně uspokojivé. A nebo by se musel vydat neprozkoumaným, avantgardním směrem a založit metafyziku – tedy v rámci svého světa vytvořit nové božstvo – pro osvícenskou společnost. Myslím, že se před třetím dílem budu obávat ještě o trochu víc než před druhým. Ale protože se autor zatím osvědčil jak ve schopnosti vykládat dobré příběhy, tak v dovednosti nakládat s povahou svého světa bez ohledu na běžné konvence, vlastně se na to riziko těším. Ať už bude následovat některou z cest, které se nabízejí, nebo se pustí nějakým nečekaným směrem, snad se mu celou trilogii podaří uzavřít se ctí.

Zatím k tomu svým okouzlujícím, dojemným a důmyslným příběhem má nakročeno dobře. I zde se podařilo vyvolat silné, emocionálně pevně zakotvené obrazy, které nevymizí snadno z paměti. Svědčí o tom i různé drobnosti, celkový dojem z knihy je zde například mnohem chladnější, i když předchozí díl se odehrával za výrazně chladnějšího počasí. To svědčí o tom, že jsme více pod vlivem atmosféry než informací. Dalo by se dokonce říci, že způsob, jakým byl napsán druhý díl, zpětně pomohl i mému prožitku z dílu prvního. Došlo k určitému uklidnění, celý svět jsme si zažili. Tím, že se v *Městě mečů* odehrály některé události navenek sice podobné, jejichž vnitřní podstata ale byla jiná, získali jsme kontext. Události *Města schodů* měly široký záběr, střídaly se co do žánru i závažnosti, a to někdy i náhle nebo dramaticky. Při zpětném pohledu mi teď přijdou v určitém smyslu srozumitelnější nebo přinejmenším dramaticky sevřenější. I proto doufám, že by se závěrečný díl mohl vyvést podobně dobře. Jediným větším nedostatkem knihy je proto opět chybějící mapa: ocenil bych přesnější přehled a orientaci jak v rámci celého světa, na který se porůznu odkazuje, tak v místech, kde se příběh přímo odehrává.

Jiří Grunt

Profesorove ríše a cesty

Na meno Erasmus Majewski som prvýkrát natrafil v knihe Vladimíra Bragina V krajine obrovských tráv. Rozprávač si prezerá izbičku, v ktorej voľakedy býval za záhadných okolností zmiznuší profesor Dumčev, nájde v nej knihy, medziiným zväzček pod názvom Doktor Mucholapski od spomenutého. Braginovu knihu zrejme všetci starší priaznivci fantastiky poznajú: vedec, uvedený profesor, sa v dôsledku pokusov so zmenšovaním ocitne v „ríši hmyzu“. Nemôže sa odtiaľ dostať – no čítajte sami, dostupný je český i slovenský preklad, komiks sovietskeho plnofarebného detského časopisu Míša na kriedovom papieri, ktorý som svojho času absolvoval tiež, už asi nie. Nevedno celkom presne, či autor námet prevzal, alebo sa len voľne inšpiroval – v každom prípade zdroj čestne a poctivo uvádza, respektíve naň nenápadne poukazuje. Výpravu do sveta drobných tvorov, avšak so šťastným koncom, absolvuje aj entomológ doktor Mucholapski. Dielko prekypuje poznatkami zo života hmyzu a nákresem článkonožcov. Dej hodne krotký, zopár potýčok s chitínovými obludami. Z hľadiska príbehu je teda azda najzaujímavejšie scéna v úvode – doktor Mucholapski v deň plánovaného sobáša nepríde do kostola, svadobčania ho napokon nájdu na strome chytať hmyz. Obrad sa nedovŕší, rodina ctihodných mešťanov zaťa, zamestnanca univerzity s definitívou a solídny platom, ergo výhodnú partiu, nelapí, hrdina ostáva slobodným starým mládencom a venuje sa svojim záľubám.

Erazm Majewski (1858-1922) bol významným poľským archeológom, biológom, sociológom, filozofom – no prsto kliknite poľskú wikipediú, skontrolujte ma, lebo si budete myslieť, že tu nebodaj vyrábam ďalšieho Járu Cimrmana – vznik ktorého vedec a jemu podobní (napr. český archeológ Jan Erazim Vocel a pod.) ostatne inšpirovali. Voľne zacitujem zo zmieneného zdroja:

„Hoci študoval na prírodovedeckej fakulte Varšavskej univerzity, v oblasti archeológie bol samoukom, prvé poznatky ktorého vychádzali predovšetkým z kníh. Dovzdelával sa aj počas ciest, na ktorých predajom a výmenou získaval artefakty.“ Od roku 1899 redigoval archeologickú ročenku Svantovit, bol členom Varšavského vedeckého spolku a medzinárodného Sociologického ústavu, členom-korešpondentom Antropologickej spoločnosti, po vzniku Poľskej republiky šéfom štátnej komisie na ochranu predhistorických pamiatok, roku 1919 bol menovaný aj za vedúceho katedry predhistorických dejín varšavskej univerzity. Čím sa dovtedy živil, sa mi nepodarilo zistiť. Okrem početných článkov a statí uverejňovaných vo vedeckých periodikách vytvoril štvorzväzkové filozoficko-sociologické dielo zvané Veda o civilizácii, ktoré pozostáva z nasledujúcich zväzkov: Prolegomena a základy filozofie dejín a sociológie (1908), Teória človeka a civilizácie (1910), Veda o civilizácii – kapitál (1911), Vznik a rozvoj ducha na zemi (1923).

Brožúrku o doktorovi Mucholapskom vydal roku 1890, o osem rokov k nej pridal ďalší beletristický hriech. Profesor Predpotopovič je román o ceste vedca na začiatok prehistorických dejín. Titulný hrdina sa so spoločníkmi dostane do kambrria podzemnou chodbou v krasových útvaroch dnešného juhozápadného Slovinska, následne chronologicky putuje obdo-

biami, prevandruje stručne i epochy ľudských dejín, dostane sa až k národu mocnej republiky Unima-Wesi v budúcnosti. Obyvatelia tejto ríše sú vegetariáni, žijú v oblasti blízko dnešného rovníka, civilizáciu väčšiny ostatných oblastí Zeme medzitým zlikvidovali náporý dób ľadových – profesorovi teda hostitelia predvedú zopár črepov anglickej a nemeckej kultúry... a žiaľ! aj jeden s nápisom. Mikulášovi Kopernikovi – rodáci. Beda-prebada! Napokon sa našťastie spolu s druhmi preberá zo spánku a blúznenia (nie je celkom jasné, kedy a kde do tohto stavu upadli) a vystrašený antiutopickou víziou sa pred priateľom doktorom Mucholapským (dielo sa teda odohráva v rovnakom svete ako predošlé a v podstate ho smiete vnímať ako súčasť dvojdielnej sf ságy prepojenej postavami vedcov) zaprisahá, že už nebude pracovať pre cudzie národy, ale len na (vlastného) národa roli dedičnej, aby sa mora náhodou skutočnosťou nestala. Uf. Sa mi z toľkého patriotizmu až začalo. Chvalabohu, zhruba 4/5 rozsahu knihy tvorí vandrovka obdobia prehistorickými s lordom Puckinsom a verným sluhom Stanislavom po boku. V podstate námet pripomína legendárnu Zemanovu cestu do praveku – ibaže sa pohybujeme opačným smerom, v súlade s prúdením histórie. Prvé vydanie knihy, dostupné voľne na internete (pl.wikisource.org/wiki/Profesor_Przedpotopowicz), stiahnuteľné a vytlačiteľné (cca 280 normostrán textu, 131 knižných strán, font šetrný – 6,5) obsahuje – ako hlása podtitul, 140 obrázkov (rozsah preto napuchol na vyše 12 mega, takže mi neprejde cez mejlovú schránku). Značnú časť z nich tvoria nákrezy kostier a obrysov dobových zvierat, vyskytujú sa však aj malebné (práve listujem, neklikám, ani neposúvam!) scenérie vyplnené dobovou flórou s postavami hrdinov v popredí. Ilustrátor v knihe uvedený nie je, vzhľadom na množstvo inak podrobných údajov predsádzky si dovoľujem podozrievať samotného autora. Okrem poľského textu sa vyskytujú aj 2 riadky v ruštine, tuhľa preklad:

Povolené cenzúrou

Varšava, 28. Októbra 1897.

Poznámkový aparát knihy obsahuje 69 položiek, v jeho úvode sa nachádza kópia obrázka knihy a pod ňou nasledujúce vysvetlenie: *Vopred odpovedám na otázku, čo znamená kostra nakreslená v centre výjavu a ľudské postavy s palicami na pleciah v popredí – kostra teda patrí cicavcovi z éry treťohôr, zatriedovanému do vyhynutého rodu Glyptodontov, vo vedeckých kruhoch je známy ako Panochthus.*

Ľudské postavy sú verným stvárnením diela neznámeho umleca-rytca, ktorý žil vo Francúzsku, v departamente Dordogne pred 15 000 rokmi. Býval tam v jaskyni Madeleine a tam aj zanechal svoje dielo, vyryté do parohu soba. Túto pamiatku tam vykopali Lartet a Christy, momentálne sa nachádza v Múzeu starých vekov v St. Germain en Laye pri Paríži pod katalogizačným číslom 8163.

Štýl teda trocha rozoviaty, dobový, miestami hýri presudo-poetickosťou a hmýri sa trsmi synonym, pre milovníkov starých raritiek však pravý rýdzi klenot, svedectvo poctivého

Vladimir Jakovlevič Propp: Morfologie pohádky a jiné studie

Tuto knihu si koupila před časem moje manželka. Tak dlouho jsem na ni (na tu knihu) na polici koukal, až jsem si říkal, že bych si ji měl taky přečíst, když jsme za ni dali peníze ze společného jmění manželů.

Morfologie pohádky a jiné studie je sborníkem několika textů p. Proppa, což byl ruský folklorista, který začal působit zhruba právě před sto lety.

Jde o regulérní folkloristické studie. Každému musí být jasné, že je nad síly prostého blogýskáře přispět čimkoliv smysluplným k tématům takové vědecké práce. S trapným narcismem mně vlastním přesto učiním veřejně několik poznámek, které mě při četbě napadly.

Zdá se mi, že jedním ze setrvalých témat společenských debat (které ještě posílilo v aktuální kulturní válce) je otázka reálného přínosu a vědeckosti společenskovědních oborů – v kontrastu k vědám přírodním. Už jsem se opakovaně k této otázce na blogu dostal a můj laický pohled na věc je takový, že souhlasím s tím, že přírodní vědy jsou obtížné na pěstování, mají rigidní koncept a v řadě příkladů prokázaly reálný přínos pro lidstvo, takže si zaslouží obecně vysoký status. Společenské vědy vidím až jako druhotné, ale rozhodně ne rovnou jako a priori lehké, nevědecké a neužitečné. Zdá se mi, že společenskovědní obory mají celé spektrum obtížnosti, vědeckosti a užitečnosti od vysoké až po prakticky nulovou, byť mě bohužel nenapadá žádný z nich, který by byl velice obtížný, rigidně vědecký a současně i velice užitečný. Třeba studium starověkých písem vyžaduje nejvyšší intelekt

.....
kumštu. Poľský Verne ako vyšitý. Knižôčka o doktorovi Mucholapskom sa dočkala viacerých vydání, na poľskom trhu je v obehu i v súčasnosti – čiastočne i vďaka tomu, že na ňu v detstve u dedka na Litve natrafil malý Czeslav Milosz, ktorého vtedy fascinovali zvieratá – i keď väčšmi než hmyz vtáky (podrobnejšie túto svoju pasiu sprítomňuje očami chlapca Tomáša v autobiografickom románe Údolie Issy). K jednému z novších vydání teda napísal doslov, v ktorom sa vyznáva z dávnej literárnej lásky. V praxi netu to ale znamená, že nakoľko je kniha dostupná vo voľnom predaji, voľne stiahnuteľné texty vymazali alebo odpratali z dosahu, hoci samozrejme už na ne autorské právo neplatí – no predsa len, kšeft je kšeft.

Profesor Predpotopovič šťastie na stretnutie s držiteľom Nobelovej ceny nemal, momentálne oň v Poľsku zakopnete zriedkavejšie, v poznámke č. 51 k uvedenému vydaniu som natrafil na informáciu o vydaní so zmeneným názvom *W otchlaniach czasu (V priepasti času)* z roku 1938. Fajn, poznatok naviac, akurát neviem teraz, ktoré poznámky ku knihe sú autentické a ktoré kto kedy cez hyperpriestor virtuality doklepal.

Miloš Ferko

tuální výkon a současně jde o rigidní vědeckou disciplínu; ale těžko formulovat praktický přínos rozluštění písma Chetitů ku příkladu ve srovnání s univerzálně nesporným přínosem toho, když někdo vylepší vlastnost nějakého druhu plastické hmoty.

V tomto smyslu jsem si na příkladu práce p. Proppa říkal, že i o pohádkách lze přemýšlet strukturovaně a tak, že na jeden poznatek může navazovat jiný vědec jeho rozvinutím a opravou, jak se patří ve skutečné vědě.

Hned ve své první publikované knize (z 20. let) představil p. Propp pozoruhodnou teorii, že všechny tzv. kouzelné pohádky se skládají z 31 dějové funkce. Jak jsem pochopil, tím pozvedl analýzu pohádek na novou úroveň: před ním, počátkem 20. století, už byl po světě nasbírán obrovský folkloristický fond lidových pohádek a začaly vznikat katalogy typických pohádkových příběhů, jak se opakují v různých variantách u různých národů. Autoři se

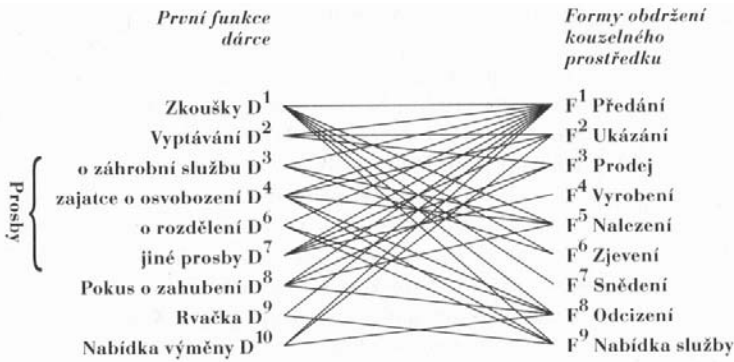
snažili pohádky třídit podle různých kritérií, u nichž p. Propp dráždila svévolnost takových systémů. V hlavním textu tohoto sborníku formuloval tedy hypotézu o univerzální struktuře kouzelné pohádky, v rámci níž lze každou kouzelnou pohádku třídit podle varianty té které funkce. Kouzelná pohádka je přitom nejrozšířenější typ pohádky – jsou to pohádky, jejichž podstatou je, že hrdina získá nějaký kouzelný předmět či schopnost. (Vedle kouzelných pohádek definuje p. Propp například tzv. pohádky kumulativní, v nichž nejde primárně o děj, ale jen se hravě přidávají nové prvky až do humorné pointy: třeba v pohádce o veliké řepě se opakuje a prodlužuje seznam tahajících, podobně o slepičce a kohoutkovi, stejně tak u variant pohádky, jak dědoušek měnil – kde se hodnotná věc postupně směňuje tak, že nakonec nezbude nic, apod.)

Než abych se snažil strukturu p. Proppa popisovat, tak možná rovnou opišu všechny dějové funkce, které kouzelná pohádka v plném rozsahu podle jeho hypotézy má. Funkce je popsána přitom abstraktně – každá jednotlivá pohádka je implementuje různě a především pohádky mohou být zjednodušené a nemít všechny součásti. Málko která jednotlivá pohádka má úplně všechny funkce. Jiné pohádky zase třeba určité součásti mají zmnožené (typicky ztrojené – tři úkoly, tři bratři, tři pokusy apod.).

Plnotučná kouzelná pohádka tedy má následující součásti, a to v následujícím pořadí:

1. *Jeden ze členů rodiny opouští domov* (varianty jsou např. že kupec jede za obchodem, nebo někdo jde na jahody, na procházku, anebo umírá)
2. *Hrdinovi je něco zakázáno* (do této komory se nesmíš podívat; neotvírej nikomu atd.) – tady si nejsem jist, jestli není překlep a nemá tam být namísto „hrdiny“ *oběť* – protože hrdina přeci vstupuje na scénu až později

Graf ukazuje základní podvarianty pohádek podle získání kouzelného prostředku.

3. Zákaz je porušen
 4. Škúdce se snaží vyzvídat
 5. Škúdce dostává informace o své oběti
 6. Škúdce se snaží oklamat svou oběť, aby se zmocnil jí nebo jejího majetku
 7. Oběť podlehne úskoku a tím bezděčně pomáhá
 8. Škúdce působí jednomu ze členů rodiny škodu nebo újmu (desítky variant), příp. jednomu ze členů rodiny se něčeho nedostává nebo by něco chtěl mít
 9. Neštěstí nebo nedostatek jsou sděleny. K hrdinovi se někdo obrací s prosbou nebo rozkazem. Je odeslán nebo propuštěn (rodiče žehnají p. Honzovi na cestu)
 10. Hledač se rozhodne k protiakci nebo s ní vysloví souhlas – nevím, proč se tady najednou píše hledač, když je nejspíš míněn zase hrdina – holt tyhle humanitní obory... :-)
 11. Hrdina opouští domov
 12. Hrdina je podroben zkoušce, vyptávání, je napaden apod., čímž se připravuje získání kouzelného prostředku nebo pomocníka (stařenka prosí o dobrodiní, umírající prosí o prokázání služby, dárce zdraví hrdinu a vyptává se ho, nepřátelská bytost napadá hrdinu apod.)
 13. Hrdina reaguje na činy budoucího dárce
 14. Hrdina dostává k dispozici kouzelný prostředek
- Tady bych se zastavil. Jde o klíčovou funkci, která ukazuje způsob myšlení p. Proppa. „Dárce“ u něj není jen někdo, kdo kouzelný prostředek daruje – osobně spíše bych tuto funkci nazval „poskytovatel“. Pod pojem *dárce* totiž spadají i varianty, že hrdina kouzelný prostředek od *dárce* vybojuje, anebo ho vyhraje či ukradne apod. A podle varianty získání kouzelného prostředku se v této funkci liší různé podtypy jednotlivých pohádek.
- Kdyby třeba *Hobit* byl pohádkou, tak v *chlívečku dějové funkce* č. 14 by se uvedlo, že to je nejspíš typ D1F5, protože *Glum* jakožto dárce (poskytovatel) zkoušel *Bilba* z *hádanky* (D1), a *Bilbo* prsten našel (F5).
15. Hrdina je přenesen, dovezen nebo přiveden k místu, kde se nalézá předmět hledání (letí na koni, na ptáku, na létajícím koberci, plaví se na lodi, cestu mu ukazuje liška atd. apod.)
 16. Hrdina a škúdce vstupují do bezprostředního boje (boj, soutěž, hra v karty)

17. Hrdina je označen (na těle, prstenem, šátkem)
18. Škúdce je poražen
19. Počáteční neštěstí nebo nedostatek jsou zlikvidovány
20. Hrdina se vrací
21. Hrdina je pronásledován
22. Hrdina se zachraňuje před pronásledováním
23. Nepoznaný hrdina se dostává domů nebo do jiné země
24. Nepravý hrdina si klade neoprávněné nároky
25. Hrdinovi je uložen těžký úkol (oblíbený prvek mnoha pohádek, existuje řada variant, často je tato část ztrojována)

26. Úkol je splněn
27. Hrdina je poznán (ideálně podle označení z bodu č. 17)
28. Nepravý hrdina nebo škúdce je odhalen
29. Hrdina dostává nové vzezření (dostává palác, nové šaty)
30. Škúdce je potrestán
31. Hrdina se žení a nastupuje na trůn

Zábavným detailem byl pro mě při četbě ruský kontext pohádek, z něhož autor primárně vychází, byť dává mnoho příkladů pohádek z celého světa, včetně Afriky, Oceánie a původních Američanů. Díky tomu čteme knihu o pohádkách, kde ani jednou není slovo „princezna“ – protože u p. Proppa vystupuje zásadně „carova dcera“; právě tak namísto prince je zde carevič. Nahoře jsem uvedl příklad s p. Honzou, ale v knize žádný p. Honza není, je tam vždy p. Ivan; jinak pohádkové postavy jména nemívají, a když už, tak u p. Proppa se setkáváme například s carevnami pí Jelenou, pí Anastázií, pí Vasilisou nebo pí Marjoup Pěkráskou.

Pokud jsem pochopil z doslovu, tak *Morfologie pohádky* se stala mezinárodně nejvlivnější prací p. Proppa. Sborník obsahuje ještě jeho pozdější kratší studie k dílčím otázkám, které jsou též zajímavé, protože přemýšlí o historickém kontextu různých motivů, o vztahu pohádek k mýtům, literatuře apod. Jedna kapitola je třeba věnována celé variantám příběhu o p. Oidipovi, který se – k mému překvapení – vyskytuje jako světově rozšířený typ pohádky (nejde tedy jen o izolovanou antickou tragédii p. Sófokla). Ohledně historického základu tohoto sujetu podává p. Propp hypotézu, že nástup nového zdatného náčelníka či vládce prehistoricky znamenal často zabití (či sebevraždu) starého vládce, přičemž prý původní typickou variantou přenosu vlády bylo nástupnictví zetě po tchánovi; tedy šlo o patriarchát, avšak přenašený prostřednictvím dcery, kdy o převzetí vlády soutěžilo několik uchazečů a ten nejkompetentnější z nich převzal vládu tím, že se oženil s princeznou – pardon, s carovou dcerou. Dle p. Proppa pohádky uchovávají vzpomínku na tuto (pre)historickou realitu v typických motivech soutěže o ruku vládcovy dcery, které se účastní kandidáti domácí i cizí (typicky synové sousedních králů) – ten, kdo splní tři těžké úlohy, a tím carovu dceru uzdraví, rozesměje, osvobodí apod., se s ní ožení a stane se vládcem; pohádky obvykle

Vítěz ankety Fantastická kniha roka 2019

V uplynulých týdnech mohli naši čitatelia hlasovať za najlepšiu a najhoršiu slovenskú a zahraničnú knihu. Kto si odnesie virtuálnu cenu **Fantastická kniha roka 2019** a kto nálepku **Škoda slov**?

V priebehu januára sme zbierali tipy našich čitateľov na nominácie do troch kategórií: **Najlepšia slovenská kniha**, **Najlepšia zahraničná kniha** a **Najhoršia slovenská alebo zahraničná kniha**. Hlasovanie o víťazoch jednotlivých kategórií začalo 31. januára a trvalo do 12. februára 2020. Záujem o anketu prejavilo viac ako pol tisícky čitateľov. Väčšina hlasujúcich pridelovala svoje hlasy s rozvahou, pričom niektorí využili možnosť hlasovať len v jednej kategórii, iní v dvoch a väčšina vo všetkých troch kategóriách. Samozrejme, aj tohto roku sa našlo pár chybných hlasov (dupľované hlasovanie alebo hlasovanie bez uvedenia základných údajov), ktoré sme z výsledkov vyradili.

Po hlasovaní je poradie takéto:

Najlepšia slovenská kniha

1. Alexandra Pavelková: Štyria mačkatieri (Slovart)
2. Marián Kubicko: Dardaria (CooBoo)
3. Martin Králik, Alexandra Pavelková (eds.): Čas hrdinov II (Artis Omnis)

.....
zjemňujú realitu tým, že starý kráľ není zabit, ale nový vládce se o vládu se svým tchánem podělí a každý si ponechá polovinu království. Tento zefácký nástupnický systém měl být dle p. Proppa až později historicky nahrazen nástupnictvím syna po otci.

Jedna studie je celá věnována rituálnímu smíchu ve folklóru. Podstatou je, že lze vypočítat v mnoha kulturách shodný motiv, že návrat do života (případně narození) byl spojován s rituálním smíchem. Zrovna v době, když jsem četl kapitolu o rituálním smíchu, tak jsem si v autě pouštěl namluvenou pohádku *Fimfárum* p. Wericha, a žasl jsem, jak v ní tento princip je promítnut úplně doslovně – jde o scénu, kde kovář neumí splnit těžký úkol (ukutí velkého řetězu), a proto jej jeho žena posílá, ať se jde do lesa oběsit:

Vzal provaz a šel do lesa. A chodil a chodil a hledal větev, kde by se oběsil. Tahle se mu zdála moc vysoko, tahle se mu zdála moc tenká. To víte, každý člověk svůj konec odkládá, jak může. Až konečně našel takovou, že už se vymlouvat nemoh. Udělal smyčku jako na telátko, poroztáhl a dává si ji kolem krku. „Hej, co to tady je!“ A proti němu stojí nadlesní, kterého tu v okolí nikdy neviděl. A hned se pustil do kováře: Cože si myslíš. Cože to je za les, kde visí visatec? Cože je to za chlapa? Jakmile mu někdo provaz do ruky podá, jako beran jde a chce se pověsit? „Copak se lidi sebevraždějí, když napoprvé není úspěch?“ Mluvil a mluvil jako kniha, jenom jedna věc byla divná, že občas, když se moc rozmluvil, mu z uší plamínky vyšlehly a byla cítit síra. Aby to tak byl čert! myslí si kovář. „To je dost, žes to poznal!“ povídá ten nadlesní. „A když už to víš, tak

Najlepšia zahraničná kniha

1. Daniel Keyes: Kvety pre Algernona (Lindenii)
2. Leoš Kyša a Boris Hokr: Ve stínu magie (Epocha)
3. Ilona Andrews: Magie vítězí (FantomPrint)

Najhoršia slovenská alebo zahraničná kniha

1. Stano Fatul: Muž z rodu vlka (vlastný náklad)
2. Anna Em: Kniha Ohňa (Art Floyd)
3. Mark E. Pocha: Oni (Carcosa)

Za víťazstvo v ankete **Fantastická kniha roka 2019** teda virtuálne dekorujeme **Alexandru Pavelkovú** a **Daniela Keyesa**, ktorým srdečne gratulujeme a prajeme veľa ďalších literárnych úspechov. Veľa literárnych úspechov, nápadov, dobrej vôle a trpezlivosti prajeme aj **Stanovi Fatulovi**, lebo získať titul **Škoda slov** hádam stačí len raz.

Spomedzi hlasujúcich sme tiež vyžrebovali jedného šťastlivca, respektíve šťastnú ktorá vyhráva knihu podľa vlastného výberu z ponuky. Je ňou **Juliana Kochlicová** a ak do hlasovacieho formulára napísala správnu e-mailovú adresu, čoskoro si s ňou dohodneme zaslanie jej odmeny.

Všetkým hlasujúcim ďakujeme za ich priazeň, ktorú svojim obľúbeným autorom venovali. Veríme, že fantastickéj literatúre zostanú verní aj naďalej.

Fandom SK

.....
ti tedy povím, proč jsem se tě ujal. Pro tebe už kotel nemám – to ti raděj s tím řetězem pomůžu. Běž domů, řetěz bude.“ To řek a vylít asi půl metru nad zem, rozsvítil se jak žárovka a povídá: „A teď abych tě rozesmál.“ A začal se točit a točit, až se celej les rozsvítil, litaly z něho jiskry, jako když brus ocel líže. No – ne že by se to kovářovi líbilo, ale smát se musel.

Smích v té scéně vůbec není nutný. Jak je možné, že ho p. Werich do své moderní umělé pohádky připsal úplně vzorově podle pravidel folkloristiky?!

Kniha je zajímavá, mohu ji doporučit. Obnovila ve mně zájem o pohádky a asi si nějakou někdy zas přečtu. Bohužel naše děti se o pohádky nezajímají a nepodařilo se nám tento zájem v nich vzbudit. Když jsem si četl o kulturní hloubce a prehistorickém stáří pohádek, tak ve mně zesílil pocit viny za toto výchovné selhání: co když jsou pohádky sice jednoduchým, ale důležitým softwarem, který je potřeba dětem předat, aby se správně orientovaly ve světě?

První věta knihy: *Slovem „morfologie“ označujeme učení o formách.*

Poslední věta: *V dělnické poezii můžeme tedy zaznamenat několik skupin, které mají povahu žánrů: jsou to táhlé písně folklorního typu, lyricko-epické veršované písně s narůstajícím revolučním uvědoměním, satirické výtvořky, o nichž platí totéž, a hymnická poezie, která už překračuje hranice folkloru.*

Jára Mikovec

Goodreads: 80 % (z 1355 hodnocení)

Databáze knih: 85 % (z 16 hodnocení)

Časem s vědou - únor

● velkých činech vědy a techniky

Freudova role coby otce zakladatele hlubinné psychologie je známá (viz též IK 11/2019): po studiu hysterie a pak neuróz se tento vídeňský žid moravského původu odvážil pokrytecké a rasistické společnosti počínajícího 20. století vpálit tři šokující rány: *Člověku nevládne rozum, ale pudy. Pudům vládne sex. Sex vládne už kojenci, který si ho s věkem pouze uvědomuje.*

Prostředím pro bujení těchto lidských vodicích provázků je oblast psychiky neovladatelná vůlí, jakási „žumpa“, kterou Freud nazval *podvědomím* (dnes se jí říká *nevědomí*).

Navzdory příkrému odsudku částí laické i odborné veřejnosti Freuda obklopilo několik pokrokových lékařů a roku 1902 společně založili Vídeňskou psychoanalytickou společnost. Časem se však Freudova dominance i jeho akcent na sexuální stránku života staly některým kolegům těsnými. Přišlo jim, že hloubky lidské psychiky jsou přece jen poněkud složitější... První to dal veřejně najevo jeden z Freudových favoritů Alfred Adler. Narodil se **7. února 1870** (byl tedy o 14 let mladší než Freud) ve Vídni v početné rodině maďarského židovského obchodníka s obilím. Trpěl křivicí, četl Marxe, což obojí asi ovlivnilo jeho učení. Oženil se s Ruskou, měli čtyři děti. Podle pamětníků to byl člověk značně citlivý, náladový, hašteřivý, zároveň hluboce a soustavně myslící. Po studiích napřed působil jako oční a poté praktický lékař. Počátkem roku 1911 pak, toho času aktuální předseda Sdružení, pronesl první ze svých čtyř přednášek se společným názvem *Ke kritice freudovské sexuální teorie*. V ní pak mimo jiné konstatoval, že sexualita k tomu, aby vysvětlila neurózu, nestačí.

Autoritářského Freuda „zrada“ hluboce ranila, ale ze svého přesvědčení neustoupil ani o píď. Nakonec ještě téhož roku Adler spolu s osmi přívrženci ze Sdružení odchází. Rok poté se vlastní vědeckou cestou vydává i Freudův dosavadní „korunní princ“, Švýcar Carl Gustav Jung, tvůrce konceptu kolektivního nevědomí s archetypy – to jsou jakési etické a estetické „prazvory“ ukládané v nevědomí během generací vývoje. Neurózy pak vznikají, pokud konkrétní způsob života těmto archetypům opakovaně a výrazně odporuje (k tomu se časem v *Časem* dostaneme).

Co tak kacířského si tedy Adler dovolil? Na rozdíl od Freuda se zaměřil na člověka jako celek a na to, jak vnímá svoji existenci uprostřed ostatních lidí. Zjednodušeně řečeno, Freud operuje s pojmem „já a sex“ a k vnitřní vyrovnanosti podle něj stačí uspokojivá soulož, zatímco Adlera zajímá „já a my“ a pocit společenského naplnění.

Východiskem Adlerovy psychologie tedy není konflikt se

sexuálním pudem, nýbrž snaha uspět, vyniknout – i ta se stejně jako sexualita vyskytuje už u dítěte, které usiluje o uznání dospělých, a podle toho, jak se mu to daří, si buduje svoji psychiku, své základní životní postoje. Nu a pokud se mu to opakovaně nedaří, posune se jeho sebehodnocení a vyvine se u něj *pocit méněcennosti* jako výsledek selhání *vůle k moci* (Nietzscheho dílo Adler obdivoval). Od toho pak mohou vzniknout různé psychické poruchy, zejména neurózy (které se psychosomatickými stezičkami leckdy provalí do fyzického zdraví).

V dnešní době zaměřené na „naplňování osobního potenciálu“, tedy na výkon, úspěch, postavení (měřené vlastnictvím a spotřebou hmotných statků a/nebo počtem podřízených), nabývá Adlerovo učení stále většího významu; je stále těžší ubránit se pocitu selhání z promarněných šancí, kterými jsme zahlcovaní a ohlupováni... V souladu s tím se také jeví stále vzdálenější podstata terapie: Nemyslet jen na sebe a hrozící pocit méněcennosti překonávat pocitem sounáležitosti, posilováním sítě sociálních vazeb. Tím spíš, že schopnost koexistovat s ostatními a táhnout za jeden provaz je v současnosti s jejími globálními výzvami doslova životně nutný...

Není pochyb, že freudismus funguje a sex významně hýbe světem. Jenže sexu je dnes všude kolem plno, odtabuizovaného, mnohotvárného, propitvovaného, zdostupněného natolik, že řadu lidí už ani pořádně nebaví. S tím vším ovšem jakoby postupně ztrácel svoji „zlou“ moc, poněvadž nevědomí je mimo jiné i o studech, zákazech, „hříchu“. Jungova psychologie je zase příliš náročná a abstraktní, aby významněji zlidověla. A tak se v naší stále atomizovanější společnosti tím víc uplatňuje jiný nevědomý hybatel osobnosti: adlerovská neurotizující touha po moci, slávě, postavení, z ní vyvěrající ostrakizace neúspěšných (jako se kdysi ostouzel sex). Báseň a vtipálek Jan Vodňanský říká: *Freude, Freude, Freude/ vždycky na tě dojde*. Nuže, teď dochází i na tě, Adlere.

Můžeme se tedy těšit na přívál „lůzrů“ a hochštaplerů, ale také lidí, kteří budou chtít vyniknout za každou cenu, zkratkou, bez potřebné pile a vytrvalosti, třeba i skrze různé výstřelky nebo výstřely.

Ale abychom náš příběh náležitě ukončili: V roce 1934 Alfred Adler uprchl před nacismem do Spojených států, zemřel koncem května 1937 ve skotském Aberdeenu během přednáškového turné. Manželka ho přežila o pětadvacet let.

František Houdek

Odposlechnuto

Heroin zredukuje spoustu vašich problémů na jeden. **Nyx**

Vlastně o naději

Třeštění letitého popularizátora 94

Naše varná konvice se mnou léta hrála šalebnou hru: jakkoli jsem se usilovně snažil dělat všechny úkony úplně stejně a co nejpečlivěji, někdy jsem při nalévání z ní bryndal a někdy ne. Dost mě to štvalo, ale nakonec jsem se vzdal a přenechal to náhodě. K problému jsem se vrátil poté, co jsem už řadu dní neucítl ani kapku. Finta, zdá se, spočívá v tom, jak rychle konvici nakloním při nalévání – když pomalu, teče, když rychle, těsní. V tom druhém případě se vytvoří rychlý souvislý proud, a ten drží pohromadě víc než pomalý či přerušovaný... A proč vás tím nudím? Případ zkrocené varné konvice mě totiž znova (viz IK 3/2016) přivedl k tématu náhody. Jedno z jejích tajemství si ilustrujeme na objevech posledních dvou planet naší sluneční soustavy.

Za prvním stál William Herschel. Když si vyrobil pořádný dalekohled, začal jím systematicky prohlížet jednu hvězdu po druhé. V březnu 1781 takhle narazil na objekt, který se pomalu pohyboval – a objevil planetu Uran. Tehdy to byla naprostá náhoda.

Existenci Neptunu vypočítal John Adams z nepravděpodobnosti v dráze Uranu a na základě toho objevil v září 1846 Johann Galle těleso necelé dva průměry úplňku od vypočtené polohy. Dráhy obou planet dnes detailně známe, takže si je kdykoli můžeme na obloze vyhledat. V čem byl tedy rozdíl?

Starořecký filuta Démokritos tvrdil, že „všechno, co na světě existuje, je plodem náhody a nutnosti“. Můj nedávno zesnulý přítel Josef Říman, muž d'ábelsky chytrý, ale také hodně vědecky pyšný, tvrdil, že náhoda *an sich* neexistuje. Pokud událost vnímáme jako náhodu, pak proto, že ještě neznáme zákonitost, které podléhá. Moje konvice se řídí vlastní kombinací fyzikálních zákonů a pro mě bylo její chování zcela náhodné – dokud jsem na to nekápl.

Zatímco Uran byl objeven čiročirou náhodou, při objevu Neptuna byla náhoda uzavřena do koridoru určeného nepřesností výpočtu vycházejícího z nepřesných dat. Nalezení Neptuna tedy záviselo na náhodě jiného druhu.

Naprostou eliminaci náhod popisuje citát francouzského matematika Laplace: „Inteligentní bytost, která by v určité okamžik znala všechny síly, které v přírodě působí, a mimoto vzájemnou polohu všech částic, ze kterých je příroda složena, a která by přitom měla schopnost, aby tyto údaje mohla podrobit matematické analýze, mohla by zahrnout do jednoho vzorce pohyb velkých těles i nejlehčích atomů a nic by pro ni nebylo neurčitě: jak budoucnost, tak i minulost ležely by jasně před jejíma očima.“

Laplace ovšem ve fungování takto striktního *beznáhodného* determinismu nevěřil; uvedl ho jako ideální, nespílitelný příklad, ale přednost dával pravděpodobnostnímu pojetí příčin-

nosti – ostatně uvedený výrok pochází z pojednání o pravděpodobnosti. A to neměl poněti jak o kvantové mechanice, která přímo vylučuje, abychom přesně znali polohy a pohyby jednotlivých mikročástic (což se promítá do makrosvětla až po úroveň *efektů motýlích křídel*), tak o přizpůsobivosti, vynalézavosti, chce se říct až tvořivosti fenoménu zvaný *bios* (což rovněž znemožňuje jakoukoli přesnou předpověď).

A do třetice citát, tentokrát ze začátku Mayova *Vinnetoua*. Budoucí Old Shatterhand je s přítelem puškařem na střelnici. „Neznal jsem zbraň, a tak jsem i po pečlivém zamíření posadil první ránu jen na okraj terče. Druhá už byla lepší, třetí zasáhla rovnou do černého. A ostatní seděly přímo ve středu, jedna jako druhá.“

Nu, v reálu i kdybychom vzali stejnou pušku i náboje a zaměřili úplně stejně za totožného počasí a gravitace, nepůjdou kule všechny navlas jednou děrou. Při žádném výstřelu totiž z principu nemůžou být úplně všechny parametry do posledního zúčastněného atomu stejné. Zásahy se rozptýlí kolem středu do kruhu či oválu. (Obdobně všechny složitější procesy včetně třeba evoluce běží nikoli v rovnoběžné „hlavní“, ale rozbíhavě v „trychtýři“, takže počet možných „zásahů“ s časem a velikostí roste.)

Zdá se tedy, že náhodu můžeme rozdělit na dva základní druhy: *náhodu z neznalosti* (takřkajíc *volnou, syrovou*) a *náhodu z přirozeného rozptýlení* v rámci známého (*vázanou, rafinovanou, pravděpodobnostní*), přičemž přechod mezi nimi není ostrý a závisí na tom, co o věci víme. Náhodou typu jedna přišla na svět kromě Uranu pěkná řádka objevů: Lippershey zkusil dát dvě čočky za sebou do trubice a vynalezl dalekohled, Leeuwenhoek je zkombinoval jinak a dostal mikroskop. Joseph Black zkusil nalít kyselinu na vápenc a objevil oxid uhličitý. Papin zkusil dát do cesty páře fučící z tlakového hrnce vrtulku a objevil turbínu... U skupiny druhé alespoň můžeme oblast pro náhodu neustále zmenšovat.

Ta moje konvice už zase teče, byť zřídka, poněvadž jsem volnou náhodu převedl poznáním ve vázanou. Není tohle jedním z cílů vědy?

Nicméně kdy na obloze vybuchne supernova nebo jak se v mozku přeměňují jednotlivé molekuly hmoty v „molekuly myšlenek“ a naopak, natožpak zdali řád všehomíra (nutnost) je dílem náhody, nebo náhoda je dítkem světořádu (tedy nutnosti), se nedozvíme nikdy. A to je dobře – vždyť bez náhody nebyla by ani naděje...

František Houdek

Odposlechnuto (z chytrého mobilu)

Chcete povolit aplikaci Kamasutra získávat informace o vaší poloze?.

Nyx

Časem s vědou - březen

● velkých činech vědy a techniky

Za formální den zrodu fotografie se považuje 19. srpen 1839, kdy francouzská vláda – poté, co vykoupila práva od vynálezců – zveřejnila její princip k volnému použití. Zdeleka ale nešlo o klasickou fotografii, jak ji známe z nedávné minulosti, ale o daguerrotypii (podle jména jednoho z vynálezců). Ta byla pracná (tudíž i drahá), nepřilíš ostrá a pro fotografa jedovatá (používala par rtuti), navíc neumožňovala dělat kopie. Také vyžadovala expozici až několik hodin. Tehdy to ovšem bylo něco zázračného – světlo kreslil, a tak se až umanutě začalo fotit kde co.

Pozadu nezůstali ani astronomové. Už **23. března 1840** všestranný britsko-americký vědec John Draper, profesor chemie na univerzitě v New Yorku, pořídil skrze dalekohled na střeše univerzity první astrofotografii – snímek Měsíce.

Pět let poté Francouzi Armand Fizeau a Jean Foucault pořídili fotografii Slunce; na jejich daguerrotypii s průměrem 12 cm jasně vyvstávaly sluneční skvrny.

V roce 1850 udělal Američan John Adams Whipple snímek první hvězdy – Vegy; pro expoziční dobu 100 sekund však montáž dalekohledu nebyla dost přesná (směr dalekohledu z otáčející se Země musí sledovat posun hvězdy, jinak vznikne šmouha).

Nu a při zatmění Slunce koncem července 1851 Němci August Busch s Juliem Berkowskim poprvé fotografují sluneční korónu.

Roku 1857 Američan George Bond vyfotil první dvojhvězdu – Alkor a Mizar.

Přísně vzato, zatím nešlo o nic vědecky přínosného, spíš o dokumentaci známého či o lepší zvládnání nové techniky pro speciální účely.

Až konečně fotografie zvládla i první výzkumný úkol, objasnit podstatu slunečních protuberancí. Ty byly známy od počátku 18. století, ale badatelé se nemohli shodnout – jelikož jsou viditelné pouze při slunečním zatmění, pocházejí z Měsíce, nebo ze Slunce? Přičemž se našli i tací, podle kterých jde o optický klam, tedy humbuk. A pokusy vyfotit je při zatmění byly zatím neprůkazné.

Další příležitost se naskytla v létě 1860, kdy mělo opět nastat úplné zatmění Slunce. To, jak známo, je vidět z pásma širokého asi 200 km. Ze zájemců nejlépe uspěli dva: bohatý anglický přírodovědec Warren de la Rue a italský jezuita Angelo Secchi, ředitel Vatikánské hvězdárny. První se i se společností (včetně manželky) vydal na výlet do horské vesničky Rivabellosa v severním Španělsku, druhý se vypravil do vyprahlé oblasti Desierto de las Palmas u středomořského pobřeží.

Onoho **18. července 1860** jim byli elementární oblačnosti nakloněni, a tak oba dokázali během tříapůlminutového zatmění poříditi sérii rychle za sebou jdoucích a především dostatečně kvalitních daguerrotypů, které prokázaly, že měsíční kotouč se pohybuje před protuberancemi a postupně je zakrývá, tedy protuberance musí souviset se Sluncem.

O měsíc dřív, **16. června 1860**, vychází v Německu článek

Chemická analýza pomocí pozorování spektra od fyzika Gustava Kirchhoffa a chemika Roberta Bunsena. Ti, zjednodušeně řečeno, zjistili, že každý chemický prvek při vysoké teplotě vydává nebo pohlcuje (podle podmínek) část světla určité vlnové délky, což se v jeho spektru (hranolem rozloženém paprsku světla) projeví jasnými nebo tmavými čarami. Pokud platí, že každý prvek má své charakteristické spektrum (soubor čar na vždy stejných kmitočtech), pak dosud neznámé linie ve spektru musí reprezentovat nové prvky. Takhle hned v roce 1860 Bunsen objevil cesium, napřesrok pak rubidium. Ty se tehdy chemicky odlišit nedaly, poněvadž v nerostech bývají přítomné v nepatrném množství a jsou chemicky překryty běžnějšími alkalickými kovy sodíkem a draslíkem. Kirchhoff zase objevil na Slunci kromě již známého sodíku ještě železo, vodík, hořčík, vápník a chrom.

A konečně, rovněž v roce 1860 Brit William Huggins sestrojil zdokonalený spektroskop spojený s dalekohledem, a tak mohl pozorovat i kosmická tělesa mnohem vzdálenější. Nu a o 12 let později Henry Draper (syn výše zmíněného Johna) hvězdné spektrum poprvé vyfotil. Dál se dnes pouštět nebudeme, objevy valem houstly, přístroje i metody se stávaly stále rafinovanějšími.

V současnosti astronomie bez fotografie jako by nebyla, takřka všechno v oblasti vizuálu se děje s její pomocí; zatímco planetu Uran objevil v roce 1781 William Herschel dalekohledem, Pluto našel 1931 Clyde Tombaugh na fotce.

Vstup fotografie astronomii změnil. Od velebného ticha pod „hvězdným nebem nade mnou“, od pozorování a prožívání v reálném čase přešla k louskání více či méně starých záznamů v pohodlné pracovně tisíce kilometrů od místa jejich pořízení někde ve vysokohorské observatoři. Ba, takové jsou dnes věda i život sám – namísto smyslu nastoupily přístroje, nahrávky, automatické vyhodnocení. Osobní příklad z nedávna: Dřív mi doktor měřil tlak krve tak, že ručně balonkem nahustil manžetu, pak ji upouštěl a zároveň pozorně sledoval tlak na sloupci rtuti a stetoskopem poslouchal, při jakém tlaku se mi obnoví tep. Dneska zmáčkne knoflík a displej přístrojku na baterky mu ukáže výsledek; svaly, uši ani soustředění už nepotřebuje...

František Houdek

Odposlechnuto

Dle mého by se ta povinná čtrnáctidenní nástavba nad dovolenou ve formě karantény mohla zavést trvale. Že by lidi, co se odněkud vrátí, museli sedět dva týdny zavření doma a neprudili by ostatní foťkama a nudným historikama o velbloudech a voskování lyží.

Mr. Zout

Ono se to ještě moc neví, ale ta škola se bude nahrazovat v červenci.

Chrochtadlo

V rámci opatření proti šíření koronaviru jsem vydal rytířům příkaz neopouštět Blaník.

Svatý Václav / @blanictyritiri

Putování k počátkům Třeštění letitého popularizátora 95

K dnešnímu *Třeštění* mě přivedl předchozí text: Kdy začala éra fotografie v astronomii? Opravdu až v březnu 1840? Nebo o sedm měsíců dřív zveřejněním principu fotografie? Nebo vynálezem dalekohledu v létě 1609? Nebo vynálezem prvních zvěšovacích čoček a brýlí před tisícem let? Vida, hledání počátku věci může být docela zajímavé...

Tak třeba dny 23. únor 1455, 12. říjen 1492, 31. říjen 1517. Ano, vynález knihtisku Johannese Gutenberga, objevení Ameriky Kryštofa Kolumba, vznik náboženské reformace Martina Luthera. Právě tyto události se na přeskáčku považují za počátek novověku. Dalšími významnými okamžiky pro lidstvo byly kupříkladu konec poslední doby ledové a vznik zemědělství (před 10 000 lety), pro Evropu pád říše římské a začátek středověku (476). Z novodobých dějin pak první světová válka (1914-18) a pád komunismu v Evropě (1989).

Pro nás pak „nové pořádky“ přinesl nástup Habsburků (1526), Bílá hora (1620), vznik samostatného Československa (1918) a pád komunismu u nás (1989).

Mně se kupříkladu líbí zlomy v chápání místa člověka v přírodě: v roce 1543 Mikuláš Koperník vyjmul Zemi coby sídlo člověka ze středu vesmíru; 1859 Charles Darwin umístil dosavadního pána tvorstva do vývojové řady mezi ostatní živáčky; 1900 Sigmund Freud podřídil lidský rozum pudům a pudu sexu; 1964 William Hamilton učinil z člověka futrál na sobecké geny.

Kdybychom chtěli pátrat dál, najdeme podobných počátků bezpočet – podle svého gusta, podle směru pátrání i podle hloubky, do jaké se chceme ponořit, třeba až k úrovni onoho pověstného mávnutí motýlích křídel.

Za vědu jsme tu měli nádherný příklad nedávno (IK 2019/12): Věk elektřiny začal před dvěma sty lety cuknutím magnetky nad živým vodičem, což Hanse Christiana Oersteda vedlo k objevu elektromagnetismu a posléze následovníky k rozvoji veškeré elektrotechniky.

Za okamžik počátku celé přírodovědy se často považuje 28. květen 585 př. n. l., kdy Starořeek Thales z Milétu vypočítal úplné zatmění Slunce. Nebyl sice první, ale právě on to dal do souvislosti s racionálním poznáváním celé přírody, pročež je považován za prvního vědce na Zemi.

A mohli bychom pokračovat. Kdy vznikla fyzika? Podle mě koncem 16. století, kdy Galileo konal první experimenty (s volným pádem). A v teoretické rovině roku 1687, kdy Newton vydal *Matematické základy přírodovědy*. Pro vznik chemie bylo rozhodující první rozlišení prvku, sloučeniny a směsi Roberta Boylea (1661) a potom asi Mendělejevův objev periodické soustavy prvků (1869). V biologii mám dva favority: 1735 Carl Linné vydal první systematiku přírody a 1809 Jean-Baptiste Lamarck první nastínil možnost evoluce rostlin a zvířat. V astronomii máme samozřejmě Thaletu, ale snad ještě významnější je Galileův dalekohled (1609). V geologii u mě vede James Hutton s představou neustálého formování zemského povrchu a neblického stáří Země (1785) a jeho následovník Charles Lyell s dílem *Principy geologie* (1833).

Nejvýznamnější počátky v technice podle mě souvisí s energií a motory, počínaje prvním využitelným parním strojem Jamese Watta (1769) a prvním spalovacím motorem Nikolause Otta (1876). Nádherným příkladem až dobrodružné cesty proti času „od počátku k počátku“ nabízí jaderná energie. Začal „atomový věk“ první jadernou elektrárnou (1956), jadernou pumou (1945), jaderným reaktorem (1942), objevem štěpení uranu (1938), nebo už objevem radioaktivity (1896), či dokonce – což si myslím i já – objevem rentgenového záření (1895), který objev radioaktivity bezprostředně podnítil? Stejně tak u spektrální analýzy (1860) můžeme skrze různé mezistupně dojít k Newtonovu objevu a vysvětlení světelného spektra (1672). Nebo možná až k našemu Janu Markovi Marci, který ještě o dvacet let dřív objevil spektrum v duze... (Jak vidno, záleží i na prostředí, ve kterém je objev učiněn. V relativně zaostalých zemích se vše nové prosazuje hůř, jak dokazují osudy parostrůjce Josefa Božka a vynálezce lodní vrtule Josefa Ressela.)

Novodobá medicína začala Vesaliovou *Stavbou lidského těla* (1543) a Harveyovým objevem krevního oběhu (1628), ale mohli bychom vybrat i Mortonovu narkózu (1846) či>Listerovu antisepsu (1865), které umožnily operovat bez bolesti a následné otravy krve, a samozřejmě Pasteurovo očkování (1879) a Flemingův penicilin (1928).

Někdy ale nastane situace, kdy někdo něco objeví (co všechno už znali staří Čiňané!), ale je to zapomenuto a po čase na to přijde někdo jiný jinde a teprve potom se to ujme. Notorickým příkladem jsou starořečtí atomisté nebo heliocentristé, a potom po dvou tisících let Koperníkova sluneční soustava (1543) a atomová teorie Johna Daltona (1808).

Poslední variantou pak jsou počátky paralelní, kdy se něco vynoří na více místech současně, takže se to stane anonymním všeobecným vlastnictvím, například kolo, povoz, vodní mlýn.

Však nejen ve vědě; myšlenková cesta k počátkům a zlomům vlastního života může pro každého být docela vzrušující i poučná: Proč jsem to udělal? Co mi to dalo či vzalo? Udělal bych to dnes znovu?

František Houdek

Redakční PS:

Milí čtenáři, pouštíme toto číslo do světa ve dnech, kdy se zdá, že počet nakažených v Česku (tedy těch diagnostikovaných) přestává růst aritmetickou a začíná stoupat geometrickou řadou. Takže nám všem přejeme, abychom se okolo Velikonoc sešli nad čtvrtým číslem letošního Interkomu.

Něco materiálu už na něj máme připraveno a doufám, že čas, který ušetříte omezením společenského života, věnujete psaní pro Interkom. Nouze o příspěvky, které se netýkají přímo fantastiky, jistě také nenastane, o to se postará naše vláda a bojovníci za světlejší budoucnost a sociální spravedlnost. Jistě jim brzy otrne z poznání, že za jediný opravdový problém dneška kupodivu nemůže starý bílý muž. :-)

ZR

Kniha o filmech ne nejvyšší úrovni

Autoři publikace *Krev, slzy a sperma* úvodem nedoporučují knihu „duševně a emocionálně labilním jedincům, zejména dětem, milovníkům uměleckých filmů a kojícím mužům“. Je to vtíp, nicméně pro děti ta práce vskutku vhodná není. Pro ještě výraznější snížení rizika ji navíc její tvůrci doporučují číst pouze s brýlemi, které (jak zjistíme) opravdu lze vystříhnout z přední chlopně obálky.

Čtyřmi autory jsou Antonín Tesař, David Čeněk, Jiří Fligl a Jiří Blažek, o nich více na konci článku. A když prý vymýšleli „zastřešující termín“ pro podtitul své *Čítanky filmového braku*, posléze vzali zavděk právě slovem *brak*. I když je definovaný jen vágne. Ale hodě si! Ať je to pojem, jaký chce, určitě evokuje masovou zábavní produkci s nízkou kulturní úrovní, neumětelství, laciné dojení slz, stereotypy, banalítka, sériovost, seriálovost, ale taky (poutavou) živelnost. Častou přítomnost násilí a erotiky. Obecně má přitom tento brak společensky nízký kredit a tvůrci se tudíž stydívají.

Ne všichni. Ale málokterý je takový *enfant terrible*, aby se bral vážně, a *úplně vážně* se jistě nebral ani pověstný nejhorší režisér všech dob Ed Wood. – A úspěch? Ten je kategorií společenskou, ačkoli kvalita se projevuje takéž v rámci jiných kategorií.

A podobně tomu, jako se dá ČÍST metodou tzv. campu, lze campově i zhlížet filmy. Nad mnoha brakovými díly se pak díváme a bavíme a někdy se nečekaně dostaví i umělečtější zážitek. Aniž to tvůrci zamýšleli, může se to přihodit; vždyť záměr autora znamená málo a podstatné je i naladění recipienta. Je ale pravda, že v tomto případě hovoříme o přímo asociálních anebo amorálních produktech, jejichž kvality jsou vymezovány subjektivně.

Některá tato díla jsou prostě „jen“ dekadentní, ale snad jen ta „kazící mládež“ lze s určitou mírou jistot přesněji definovat, aby je bylo možné vyjmout z celku.

Čtyři autoři *Čítanky* (navrhované svého času i na Knihu roku) mapují tedy filmový brak a děje se to v sedmi kapitolách. Jejich (nevědecké) názvy jsou přitom významově rozostřené: *Exploatace, Běčkové filmy, Gimmick, Filmové kultury a camp, Gore, Porno, Lidová kultura a lidový hrdina*. – Antonín Tesař napsal první a čtvrtou část, David Čeněk pátou a poslední, o běčkových filmech a pornu promlouvá (ve dvou oddílech) Jiří Fligl a kapitolu *Gimmick* připojil Jiří Blažek.

Jak jsme upozornění, témata těch oddílů se budou prolínat, a až finální, osmý díl *Česká stopa filmového braku* se věnuje ozvuku sedmi témat v české kotlině. A jen Davida Čeňka zastoupil při analýze v příslušných sekvencích Antonín Tesař, jinak jsou autoři titíž.

Ti autoři se pak v „české“ části pokusili aplikovat původní termíny do už známého prostředí, a předvádějí taky metody *propagace*, kritiku a (někdy až fanatické) fanoušky. Charakteristické přitom je, že takřka chybí produkce let 1945-1989.

Proč? Pojmy ve světě běžně užívané nejsou kompatibilní se „státně socialistickou kinematografií“. A zatímco v případě ostatních kapitol už předem tušíme, o co asi půjde, oddíl věnovaný *Gimmicku* může pro někoho být na první pohled mírnou záhadou. Takže, co je *Gimmick*?

Samozřejmě TRIK užité k upoutání pozornosti. „U filmu“ se tím slovem někdy rozumí jen dáreček, který obdržíme při vstupu do kinosálu, ale komplexně se jedná o všechny *vnější metody*, jimiž bývají diváci k filmům přikováváni.

Jako ten nejaktuálnější příklad *Gimmicku* se přitom dá jme-

novat oscarový film *1917*. Už dopředu o něm víme, že je celý natočen v jediném záběru, což lze brát právě jako *Gimmick*. A typické přitom je, že ta informace o kameře ani vzdáleně neříká nic o lidštějších a uměleckých kvalitách. A leda se dá diskutovat na téma, nakolik „kulturní“ je dělat z válek podobnou podívanou.

Ne že by se podobné podívané neprodukovaly již od počátků filmu, ale technické možnosti nabývají s časem na síle a třeba film *Dunkerk* (2016) je tudíž také podezřelý, že je celý jediným *Gimmickem*. A nelze paušalizovat, ale při podobném náhledu bychom mohli z vypočítavosti osočit již Spielbergův snímek *Zachraňte vojína Ryana* (1998). Volně vyšel z *Pěti Sullivanů* a motivy je i vzorem pro *1917*.

Gimmick výrazně vystoupil do popředí už v letech padesátých, kdy víc začali fungovat nezávislí distributoři, jak to v Americe umožnilo jisté protikartelové soudní rozhodnutí (1948). Do toho roku, kdy se i obecně láme historie, fungoval hollywoodský průmysl neúprosňe a držel tak na uzdě „své“ biografy jako rukojmí. A teprve potom začínají filmovat i sami majitelé biografů. Stávají se nezávislími producenty a distributory, často jsou nuceni nekvalitu zachránit právě prostřednictvím *Gimmicků*. Šejdišskou reklamní praxí. Žánrové filmy pokleslejšího ražení takovou politiku potřebují, ale *Gimmick* je běžně spojován i s praktikami mainstreamového průmyslu. To vše za časů, kdy se kinematografie horečně přizpůsobuje notám novot a kina válčí například s expanzí televize (padesátá léta).

A *Gimmicky*? Jsou to šálivá kouzla, překvapení a šoky. Definitivně se přesto staly vnitřní součástí hollywoodského trendu prezentovat film *výbojněji*.

Například 3-D technikou. Na místě je přitom upozornit, že se první komerční pokusy s trojrozměrným obrazem odehrály už na konci 19. století. A než začala léta třicátá, většina principů 3-D je vyzkoušena praxí. Tou nejzvláštější situací jsou pak opravdu ty momenty, kdy je *Gimmickem* film sám.

Jistý čas – po svém vynalezení – jím byl bez obav. Později se zase stal „*Gimmickem*“ v širokouhlém systému Cinerama. A dnes? *Gimmick* obyčejně přijímáme automaticky a co nedílou součást rozvinutého zábavního průmyslu.

Jeho dobrým příkladem byl i humbuk okolo *Záhady Blair Witch* (1997-98) anebo celý zmíněný *Dunkerk*. Ten je vlastně – dílem estetický, dílem reklamní a dílem exhibiční – *Gimmick*.

Fakticky živoucím ztělesněním *Gimmicku* je pak film *Tingler* (1959). Strach se, zvíme, může nejen kumulovat, ale zhmotňuje se do škorovitě housenky křížené (fuj) s humrem. V českém překladu se onomu snímku obvykle říká *Třaslavce*, ale nutno přímo citovat Jiřího Blažka (str. 77-78): *Tento malý, fušersky zpracovaný, leč přízračný objekt – ano, ztělesněním Gimmicku – v závěru filmového příběhu ohrožuje publikum v kinosále, který spatříme na plátně. Jde o film ve filmu nazvaný Tot´able David (Trpěný, r. H. King, 1921) a kreatura útočí pod sedačkami na divačku. Ta začne křičet. Děj neočekávaně přejde do černé mrtvolky. Pak... Dr. Warren, který v postranních uličkách stíhá třaslavce, oznamuje voice-overem publiku, že divačka omdlela, ale vše je již v pořádku a snímek bude záhy pokračovat.*

Po opětovném spuštění Trpěného (a tedy i Třaslavce) monstrem bezskrupulózně útočí na kinematografický aparát. A než

se jeho ozářená silueta promítne na plátně, trhlínu v medialitě doprovází deformace média. Třaslavec vnikne do projektoru a Trpěného znetvoří. V daný okamžik opět nastane tma.

V té tmě podněcuje Warrenův hlas publikum k jekotu. Jen je kot prý dokáže monstrum paralyzovat. Následně je obecnost ujištěno, že vířskot tvora skutečně ochromil a lze přistoupit k rozuzlení příběhu.

Percepto zrcadlilo filmovou akci bezprostředně fyzickým způsobem, a když třaslavec zaútočil poprvé, nastrčená dívka začala spolu s hrdinkou vířskat. Podle Warrenova konání se synchronně rozsvítila světa v kině, kde komparsistka hrála mdloby, a ta byla odnesena zaměstnanci na nosítkách. Potom se – součinně s Warrenem – opět zhaslo.

Při druhém napadení spustil promítač motory pod sedačkami, které je roztráslý v okamžiku úplného ztlumení světla, kdy voice-over panicky vyzýval diváky k řevu. A u každého Warrenova provolání se zvuk přepnul do postranních reproduktorů v kinosále, čímž se vzbuzoval dojem, že postava je někde poblíž.

Gimmick je tedy „vymyšlenost“, chytrý vynález a víc anebo méně vtipný nápad. Současně úskok. Lest. Záludným manévrem, který je tu na diváctvo rafinovaně připraven. A jak Blažek upozorňuje, už roku 1916 se hlásalo, že byla jedna herečka do jistého filmu vybrána jasnovidcem. Již to lze nazývat regulérním *gimmickem*.

Gimmicky je nutno vnímat buď jako jen technické záležitosti, anebo jako abstraktnější akty reklamy. A je to tudíž i moment, kdy před zhlédnutím filmu musíte vyplnit životní pojistku. Jsou dále *gimmicky* ryze distribuční a taky lidské. Jednou z esencí *gimmicky* byl totiž i showman William Castle (1914-1977). *Gimmick* je ale vždy především metoda, jak zpopularizovat (kterýkoli) film aktem z „vnějšího světa“. Například záludnou reklamou, nebo efekty typu „kostra letí nad hlavou“, jak se to praktikovalo při promítání adaptace klasického románu Shirley Jacksonové *Dům na kopci* (1958).

Ještě jindy se diváctvo dokonce rozdávaly prsteny (*Nevěsta oltáře smrti*, 1968) anebo „odpuzovače čarodějnic“ (Čarodějnicství, 1964). A žijoucím *gimmickem* byl i herec Maurice Manson v masce Stalina při propagaci *Vězenkyně Kremlu* (1957).

Už v části knihy *Exploatace* můžeme v souvislosti s *gimmicky* sledovat, co vše obnáší „znásilňující vytěžení“ tématu. Došlo k němu například v případě maďarského artového filmu *Saulův syn* (2015), který je o židovském vězni v Osvětimi, pokoušejícím se důstojně pohřbit chlapce. Lze se hádat, nakolik je děj tohoto filmu „reálný“ (možná ano), ale rozhodně má dlo tendenci k pornografii – ve smyslu znásilňujícího vytěžení, jaké jinak ještě schvalujeme v případě Tarantinova snímku *Auto zabiják* (2006) či brutální komedie *Machete* (2009).

Exploatační filmy obecně zneužívají zakázaných témat. Nahoty, sexu, přílišného násilí, drog... A skoro lze také říci toto: Když tvůrci neměli peníze, aby zaplatili slavné hvězdy za hlavní roli, tvořili exploatačně.

Jiří Flígl nás pak – ve stejné knize – bere na pouť ke kořenům rozostřeného pojmu „filmové béčko“ a David Čeněk probírá oblast krvavosti, přičemž titul subžánru „gore“ odvozuje až od souloví „blood and gore“, doloženého roku 1563. „Gore“ přitom znamená něco mezi špínou a sraženou krví.

Za první takový film bývá považována *Krvavá hostina*

(1963) scenárista a režiséra Herschella Gordona Lewise, jemuž David Čeněk už věnuje celý zbytek kapitoly.

Až magické přitom je, že za prvním gore filmem stojí nikoli filmová, nýbrž divadelní adaptace povídky E. A. Poea *Metoda doktora Téra a profesora Péra* (1903).

Premiéru měla v pařížském divadle Le Grand Guignol (na konci uličky Cité Chaptal) a dotyčné divadlo zaniklo až roku 1962. Poeovu povídku přepsal tenkrát působivě jistý André de Lorde (1869-1942) – a nebal se předvést na jevišti i zohavenou mrtvolu.

Úspěch byl nečekaný. Inspirován Poem napsal tedy ještě *Koncert u šilenců* (1909), *Zločin v blázinci* (1915) či *Zámek krvavé smrti* (1916) a producent *Krvavé hostiny* David F. Friedman označil jako iniciační zážitek právě návštěvu onoho divadla. „Gore“ filmy jsou jistě odporné, ale i období pouťové atrakce, a diváky přitom režisér Lewis ne náhodou prováděl našel na americkém Jihu a na Floridě. Vraždy těch filmů odpuzují, ale jsou i groteskně teatrální. Jde o dobu freakshow a byl tu děsivý vliv lynče, jenž skutečně býval praktikován na americkém Jihu. I v reálu nabýval až charakteru pohanského rituálu. Ony filmy tak bohužel jen odrážejí šokující realitu, a to dokonce i prvky kanibalismu. Jak je doloženo, diváci (a bývalo jich někdy i tisíce) si z lynčování nakonec odnášeli také části uškvařených těl, přičemž během upalování popíjeli či pojídali zmrzlinu. A kati oběti někdy nutili pojídat upečené části jejich vlastního těla.

V kapitole *Lidová kultura a lidový hrdina* se David Čeněk pracovává od historického základu titulních pojmů až k bizarním zápasnickým filmům a k nejslavnějšímu mexickému zápasníku El Santovi (1918-1984), který natočil 52 filmů.

„Česká sekvence“ knihy poté nepomíjí ani některé filmy současného předsedy Obce spisovatelů Tomáše Magnuska (exploatace), *Vyznavače ohně a Studnu* z Majora Zemana (maskovaná „béčka“) či film *Chocking Hazard* (2003).

Ústřední autor knihy Antonín Tesař je redaktor časopisů A2 a Cinepur, napsal knihu o japonské populární *Planeta Nippon* (2017). Původně vystudoval obor Filosofie na FF UK.

Jiří Blažek absolvoval Katedru filmových studií na FF UK, uplatnil se jako dramaturg filmových festivalů a dnes je dramaturg zahraniční tvorby České televize. Přitom se zajímá o tzv. tělesné žánry, avantgardní film a fenomén grotesknosti.

Už během studia filmové teorie a historie projevoval další ze čtyř autorů Jiří Flígl zájem o asijské kinematografie; i on pracuje pro filmové festivaly a od roku 2010 především pro českou televizi – jako dramaturg Centra převzatých pořadů.

A David Čeněk? Vystudoval francouzštinu, španělštinu a je absolvent Katedry filmových studií FF UK, kde přednáší dějiny světového filmu. Také on je spolupracovník festivalů a především má lví podíl na tzv. Festivalu otrlého diváka. Mj. přispěl do zdařilého sborníku *Alain Resnais* (2013), přeložil knihu *Bresson o Bressonovi* (2016) a napsal monografii o životě a díle francouzského spisovatele a multimediálního umělce *Chrisse Markera* (2012). Shodou okolností vyšla v roce Markerova úmrtí.

Ivo Fencel

Antonín Tesař, David Čeněk, Jiří Flígl, Jiří Blažek: Krev, slzy a sperma. Čítanka filmového braku. Odpovědný redaktor Václav Žák. S podporou Státního fondu kinematografie vydalo nakladatelství CASABLANCA – Václav Žák. Praha 2017. 240 stran. 299 Kč

Výsledky ankety Kniha roku Sardenu 2019

1. místo (7 hlasů) **Iain M. Banks: Hráč** (Planeta9, překlad Pavel Bakič)
2. místo (6 hlasů) **Ursula K. Le Guinová: Proč číst fantasy, jak to, že zvířata v knížkách mluví, a odkdy se Američané bojí draků** (Gnóml!, překlad Jakub Němeček)
- 3.-4. místo (6 hlasů) **N. K. Jemisinová: Brána z obelisků** (Host, překlad Roman Tilcer) a **Tom Sweterlitsch: Terminus** (Planeta9, překlad Michael Talián)
- 5.-6. místo (5 hlasů) **Brian Evenson: Doupě/Zhroucení koně** (Gnóml!, překlad Jakub Němeček) a **Roman Bureš: Inferium** (Epocha)
7. místo (4 hlasy) **Neal Stephenson, Nicole Gallandová: Vzestup a pád agentury DODO** (Argo, překlad Richard Podaný)
8. místo (4 hlasy) **Nicholas Eames: Králové Wyldu** (Host, překlad Michaela Šprtová)
- 9.-10. místo (4 hlasy) **Pavel Bareš: Kronovy děti** (Host) a **Boris Hokr, Leoš Kyša (eds.): Ve stínu magie** (Epocha)
11. místo (4 hlasy) **Carlton Mellick III: Zbouchnul jsem Satanovu dceru** (Carcosa, překlad: Milan Žáček)

Výsledky ankety Kniha Sardenu 2015–2019

1. místo (6 hlasů) **Vilma Kadlečková: Mycelium** (Argo, 2013–16)
2. místo (5 hlasů) **Pavel Bareš: Projekt Kronos** (Host, 2017)
3. místo (5 hlasů + 1 zmínka) **Ann Leckieová: trilogie Impérium Rádě** (Plus, 2016–2018, překlad Petr Kotrle)
4. místo (4 hlasy) **Liou Cch'-Sin: Vzpomínka na Zemi** (Host, 2017–18, překlad Aleš Drobek)
- 5.-6. místo (4 hlasy) **Robert Jackson Bennett: trilogie Božská města** (Host, 2015–2018, překlad Milan Pohl) a **Pat Murphyová: Město, nedlouho poté** (Gnóml!, 2018, překlad Jakub Němeček)
- 7.-8. místo (4 hlasy) **Pavel Renčín: Věžněná** (Argo, 2015) a **Ursula K. Le Guinová: Vyprávění** (Gnóml!, 2016, překlad Jakub Němeček)
9. místo (3 hlasy) **Petra Stehlíková: Naslouchač** (Host, 2016)
10. místo (3 hlasy) **Kim Stanley Robinson: Roky rýže a soli** (Laser-books, 2016, překlad Milan Žáček)
- 11.-12. místo (3 hlasy) **Robert Holdstock: nové vydání Lesa mytág** (Argo, 2015–19, překlad Petr Kotrle) a **N. K. Jemisinová: Páté roční období** (Host, 2018, překlad Roman Tilcer)

Honza Křeček

Podrobněji přístě + nejzajímavější komentáře.

Odposlechnuto

Dítě mi roztrhalo plakáty Black Sabbath, tak sháním nové. Ideálně kluk, rok a půl, blond, modré oči...

NON FICTION
Niall Ferguson

Věž a náměstí

Mocenské sítě od svobodných zednářů po Facebook

Niall Ferguson (*1964) je britský historik, působí jako profesor na Harvardově univerzitě a pracuje rovněž jako výzkumný pracovník na univerzitě v Oxfordu a na Hooverově institutu Stanfordovy univerzity. Časopis Foreign Policy jej v letech 2005, 2009 i 2010 zařadil mezi 100 nejvlivnějších intelektuálů světa. V roce 2004 byl dokonce magazínem Times označen jako jeden ze 100 nejvlivnějších lidí světa. Jeho současnou manželkou je protiislámská aktivistka a politička Ayaan Hirsi Ali.

Ve své nové práci Ferguson analyzuje podoby mocenského vlivu. Jednu – vertikální, hierarchickou – charakterizuje metafora věže; druhou – horizontální, založenou na síti vztahů – zase obraz náměstí. Autor zkoumá jejich historický vývoj i koexistenci. V historických knihách je patrnější ona vertikální struktura, na jejímž vrcholu stáli králové a papežové, ale to neznamená, že by horizontální sítě společenských vztahů byly záležitostí moderní doby, ve které jako by komunikace po Facebooku hrála větší roli než politické uspořádání. Ferguson ukazuje podobu společenských sítí v minulých dobách, například během Francouzské revoluce, a v jejich rozvoji a úpadku nachází varovné signály pro sítě novodobé, protože sítě byly vždy náchylné k uzavírání, přenašeni negativních signálů či výpadkům.

K tak aktuální otázce, jako je boj eurokracie proti *fake news*, říká: „Pokud jde o cenzuru útočného obsahu, dají se uvádět argumenty pro i proti. Můžeme žasnout nad tím, že firmy a státní úřady utrácejí peníze za reklamu na internetu tak nepromyšleně, že jejich vyladěné slogany končí na webových stránkách džihádistů. Avšak tvrdit, že cenzuru mají provádět Google a Facebook, znamená nejen rezignaci na odpovědnost; je to důkaz neuvěřitelné naivity. Evropští politikové zřejmě chtějí těmto dvěma společnostem svěřit pravomoc omezovat svobodu projevu občanů, jako by už teď nebyly mocné až dost.“

A zřejmě k tomu nedošel sám, když cituje Evana Williamse, jednoho ze spoluzakladatelů Twitteru: „Myslel jsem si, že pokud bude každý mít možnost svobodně se vyjadřovat a podílet se na výměně informací a myšlenek, stane se svět automaticky lepším místem, v tom jsem se mýlil,“ a dodává, že poučení z minulosti zní, že svěřit řízení světa sítím je nejlepší cesta k anarchii: v nejlepší případě skončí moc v rukou iluminátů, ale pravděpodobnější je, že se jí chopí jakobini.

Kniha sama je čtivá díky množství příkladů od matematiky až k popkultuře.

Niall Ferguson: Věž a náměstí, Argo/Dokořán, Praha 2019, přeložil Jan M. Heller, 508 str., 598 Kč

